

1169 vi

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

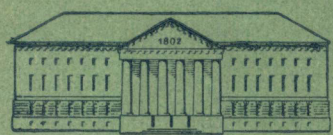
ALUSTATUD 1893. a.

VIINIK 109 ВЫПУСК

ОСНОВАНЫ ■ 1893 г.

TÖID NLKP AJALOO ALALT I,
PÜHENDATUD NLKP XXII KONGRESSILE

ТРУДЫ ПО ИСТОРИИ КПСС I,
ПОСВЯЩЕННЫЕ XXII СЪЕЗДУ КПСС



TARTU 1961

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ALUSTATUD 1893. a. VIHK 109 ВЫПУСК ОСНОВАНЫ в 1893 г

**TÖID NLKP AJALOO ALALT I,
PÜHENDATUD NLKP XXII KONGRESSILE**

**ТРУДЫ ПО ИСТОРИИ КПСС I,
ПОСВЯЩЕННЫЕ XXII СЪЕЗДУ КПСС**

TARTU 1961

Redaktsioonikolleegium:
J. Kalits (toimetaja), L. Stolovitš ja I. Volkov.

Редакционная коллегия:
И. Волков, И. Калитс (редактор) и Л. Столович.

Pa

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
40814

EESTI FÖDERALISTIDE PROGRAMMILISTE JA ORGANISATSIOONILISTE SEISUKOHTADE KRIITIKA

A. Blumfeldt

NLKP ajaloo kateeder

Marksistlike ideede levik Venemaal ning sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide kujunemine võttis enda alla teatavasti terve ajaloolise ajajärgu, kuni proletariaadi kõige teadlikum osa üle kogu Venemaa koondus VSDTP — V. I. Lenini poolt loodud uut tüüpi, internatsionaalse partei lipu alla. Vähemusrahvuste poolt asustatud ääremaades kulges see protsess komplitseeritumates tingimustes kui Kesk-Venemaal. Ääremaadel arenev rahvuslik liikumine, võitlus tsarismi venestuspoliitika vastu vajutas oma pitseri ka sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide kujunemisele. Kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ajajärgul püüdis rõhutatud rahvuste kodanlus haarata oma rahvusest proletaarlasid natsionalistliku mõju alla. Demagoogiliste väidetega «rahvusühitsusest», «rahvuslike huvide kaitsmisest» jne. taotles ta näidata end vabaduse ja demokraatia kaitsjana ning juhtida proletariaati kõrvale klassivõitluse teelt. Just kodanlik-natsionalistliku ideoloogia mõjul tekkis mitmesuguseid väikekodanlikke voole ja rühmitusi, kes esinesid marksismi lipu all, aga oma praktilises tegevuses ei lähtunud kaugeltki proletariaadi huvidest. Nad püüdsid proletariaadi ridades süvendada kodanluse poolt levitatavat umbusku ja võõrastustunnet eri rahvuste esindajate vahel. Partei ajaloos on hästi tuntud Bund oma natsionalismi ja organisatsioonilise separatismiga. Artiklis «Kuidas käsitab sotsiaaldemokraatia rahvusküsimust?»¹ osutas J. V. Stalin gruusia ja armeenia föderalistide-sotsiaaldemokraatide kui töölisklassi lõhestajate vaadete ning tegevuse kahjulikkusele. Marksistid pidid tegema rõhutatud rahvuste seas tõsist tööd, et ühendada kõigi Venemaa proletaarlaste jõud ühiseks võitluseks revolutsiooni võidu eest. J. V. Stalin rõhutas, et marksistid seadsid esiplaanile selle, «... milles Venemaa rahvuste proletaarlasid omavahel kokku satuvad, mis nende vahel ühist on — et rajada neile ühistele huvidele üksainus kogu Venemaa tööliste tsentraliseeritud

¹ J. V. Stalin, Teosed, 1. kd., lk. 31—53.

partei...», kuna föderalistid püüdsid «...rajada «rahvusliku erinevuse» pinnale üksikud rahvuslikud parteid»². Seega revolutsioonilise kriisi küpsemise tingimustes pörkasid teravalt kokku kaks vastandlikku suunda, kaks ideoloogiat: proletaarne internatsionalism ja kodanlik natsionalism. Võitluses proletariaadi internatsionaalse ühtsuse eest olid bolševikud eesotsas V. I. Leniniga tsarismi ning tema rahvusliku rõhumise (rõhumise ühe liigi) poliitika kõige järjekindlamad vastased.

Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei organisatsioonid Eestis olid 1905. aasta revolutsiooni eelõhtul alles lapsekingades, kujunemisjärgus. Kõige tugevam VSDTP organisatsioon oli kujunenud Tallinnas, looduna Tallinna tööliste poolt M. J. Kalinini juhtimisel, ning revolutsiooni ajajärgul näitas ta end järjekindlalt revolutsioonilisena, bolševistlikuna, ehkki komitee etteotsa oli sattunud ka menševikke. Tartus, kus polnud märkimisväärt tööstust, levisid revolutsioonilised ideed õppiva noorsoo seas, ning sellisel baasil kujunes siin ka VSDTP organisatsioon. Enne 1905. aastat oli see veel väljakujunemata ilmega, aga revolutsiooni tingimustes avaldus selgelt tema menševistlik hoiak. Tartu sotsiaaldemokraatlikus organisatsioonis avaldusid menševistlikud jooned tugevamalt kui teistes VSDTP Eesti organisatsioonides. Enne 1905. aastat tegutsesid sotsiaaldemokraatlikud ringid ka Narva tööliste seas. Revolutsiooni tingimustes aga kujunesid sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid veel reas teistes keskustes, samuti ka maal. Revolutsiooni ajal võitlesid Eesti bolševikud selle eest, et liita kõik töölised ühtseks revolutsiooni armeeks, et tagada proletariaadi hegemonia kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis ja viia töörahvas võidule.

Revolutsiooni tõusu tingimustes tekkis Eestis omapärane poliitiline vool — Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Ühisus, mis on ajalukku läinud eesti föderalistide partei nime all. Selle partei rajamine kuulutati välja 1905. a. novembris demokraatliku suunaga ajalehe «Uudised» veergudel (ilmus Tartus 1903. aastast alates). Kogu ürituse eesotsas seisis ajalehe toimetaja Peeter Speek. 8. (21.) novembril avaldati organisatsiooni programmi projekt, kutsuti üles kohtadel looma sotsiaaldemokraatlikke osakondi, anti mõningaid juhendeid organisatsioonilise külje kohta. Sellega algaski eesti föderalistide legaalne tegevus. Kuigi illegaalne rühmitus «Uudiste» toimetuse juures tekkis mõni kuu varem, kujunes ja tegutses ESĐTÜ legaalsena, niinimetatud «vabaduse päevadel» — 1905. a. sügisel, pärast 17. oktoobri manifesti kuni karistussalkade saabumiseni maale. ESĐTÜ programmi projekt pidi olema koostatud «sotsiaaldemokraatia üleüldiste juhtpõhimõtete ja teiste sotsiaaldemokraatlike parteide programmide põhjal», kohalikke tingimusi arvesse võttes.³ Oma ülesehituselt vastas see dokument põhiliselt VSDTP II kongressil vastuvõetud programmile.

² J. V. Stalin, Teosed, I. kd., lk. 37.

³ «Uudised» nr. 86, 8. (21.) novembril 1905.

Proletariaadi revolutsioonilise partei programmi all mõistame töölisklassi ja tema partei võitlusülesannete ja eesmärkide lühikest, teaduslikult põhjendatud esitust, milles tuginetakse marksistlik-leninlikule teooriale kui ainuõigele teadusele inimühiskonna arenemisest ja näidatakse ära ka teed nende ülesannete elluviimiseks. Et ESDTÜ programmi projekt esitati marksistlikuna, siis peamegi siinjuures jõudma selgusele, millisel määral lähtuti temas marksistlikest põhimõtetest, proletariaadi klassihuvidest. Arvestades programmi kui dokumendi napolisõnalisust, kokkusurutust, tuleb meil eesti föderalistide programmiliste vaadete selgitamiseks kasutada ka mitmesuguseid teisi allikaid — ajalehte «Uudised», arhiivimaterjale jne. Samuti tuleb selgitada, kas oli föderalistide organisatsioon vastavuses proletariaadi võitluspartei ülesannetega oma põhimõtete poolest, milline arusaamine oli ESDTP juhtkonnal parteist ning milliseks nad kujundasid oma organisatsiooni.

Kõigepealt peatume sellel, kuidas mõistsid föderalistid inimühiskonna arengut, temas kehtivaid seaduspärasusi, ning seoses sellega ka klassivõitlust. «Uudised» kujutasid endast väikekodanlik-demokraatliku suunaga ajalehte, kusjuures revolutsiooni tõusuga seoses toimus teatud evolutsioon ka lehe poliitilises suunitluses. Ilmus arvukalt kirjutisi ühiskondliku elu mitmesuguste küsimuste kohta; ajalehes leidis mõtteavaldusi ka inimühiskonna arengust. Nii kirjutati «Uudistes», et majanduselule kuulub määrav osa ühiskonna arengus, kuna poliitiline, kultuuriline ja vaimne elu on tihedalt seotud majanduslike tingimustega.⁴ 5. (28.) aprilli 1905. a. «Uudiste» numbris on näidatud, et kapitalistlik tootmine toob kaasa põhilisi muutusi elukommetes ja vaadetes. Tingituna tootmise eesmärgist (lisaväärtuse loomine) tekivad ka uut tüüpi vastuolud ning uued jõud. Samas märgitakse, et kujunevad ka uued mõttevoolud, mida ägedalt ründavad tagurlased, kes peavad neid võõrsilt laenatuks ja kohalike oludega mitte kokku sobivaks. Föderalistide programmi projektis on neid mõtteid edasi arendatud. Seal on öeldud, et tootmise kontsentreerimine üksikute isikute kätte, tema ühiskondlustumine teeb võimalikuks kapitalistliku tootmise asendamise sotsialistlikuga.⁵ Tähendatud seisukohtade suhtes saab vaevalt mingeid vastuväiteid esitada, kuid peab märkima, et programmi projektis, nagu ka «Uudiste» varajasemates kirjutistes, puudub kapitalismi vastuolude pinnapealseimigi analüüs. «Uudiste» tegelased on viidanud sellele, et programmi väljatöötamisel võeti aluseks VSDTP ja Läti SDTP programm. Kuid selle juures heideti kõrvale terve rida olulisi küsimusi VSDTP programmist, kus kõneldatakse kapitalistlike tootmissuhete sfääri laienemisest, väiketootmise väljatõrjumisest suurtootmise poolt, konkurentsivõitluse teravnemisest maailmaturul, ületootmise kriisidest jne.⁶ Ka Läti

⁴ «Uudised» nr. 1, 4. (17.) jaanuaril 1905.

⁵ «Uudised» nr. 86, 8 (21.) novembril 1905.

⁶ NLKP kongresside konverentside ja KK pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, Tallinn 1956, lk. 39—40.

SDTP programmis (1905. a. vastu võetud) käsitleti neid küsimusi analoogiliselt.⁷ Eesti föderalistid aga pidasid vajalikuks neist küsimustest mööda minna ning loobusid kapitalismi vastuolude analüüsimisest. Selline «lihtustamine» on vastuolus teadusliku, marksistliku lähenemisega küsimustele. Ent see pole veel kõik.

«Uudiste» veergudel ilmus ka teistsuguseid mõtteavaldusi, mis vaevalt sobivad kokku ülaltoodud seisukohtadega. Nii kirjutati seal järgmist: «Iga rahva ja iseäranis kulturarahva elujõud seisab selle rahva õiges kulturakäigus ja kes seda teed oskab leida, sellel ei ole muud suurt hädaohtu oma elule karta. Sellepärast on iga rahval tarvis kõike jõudu kokku võtta, et õiget kulturateed leida ja seda teed kinnipidada.»⁸ «Uudistes» esitati lugejaile ka järgmisi seisukohti: «... edu tagant lükkajaks peavedruks on loomulik tung inimeses alal olla, edasi elada ja võimalikult igakülgsest paremini edasi elada.»⁹ Seda mõtet korraldati ajalehe 15. (28.) novembri 1905. a. numbris, s. o. tegelikult pärast partei programmi projekti avaldamist. Mõtet «loomulikust tungist inimeses alal olla» ei esitatud lugejaile teaduslikult põhjendatuna, ei näidatud teed kapitalismi viletsusest vabanemiseks, ta jäi abstraktseks. Väikekoodanliku mõtlemisviisiga lugejatele ei kõnele esitatud tees inimese teadlikust tegevusest võitluses parema elu eest, sedasama võib öelda klassiteadliku töölise kohta. Ja kas mõistsid seda küsimust õigesti ka autorid ise? Asjaolu, et «Uudistes» targutati «rahva elujõust», «oskusest leida õige kulturatee rahvale» ning hoiduti eksploateerimise, kapitalismi vastuolude selgitamisest oma ajalehe lugejaskonnale, kõneleb sellest, et olulistest küsimustest matkisid P. Speek ja tema kolleegid J. Tõnissoni, kes «Postimehe» veergudel süstemi kindlalt ärples «kulturalise edu» vajadusest, rahvusühitsusest jne. Kui varem tsensuuriolude tõttu polnud võimalik kõigest küsimustest kirjutada ajalehes — P. Speek on korduvalt märkinud konflikte tsensoriga¹⁰ —, siis pärast 17. oktoobri manifesti, partei legaalse tegutsemise olukorras, langes see raskus ära. Ent P. Speek jäi segaste, kahemõtteliste väljenduste juurde, mis pole vabad subjektiivismist.

Ühenduses isevalitsusliku korra pahede kritiseerimisega kirjutatakse «Uudistes», et vana riigikord on pudenemas ja tema asemele uus, kapitalistlik kord tekkimas, mis teravdab proletariaadi ja kodanluse vahelist võitlust.¹¹ Poleemikas J. Tõnissoniga asub «Uudiste» toimetus klassivõitluse idee kaitsmisele, rõhutades klasside ja nende huvide erinevuse reaalsust ning klassivõitluse paratamatust.¹² Programmi projektis öeldakse, et proletaarlaste arv

⁷ Läti NSV Riiklik Keskarhiiv, f. 4568, nim. 8, s.-ü. 551, l. 124.

⁸ «Uudised» nr. 103, 30. nov. (13. det.) 1904.

⁹ «Uudised» nr. 41, 23. aprillil (6. mail) 1905.

¹⁰ ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, fond 198, mapp 1, ühik 9, lk. 10.

¹¹ «Uudised» nr. 77, 4. (17.) oktoobril 1905.

¹² «Uudised» nr. 81, 22. oktoobril (4. nov.) 1905.

kasvab, nende ja tööandjate vahe laieneb, teravneb klassivõitlus, ning seoses sellega «... ei jää töörahva hulgad valitseva korraga rahule, võitlus rusujate vastu läheb ägedamaks ja proletariaat hakkab aru saama, et temas üks kõikide ja kõik ühe eest peavad võitlema»¹³. Tulevik kuulub proletariaadile — see tees on vaieldamatu. Ei saa aga kuidagi mööda minna mõistete «töörahva hulgad» ja «proletariaat» ärasegamisest. Et niisugused nähtused esinevad programmi projektis korduvalt, siis tuleb seda lugeda tüüpiliseks. See ilmneb ka teistes «Uudiste» artiklites, nagu näiteks: «Rõhutud rahvahulkade seas arusaamist oma olekust äratada, nende vahel vaimlist sidet palmitseda ja ideeliselt kõiki julgelt mõtlemaid ja tundvaid inimesi üheks revolutsiooniliseks väeks ühendada — need on meie lehe võitlemise peaabinõud.»¹⁴

Marksistid seavad oma ülesandeks selgitada proletariaadile tema ajaloolist osa, kujundada ta ühtseks revolutsiooni armeeks, taganemata klassipõhimõttest. Teatud tingimustes astub proletariaat välja ka koos teiste klassidega, kuid marksistid ei kaota piire klasside ja nende huvide vahel. Marksistlikus teoorias on seetõttu kujunenud ka tuntud termin — proletariaadi liitlane. Eesti föderalistidel puudus niisugune lähenemine. Ajaleht ei seadnud oma ülesandeks proletariaadi klassiteadlikkuse kasvatamist, vaid piirdus «rahvahulkade seas arusaamise äratamisega oma olekust». Sellised väljendused aga, nagu «kõigi julgelt mõtlevate ja tundvate inimeste ühendamine üheks revolutsiooniliseks väeks», pole pärit marksistlikust arsenalist. P. Speeki poolt koostatud märgukirjas — talupoegade palvekirjas tsaarivalitsusele — jaotati Eesfi maaelanikkond kolme gruppi: a) mõisa töölised, b) mõisa rentnikud, c) väikeomanikud taluperemehed; viimaste kohta märgiti, et see on «kolmas klass töölisi»¹⁵. Nagu nähtub, kuulusid P. Speeki arusaamise kohaselt kõik märgitud maaelanike grupid töölisklassi hulka. Sellest tingituna kinnitati tähendatud kirjas ja ka reas teistes kirjutistes, et proletarlasid Eestis olevat 80% elanikkonnast. Föderalistide ajalehe tellimise kuulutuses kirjutati, et ajaleht taotleb: «töölise klassi kasude kaitset tööandjate vastu, talurentnikkude ja omanikkude kaitset suurmaaomanikkude-mõisnikkude vastu, vähemate ettevõtjate, nagu käsitöökodade omanikkude, väikepoe- pidajate jne. kaitset suurkapitali omanikkude vastu, rahva kaitset rahvusliku rõhumise vastu, naisterahvaste kaitset meesterahvaste eesõiguste vastu ja laste ning alaealiste kaitset täisealiste vägivalla vastu...»¹⁶ Antud juhul on tehtud vahet töölise ja talurentnike ning omanike vahel. Kuid — «Uudised» võtsid siin kaitse alla kõikide kihtide esindajad, keda üldse on võimalik millegi või kellegi eest kaitsta, püüdes võita ka vürtspoodnike, väikeomanike jt. poolehoidu. Föderalistid asusid siin otseselt väikekoodanlikele

¹³ «Uudised» nr. 86, 8. (21.) novembril 1905.

¹⁴ «Uudised» nr. 85, 4. (17.) novembril 1905.

¹⁵ ENSV RAKA, f. 296, nim. 102, 1905, s.-ü. 7, I osa, l. 557—559.

¹⁶ «Uudised» nr. 85, 4. (17.) novembril 1905.

positsioonidele. Marksism seevastu on alati pidanud suurtootmist progressiivsemaks tootmise organiseerimise vormiks, mis kapitalistlikus ühiskonnas valmistab ette materiaalseid tingimusi üleminekuks sotsialismile.

Kaasajal enamikus kapitalistlikes maades, samuti ka koloniaalmaades, kus päevakorras seisavad demokraatlikud, antiimperialistliku võitluse ülesanded, on kujunenud tingimused laialdase demokraatliku ühisrinde loomiseks. Imperialismivastasest võitlusest võtavad osa töölisklass, talurahvas, haritlaskond, samuti väike ning keskkodanluse laiad hulgad. Sellist ühisrinnet võimaldab luua uus jõudude vahekord maailma arenil — ühelt poolt sotsialismi jõudude tohutu kasv, teiselt poolt imperialismi vastuolude teravnemine kapitalismi üldkriisi uuel etapil. 1905. aastal, esimese imperialismietapi kodanlik-demokraatliku revolutsiooni olukorras, mil Venemaal arenes kaks sotsiaalset sõda ning proletariaat pidi kindlustama oma hegemoonia, parolüseerima kodanluse kõikuvuse, isoleerima teda, selliseks ühisrindeks tingimusi polnud. Ja teiseks, mis pole vähem oluline, lahustasid eesti föderalistid proletariaadi väikekodanlikus massis; proletariaadi iseseisvad ülesanded vaikisid nad maha. Marksistlikus revolutsioonilise võitluse käsituses on see nõue elementaarsemaid ning olulisemaid.

Tähtis koht ESDTÜ programmi projektis kuulub demokraatlikele nõudmistele. Enamik dokumendi selle osa punkte vastab oma sisu ja ka väljendusviisi poolest VSDTP II kongressil vastuvõetud programmi antud osale. «Uudised» avaldasid enam kui kaheaastase ilmumise kestel mitmeid artikleid, kus tsensuuriolusid arvestades on antud põhjendus demokraatlike vabaduste, seisuste likvideerimise ja paljudele teistele demokraatlikele nõudmistele. Et kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis oli nende nõudmiste elluviimine töölisklassi ja talurahva võitluses päevaülesandeks, siis tuleb seda osa tervikuna pidada föderalistide programmi projektis positiivseks. Erandi moodustab kõnealusel lõigus aga rahvusküsimus, mis föderalistidel väljub demokraatlike nõudmiste raamest, ning selle küsimuse juures peame ka eraldi peatuma.

Paljurahvuselisel Venemaal kuulus rahvusliku rõhumise likvideerimine kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülesannete hulka, mis kajastus ka VSDTP miinimumprogrammis. See oli üks osa demokraatlikest nõudmistest, sest «... on ainult üks rahvusküsimuse lahendus, kuivõrd see on üldse võimalik kapitalismi maailmas, ja see lahendus on järjekindel demokratism»¹⁷. Põhiliseks VSDTP rahvusküsimusealaseks programmiliseks nõudmiseks oli rahvuste enesemääramise õiguse tunnustamine, s. t. mitte ainult kõigi rahvaste täieliku võrdoiguslikkuse nõudmine, vaid ka selle tunnustamine, et igal rahvusel on õigus oma saatust määrata.¹⁸ Marksistid toetavad rahvusliku liikumise ülddemokraatlikku sisu,

¹⁷ V. I. L e n i n, Teosed, 20. kd., lk. 22.

¹⁸ NLKP kongresside, konverentside ja KK plenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, Tallinn 1956, lk. 42.

võitlust rõhumise vastu. Nad ei toeta igasugust rahvusliku enesemääramise õiguse nõudmist, vaid lähenevad küsimusele proletariaadi klassihuve silmas pidades. Kodanlus on alati seadnud ja seab rahvusküsimuse oma ideoloogias kesksele kohale; selle abil, s. t. demogoogiliste väidetega «rahvusühtsusest», «rahvuslikest huvidest» jne. püüab ta hoida eksploateeritavaid hulki oma ideoloogilise mõju all. V. I. Lenin kirjutab, et tegelikult meie «... oleme kümneid kordi näinud, kuidas kodanlus reedab vabaduse, kodumaa, keele ja rahvuse huvid, kui tema vastu tõuseb revolutsiooniline proletariaat»¹⁹. Kodanlik arusaamine rahvuslikust sõltumatuses tähendas separatismi, proletaarset võitlust nõrgendamist. Tootlike jõudude areng tugevdas majanduslikke sidemeid suurriigi eri osade vahel, eri rahvuste vahel. Venemaa rõhutud rahvuste proletariaadidele kirjutab V. I. Lenin: «... ainult kõige täielikum ja kõige tihedam liit vene proletariaadiga võib rahuldada isevalitsuse vastu toimuva päevapoliitilise võitluse nõuded, ainult selline liit loob tagatise täielikule poliitilisele ja majanduslikule vabanemisele.»²⁰ Järelikult, enesemääramise õiguse tunnustamisega ei taotletud rahvuste eraldamist, vaid proletariaadi internatsionaalse ühtsuse tugevdamist, rahvuste koostöö tingimuste loomist. VSDTP ei sidunud endal käsi võimalike kombinatsioonide suhtes eri piirkondades rahvusküsimuse pinnal, vaid võttis kõiki neid arvesse enesemääramise õiguse tunnustamisega oma programmis. «See programm nõuab ainult, et tõelikult sotsialistlik partei ei laostaks proletarset teadvust, ei tumestaks klassivõitlust, ei võrgutaks töölisklassi kodanlik-demokraatlike fraasidega, ei rikuks proletariaadi kaas-aegse poliitilise võitluse ühtsust.»²¹

Asudes eesti föderalistide programmiliste nõudmiste juurde, peatume eelnevalt ühel nende varajasemal dokumendil. 1905. a. kevadel nn. petitsioonikampaania ajal, mil kodanlus mitmesugused ringkonnad hakkasid koostama palvekirju tsaarivalitsusele riigikorra täiustamiseks, koostati ka «Uudiste» toimetuses nn. «märgukiri», koguti sellele allkirju, esitati see tsaarivalitsusele ning avaldati ka ajalehes.²² Mainitud dokumendis formuleeritakse süsteemikindlal kujul demokraatlikud nõudmised. Seal nõutakse Eesti kubermangu ja Põhja-Liivimaa ühendamist tervikuks, autonoomseks ühikuks, kus demokraatlikel valimistel valitud organid otsustaksid kõik küsimused ning riigivalitsusel poleks mingeid õigusi peale põhiseaduse täitmise kontrollimise. Sellega koos käis kõigi rahvuste võrdsustamise nõudmine nende õigustes, emakeele sisseseadmine kohalikes asutustes, koolides jne.

Föderalistide programmi projektis nõuti pärast tsaarivalitsuse kukutamist «täielikku omavalitsust kõikidele rahvastele, kes Vene-

¹⁹ V. I. Lenin, Teosed, 6. kd., lk. 417.

²⁰ Sealsamas.

²¹ Sealsamas, lk. 415.

²² «Uudised» nr. 41, 25. mail (7. juunil) ja nr. 42, 31. mail (13. juunil) 1905.

maa piirides elavad»²³. Rahvuste enesemääramise õigus, mis leninliku rahvuspoliitika kohaselt tähendab iga rahvuse võõrandamatut õigust kindlaks määrata teiste rahvastega koos töötamise vorm — kuni lahkulöömiseni suurriigi koosseisust —, on asendatud siin omavalitsuse nõudmisega kõigile Venemaa rahvastele suurriigi tingimustes. Peeter Speek, «Uudiste» toimetaja, peab end kompetentseks esinema kõigi Venemaa rõhutatud rahvaste nimel. Eesti kohta programmi projektis konkreetsemaid nõudmisi ei püstitatud. 25 aastat hiljem kirjutab P. Speek, et föderalistid taotlesid Eesti autonoomset riiki oma asutava kogu ja parlamendiga Vene föderatiivses riigis, kus konstitutsiooniga oleks tagatud kõigi rahvusriikide võrdõiguslikkus.²⁴ Öeldust nähtub, et P. Speek ei teinud vahet mõistete «autonoomia», «omavalitsus», «föderatsioon» vahel. Oma mõtteavaldustes on P. Speek rõhutanud riigi üksikute osade, täpsemalt — üksikute rahvusriikide iseseisvust. Sellest peame ka järeldama, et riikliku korralduse küsimuses võtab ta omaks föderalismi põhimõtte.

P. Speeki ei rahuldanud rahvuste enesemääramise õiguse käsitus VSDTP programmis, ei rahuldanud, et seal ainult tunnustati seda õigust. Ta väitis, et rõhutatud rahvuste sotsiaaldemokraadid peavad andma sellele nõudmisele tegeliku «positiivse» sisu — eraldumise suunas.²⁵ Ta esitas süüdistuse VSDTP-le ja läti sotsiaaldemokraatidele, kes pooldavat «enesemääramise õigust teoreetiliselt, tegelikult aga on selle vastu»²⁶. Föderalistidel on rahvusküsimus iseseisva küsimusena püstitatud kesksele kohale nende doktriinis, neil ei teki üldse mõtet ükskõik mil viisil seostada seda Venemaa proletariaadi huvidega. Isegi partei programmi nimetab P. Speek mitte proletariaadi, vaid rahvuslikuks programmiks.²⁷ Sellepärast on eesti föderalistide lähenemine rahvusküsimusele natsionalistlik. Et aga kõige selgemalt ilmneb nende nationalism partei ülesehituse küsimuses, siis allpool tuleme selle juurde tagasi.

ESDTÜ programmi projekti agraarküsimust käsitlevas osas nõuti kroonu- ja kirikumõisate üleminekut ühiskondlikuks omandiks, nende andmist maata talupoegadele kasutamiseks, mõisamaade eesõiguste likvideerimist, maa ostu- ja renditingimuste parandamist. Mõisnike maavalduse likvideerimist ei nõutud. Maa-küsimuse lõplik lahendus pidi tulema maa ühiskondlustamisega, kusjuures kasutamise tingimused programmi projekti kohaselt pidid määrama põlluharijad ise. Selle ülesande pidi lahendama sotsialistlik revolutsioon. Arvestades seda eesmärki püstitati prog-

²³ «Uudised» nr. 86, 8. (21.) novembril 1905.

²⁴ ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, Register 1958/173, Memorandum 18 IV 1930, l. 12.

²⁵ ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, f. 198, m. 1, ü. 6-a, l. 30—31.

²⁶ Sealsamas.

²⁷ ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, Register 1958/173, Memorandum 18 IV 1930, l. 12.

rammi projektis maaproletariaadi kasvatamise ning organiseerimise ülesanne.²⁸ Nagu nägime, sisaldus agraarküsimuse alal föderalistide programmis ratsionaalseid mõtteid. Nendega olid teataval määral vastuolus mõtteavaldused väiketootmise kaitsmiseks, millest oli juttu ülal. Kuid revolutsiooni tõusu tingimustes olid need nõudmised mõnevõrra tagasihoidlikud: talurahvas oli huvitatud mõisnike maavalduse täielikust likvideerimisest; maa natsionaliseerimise nõue oli ka Eestis kerkinud päevakorda seoses kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülesannetega.²⁹

Järgnevalt peatume eesti föderalistide vaadetel partei osast proletariaadi võitluses ning partei ja töölisklassi vahekorrast. Proletariaadi poliitilist võitlust käsitasid föderalistid kui võitlust riikliku võimu pärast ja majanduslikku võitlust kui võitlust tööandjate ja kapitalistide vastu oma majandusliku olukorra parandamiseks.³⁰ Lähimaks ülesandeks püstitati programmi projektis isevalitsusliku korra kukutamine ja demokraatliku vabariigi kehtestamine. Poliitiliste vabaduste kättevõitmiseaga aga ei kao ekspluateerimine, ja proletariaat alustab võitlust eraomandi ning kapitalismi vastu. Proletariaadi võitluse lõppeesmärgiks seati poliitilise võimu kättevõtmine, mille tulemusena kehtestatakse tootmisvahendite ühiskondlik omandus ning plaanimajandus.³¹ Seega võib programmi projektis eristada miinimum- ja maksimum-osa. «Uudistes» märgiti, et «ainult sotsiaaldemokraatia võib töölisi lõplikule võidule (demokraatliku vabariigi kaudu sotsialismile) viia»³². Ajalehe ülesandeks sealsamas seati: anda «proletariaadile tema revolutsioonilises võitluses juhatus». Partei tööst proletariaadi seas tema klassiteadlikkuse tõstmisel juttu ei tehtud, vaid piirduti ülesandega «rõhutatud rahvahulkade seas arusaamist oma olekust äratada», nagu juba märkisime eespool. Proletariaadi majanduslikku võitlust pidi juhtima ametiühing, poliitilist võitlust — sotsiaaldemokraatlik partei. Selle kohta kirjutati «Uudistes» järgmist: «Sotsiaaldemokraatlik tööliste partei ja ametiühisus kaks venda on, kelle tulud kooskäämist, koosvõitlemist nõuavad.» Ja edasi: «... ametiühisuse seljataga suur, tugev tööliste partei seisab, kes on valmis oma kitsikuses olevaid vendasid ühiselt kõigi mõjuvate abinõudega toetama, kelle asemikud rahvasaadikute kogus vägivalla vastu mõjuva sõnaga välja astuvad ja kelle liikmed kogu riigis asja omaks teevad ning tarbe korral kas või riigi terve majandusliku ning poliitilise verejooksu seisma panevad.»³³ V. I. Lenin kirjutab: «Sotsiaaldemokraatia poliitiline võitlus on märksa laiem ja keerukam, kui tööliste majanduslik võitlus pere-meeste ja valitsusega. Täpselt samuti (ja selle tagajärjel) peab

²⁸ «Uudised» nr. 86, 8. (21.) novembril 1905.

²⁹ «Uudised» nr. 34, 3. (16.) mail 1905.

³⁰ «Uudised» nr. 87, 11. (24.) novembril 1905.

³¹ «Uudised» nr. 86, 8. (21.) novembril 1905.

³² «Uudised» nr. 85, 4. (17.) novembril 1905.

³³ «Uudised» nr. 87, 11. (24.) novembril 1905.

revolutsioonilise sotsiaaldemokraatliku partei organisatsioon olema paratamatult teist laadi kui tööliste organisatsioon selliseks võitluseks.»³⁴ Eesti föderalistid seda erinevust ei näinud ning seadsid partei ja ametiühingu ühele tasemele. Esitatud katkend tekitab lugejas veel terve rea õigustatud küsimusi ja vastuväiteid. Seal räägiti «mõjuva sõnaga väljaastumisest rahvasaadikute kogus», kuid niisugust organit Venemaal polnud olemaski. Kuidas mõista kirjutise autori kujutlust «suurest tugevast tööliste poliitika-parteist»? Selleks peame vaatama, mida kujutas endast nende partei oma organisatsioonilise ülesehituse poolest, oma sotsiaalse baasi ja klassikoosseisu poolest.

Föderalismi keskuseks oli kujunenud selle tekkimisest peale Tartu, kus polnud märkimisväärset tööstust ning järelikult ka tööstusproletariaati, küll oli aga arvukalt väikekoodanlikku intelligentsi, käsitöölisi, vürtspoodnikke ja teisi väikekoodanluse kihte, keda föderalistid käsitasid kui proletaarlasid. Revolutsiooni algul «Uudiste» toimetuse juures tekkinud illegaalsesse rühmitusse kuulus 25 kuni 30 inimest — haritlased ja kingsepad.³⁵ Partei loomine kuulutati välja legaalselt 4. (17.) novembri 1905. a. «Uudiste» numbris. Toimetuse artiklis kutsuti üles kohtadel looma partei osakondi, kusjuures märgiti, et igaüks «kes sotsiaaldemokraatliku partei programmi ja taktika vastu võtab ja selleks oma allkirja annab, loetakse partei liikmeks». Tähelepanu väärib asjaolu, et polnud mingit põhikirja ega selle projekti, ilmselt peeti seda ülearuseks. Kohtadele antud juhendis nõuti asja toimetamist nii, nagu hariliku seltsi juures.³⁶ Teatavasti rõhutas V. I. Lenin, et «võitluses võimu eest ei ole proletariaadil muud relva peale organisatsiooni»³⁷, ning kogu tema tegevus oli suunatud sellele, et seda relva hoida alati teravana. Eesti föderalistid ei püstitanud üldse mingeid põhimõttelisi nõudmisi partei organisatsioonilise ülesehituse alal, nad ei tõstnud parteid kõrgemale teistest organisatsioonidest, vaid madaldasid ta kodanliku seltsi tasemele. Ja nii viisi ESDTP kujuneski. Mõne nädala möödumisel pärast partei loomise väljakuulutamist hõlmas ta ligi 10 000 inimest³⁸, kusjuures Tartu organisatsioonis oli 1700 liiget³⁹. Ühtki viidet ei leidu selle kohta, et parteisse vastuvõtmisel oleks püütud teha mingit valikut, et oleks püütud tõmmata mingit piiri proletaarlaste ja väikekoodanlike elementide vahel. Koguni vastupidi: «Uudiste» kirjatoimetaja L. Ibrus kirjutas partei liikmepileti välja igaühele, kes toimetusse sisse astus ja soovi avaldas. Tema sõnade järgi oli nende seas igasuguseid inimesi — pealtnäha töölisi, käsitöölisi, vürtspood-

³⁴ V. I. Lenin; Teosed, 5. kd., lk. 408.

³⁵ ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, f. 198, m. 1, ü. 9, l. 7.

³⁶ «Uudised» nr. 85, 4. (17.) novembril 1905.

³⁷ V. I. Lenin, Teosed, 7. kd., lk. 379.

³⁸ «Teataja» nr. 254, 24. novembril (7. detsembril) 1905; Punased aastad, Tartu 1932, lk. 240.

³⁹ Punased aastad, Tartu 1932, lk. 239.

nikke, maainimesi.⁴⁰ «Uudistes» ilmus näiteks teade Lohusuu kooli ruumides toimunud koosolekust, kus korruga soovis parteisse astuda 70 inimest — terve küla. Kõiki parteiga ühinejaid nimetasid föderalistid proletaarlasteks ning parteid — proletaarseks. Sellega seoses kirjutab H. Pöögelmann: «Kas see ei ole hiilata püüdmine liikmete arvuga, sellest hoolimata, missugused need liikmed on, kas nad oma põhimõtete, oma seltskondlise sisu järele partei liikmeteks sünnivadki? ... tõsine parteitöö ei pea mitte liikmete arvuga rehkendama, vaid nende sihikindlusega.»⁴¹ Kuid ESDTÜ juhtkond asus teistsugusel seisukohal, temal olid teistsugused ideaalid ja eeskujud. Ta suunas oma pilgud Lääne-Euroopasse ning teda köitsid II Internatsionaali parteide liikmeskonna arvukus ning parlamentlik tegevus. «Uudistes» kirjutati: «Saksamaal rühivad juba kolm miljonit ... oma suure paleusliku eesmärgi poole, teistes maades niisama miljonid ja sajad tuhanded. Neist ei tohi teie mitte maha jätta.»⁴²

Tähtsaimaks ESDTP iseloomujooneks oli föderalismis põhimõtte kaitsmine sotsiaaldemokraatia ridades, millest on tekkinud ka nimetus — föderalistid. Programmi projektis seatakse «ESDTÜ ligemaks poliitiliseks ülesandeks, nagu teistelgi VSDTP-del (minu sõnend. — A. B.), riigikorda kukutada ja tema asemel demokratilist ehk rahvalist vabariiki sisse seada ...»⁴³. Kogu Venemaa töörahvast rõhuva tsaarivalitsuse kukutamine oli kõigi Venemaa sotsiaaldemokraatlike parteide ülesanne, kuid iga partei pidi seda lahendama omaette, mitte aga koos, ühendatult. Oma programmi projekti väljatöötamisel lähtusid nad põhiliselt VSDTP ja Läti SDTP olemasolevatest programmidest⁴⁴, kust nad mehhaaniliselt võtsid üle terved osad. Kuid käsitletavas küsimuses ei VSDTP vaated ega ka läti sotsiaaldemokraatide seisukohad polnud neile vastuvõetavad. Läti SDTP programmis rõhutati, et tema «... koos teiste Venemaa Sotsiaaldemokraatlike Töölisparteidega (minu sõnend. — A. B.) seab oma lähemaks poliitiliseks ülesandeks tsaari isevalitsuse kukutamise ...»⁴⁵. Tähtendatud tees määras põhiliste lahkumineku teema.

«Uudiste» kava järgi pidid kohtadel valitud esindajad kogunema kongressile, kus teiste küsimuste seas pidi otsustatama, mis alusel oleks parteil tulnud ühineda Venemaa teiste sotsiaaldemokraatlike parteidega — kas föderalismis või autonoomia põhimõttel. P. Speek ja tema kolleegid näiliselt ei eitanud koostööd teiste rahvuste sotsiaaldemokraatidega; toimetuse seisukoht jäeti esialgu avaldamata ja lubati avada ajalehe veerud mõttevahetuseks selles küsimuses.⁴⁶ Kuid niipea, kui VSDTP organisatsioonid kohtadel

⁴⁰ Sealsamas, lk. 57.

⁴¹ «Teataja» nr. 254, 24. novembril (7. detsembril) 1905.

⁴² «Uudised» nr. 84, 31. oktoobril (13. novembril) 1905.

⁴³ «Uudised» nr. 86, 8. (21.) novembril 1905.

⁴⁴ «Uudised» nr. 93, 2. (15.) detsembril 1905.

⁴⁵ Läti NSV Riiklik Keskarhiiv, f. 4568, nim. 8, s.-ü. 551, l. 124.

⁴⁶ «Uudised» nr. 85, 4. (17.) novembril 1905.

asusid selgitama ühinemise vajadust proletariaadi võitluse edukuse huvides, heitsid föderalistid näilise objektivismi kõrvale ning hakkasid agaralt kaitsma föderalismis põhimõtet ka partei ridades. Seega oli P. Speek algusest peale ühtse tsentraliseeritud partei põhimõtteline vastane. Põhilised argumentid, mis ta koos oma mõttekaaslastega tõi esile ja mis pidid takistama neid ühinemast VSDTP-ga, olid järgmised: a) kohalikud iseärasused, mida VSDTP juhtkond ei tundvat ja mida ta programm ei arvestavat, b) tsentralismi põhimõtte kõlbmatus, mis ei andvat mingit iseisvust kohalikele organisatsioonidele; c) VSDTP lõhenemine — raske olevat öelda, mitu parteid Venemaal tegelikult on ja kellega ühineda.⁴⁷

Tähendatud argumentide puhul võiks lühidalt märkida järgmist. 1. Föderalistid ei tahtnud arvestada, et VSDTP programmis fikseeriti põhimõtted, mille realiseerimiseks kohtadel tegutsevad kohalikud organisatsioonid pidid välja töötama vastavad nõudmised, lähtudes kohalikest iseärasustest.⁴⁸ Pole ju ühtses programmis mõeldav üksikasjade, nende hulgas Venemaa erinevates piirkondades esinevate iseärasuste ja nende arvestamise viiside loetlemine; programm pole instruksioon. 2. ESDTÜ liidrite väikekoodanlik-intelligentlikule hingelaadile oli tsentralism niisamavõrd vastuvõetamatu nagu menševikelegi, kelle oportunisti paljastas ja purustas V. I. Lenin oma teoses «Üks samm edasi, kaks sammu tagasi». 3. Föderalistide viide VSDTP lõhenemisele oli vaid sobiv ettekääne eemalejäämiseks ja tööliste võorastustunde sisendamiseks VSDTP vastu. ESDTÜ juhtkond oli nõus VSDTP-ga koos välja astuma vaid nendes küsimustes, mis olid ühised mõlema programmides.⁴⁹ Laialdasele lugejaskonnale määratud ajalehes kirjutati: «VSDTP pole olemas, kunagi oli — jagunes fanaatilise tsentralismuse mõjul... nii et praegu on raske öelda, mitu parteid venelastel olemas on.»⁵⁰ Föderalistide liidrid alustasid ohjeldamatut laimukampaaniat VSDTP suhtes.

1905. a. revolutsioonilistes sündmustes astusid koos välja isevalitsusliku korra vastu Venemaa kõigi rahvuste proletaarlased, sõltumatult rahvusest. Verisele pühapäevale järgnenud streikide ja rahutuste lainest oli ulatuslikult haaratud ka Eesti. Revolutsioonilise liikumise tõus tugevdas kõigi tööliste solidaarsust. Ühes VSDTP Tallinna komitee lendlehes märgiti: «Hoolimata rahvuslikest vahedest, hoolimata keelte piiridest ... läks ühine soov, ühine tundmine, ühine nõudmiste vool kõikidest ühtlasi läbi, sest et olud, kellede all me kannatame, ja õigused, mis me endale nõuame, ühed ja needsamad on.»⁵¹ Ja kui bolševikud valmistasid

⁴⁷ «Uudised» nr. 88, 15. (28.) novembril 1905; Punased aastad, Tartu 1932, lk. 242.

⁴⁸ V. I. Lenin, Teosed, 6. kd., lk. 451.

⁴⁹ ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, Reg. 1958/173, Memorandum 18 IV 1930, l. 32.

⁵⁰ «Uudised» nr. 88, 15. (28.) novembril 1905.

⁵¹ «Proletaarne Revolutsioon Eestis» 1927, nr. 2(3), lk. 16.

proletariaati ette relvastatud ülestõusuks vihatud tsaarivalitsuse vastu tema kukutamise eesmärgil, kutsus ka VSDTP Tallinna komitee vastavasisulistes lendlehtedes üles kõiki töölisi «ühisele võitlusele käsikäes terve Venemaa proletariaadiga»⁵². Bolševikud mõistsid, et rahvusküsimust, nagu ka teisi revolutsiooni küsimusi, saab lahendada vaid kõigi Venemaa rahvaste ühise võitluse tulemusena. Seevastu külvasid föderalistid revolutsioonilise võitluse kõige otsustavamal hetkel umbusku eri rahvuste tööliste vahel, nõrgendasid revolutsiooni armee üksikute väesalkade ühtset rinnet, kaitstes iga hinna eest «sõltumatust VSDTP-st». Peterburis ilmunud eestikeelses bolševistlikus ajalehes «Edasi» kirjutati: «Mis kindlustab meid selle eest, et varsti Läänemaa enesele ise oma parteid ei asuta ... meie nimetame seda tööliste lahutamiseks. Seda kurvem on see nähtus, et see sel ajal sünnib, kui tervel Venemaal suur tung ühinemise järele on ... Ja mis teeme meie, eestlased? Meie lahutame üksteist, me mõistame hukka üksteist. Kas see on meie lõppeesmärgi kättesaamisele kasulik? Ei, seltsimehed! Ka meie peame ühinema. Tuleme kokku, kaalume iga põhjust järele, mis kasulik, mis kahjulik meie üleüldisele sihile on, püüame oma enesearmastuse maha suruda ja siis võime meie kindlad olla, et meie üksteisega kokku lepime.»⁵³ Ajalehes «Teataja» ilmus H. Pöögelmanni kirjutisi, kus samuti põhjendatakse kõige tugevama ühtsuse vajadust revolutsiooni armee, eriti sotsiaaldemokraatia ridades.

Kui Tartu väikekodanlik-intelligentlik õhkkond kujutas endast soodsat pinda föderalismil kujunemiseks, kuna teistes väiksemates keskustes ning maal leidis see vool endale poolehoidu, siis seevastu Tallinnas, suurimas tööstuskeskuses, kus õlg õla vastu võitlesid revolutsioonis eri rahvustest töölised, ei olnud föderalismil pinda. ESDTÜ juhtkonna poolt oma organisatsiooni asutamise eesmärgil kokkukutsutud koosolekul 13. novembril 1905. aastal andsid Tallinna töölised föderalistidele tugeva vastulöögi.⁵⁴

Lõpuks tuleb peatuda ka küsimusel, mida kujutas endast ESDTP taktika ning kas eesti föderalistid esindasid revolutsioonilist voolu 1905.—1907. a. revolutsioonis. «Uudiste» veergudel pühendati suurt tähelepanu tsaari isevalitsusliku korra paljastamisele. Toimetus põhjendas ja tutvustas oma lugejaskonnale demokraatlikke nõudmisi, äratades tuhandeid töötajaid poliitilisele elule. Ajaleht «Uudised» levis 10 000—11 000 eksemplaris⁵⁵ ning võitis endale suure poolehoidu linnas ja maal.⁵⁶ Arvestades födera-

⁵² EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, nim. 1, s.-ü. 139, l. 4.

⁵³ «Edasi» nr. 1, dets. 1905.

⁵⁴ «Uudised» nr. 93, 2. (15.) detsembril 1905. «Teataja» nr. 247, 16. (29.) novembril 1905.

⁵⁵ Punased aastad, Tartu 1932, lk. 239.

⁵⁶ «Uudised» olid 1905. a. kõige radikaalsemaks ajaleheks Eestis ning tema laialdase leviku tõttu oli ajaleht föderalistidel tähtsaimaks vahendiks endale poolehoidjate võitmiseks. VSDTP Eesti organisatsioonidel 1905. a. oma häälekandjate veel polnud.

listide võitlust isevalitsusliku korra vastu, tuleb tunnistada neid üldiselt revolutsioonilise demokraatia ideede kandjateks antud aja-
järgul. Ent seda revolutsioonilisust peab võtma tõsiste reservat-
sioonidega. «Uudised» astusid välja feodalismi igandite ja Balti
parunite eesõiguste vastu, kuid mõnikord võisid lugejad leida aja-
lehes ka seda laadi väiteid: «Sisemistes kubermangudes püüavad
targemad ja paremad mõisnikud rahvaga käsikäes käia. See on
õige tee... Balti mõisnikud peaksivad nendest eeskuju võtma.»⁵⁷
Igatsus «heade mõisnike» järele viitab liberalismi tendentsile
«Uudiste» tegelaste juures.

1905. aasta kevadel, kui tsaarivalitsus, ehmunud revolutsiooni-
lise liikumise lainest, lubas esitada ettepanekuid «valitsemisüs-
steemi täiustamiseks», algas nn. petitsioonikampaania. Kodanlikud
ringkonnad, kes otsisid kompromissi tsaarivalitsusega, asusid
innukalt tööle märgukirjade koostamisel. Ka «Uudiste» toimetuses
koostati märgukiri ning koguti laialdaselt allkirju — faktiliselt
konkureeriti selles «Postimehega». «Uudistes» kirjutati, et «küsi-
ja suu peale ei lööda — valitsus ise soovib seltskonna käest abi»⁵⁸.
Revolutsioonilise tõusu tingimustes, mil tsarismivastasesse võit-
lusse astusid üha laiema tööraha hulga, sisendasid föderalistid
neisse usku, nagu võiks valitsuselt tõesti mingit abi oodata.

1905. a. detsembris, pärast demonstrantide, Tartu elanike tulis-
tamist kasakate ja balti sakslaste ning eesti kodanluse initsiatiivil
organiseeritud «kaitseväge» poolt, andis sotsialistlike organisat-
sioonide nõukogu (föderalistidel oli seal juhtiv osa) välja lendlehe,
kus kirjutati järgmist: «Aeg on välja astuda vägivalla vastu. Boi-
koteerime kaitseväge, selle liikmeid — näitame oma põlgust neile!
Oma jalga ei tõsta üle nende rasvunud kaupmeeste poodide ustel
Tartu kodanikud, töötav rahvas, kõik, kellel aus ja õiglane süda,
kes tunneb kaastundmust ohvrite vastu, toetage võitlust kohalise
mustasaja vastu! Kadugu linna kaitseväge!»⁵⁹ Olukorras, kus
kontrrevolutsioon alustas pealetungi revolutsiooni jõududele, ei
leidnud lendlehe autorid muud vahendit võitluseks vägivalla vastu
kui boikott. Kuigi ESDTÜ oli moodustanud ka relvastatud võitlus-
salga⁶⁰, pidasid föderalistid oma teeneks seda, et «mitte ainult
Eesti partei käsul, vaid ka nõusolekul või teadmisel ei valatud
ühtki tilka verd...»⁶¹.

Eesti föderalistide vaadete kujunemise uurimisel ning hinda-
misel tuleb peatuda ESDTÜ liidrite seisukohtadel. P. Speeki,
«Uudiste» toimetaja ning ESDTÜ rajaja isiksus kujunes narod-
nikluse ning esseeride vaadete mõjul.⁶²

⁵⁷ «Uudised» nr. 54, 15. (28.) juulil 1905.

⁵⁸ «Uudised» nr. 18, 4. (17.) märtsil 1905.

⁵⁹ ENSV RAKA, f. 296, nim. 102, 1905, s.-ü. 22, I osa, l. 322.

⁶⁰ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, nim. 1, s.-ü. 97, l. 8.

⁶¹ Punased aastad, Tartu 1932, lk. 246.

⁶² P. Speeki mõttekaaslaselks ta oma tunnistuse kohaselt oli esseer-terrorist
Z. Konopljannikova (vt. Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, f. 172,
m. 8, ü. 11, l. 1/3), kes J. Depmani sõnade järgi avaldas suurt mõju tema

Ajalehe asutamisel osutasid Speeki majanduslikku abi väikekoodanliku intelligentsi esindajad M. Pung, E. Dolf jt. Tal oli kokkupuuteid ka marksistidega Pihkvas aastail 1900—1901 ning hiljem Tartus.⁶³ Marksistlike ideede mõjul kujunes samuti ESDTÜ programm. Ent peab märkima, et ESDTÜ rajajad polnud marksistlike vaateid omandanud, vaid kasutasid neid oma programmis rahvahulkade koondamiseks enda ümber. Narodnikluselt (essee-ride partei kujunes teatavasti narodniklike rühmade ühendamise tulemusena) on pärit ka subjektivismi elemendid ühiskondliku elu arengu küsimustes, millest oli juttu ülal. Esseere iseloomustas opereerimine ilma vahet tegemata terminitega: töötajad, ekspluateeritavad, tööliklass, töötav mass jne.⁶⁴ See joon avaldub väga selgel kujul ka eesti föderalistide juures. P. Speek tunnistas, et terminid «buržuasia» ja «proletariaat» tundusid talle alati võõrad — meel- samini kasutas ta «proletariaadi» asemel termineid «tööliste hulk», «töölikond». Esseerid nõudsid ka föderatiivset riigikorda ning pooldasid «täielikku ning tingimusteta rahvusliku enesemääramise õiguse tunnustamist»⁶⁵. ESDTÜ nõudmisi agraarküsimuse alal aga ei saa kuidagi nimetada esseerlikuks. Erinevalt esseeridest ei pidanud ESDTÜ terrorit õigeks võitlusvahendiks. Föderalistid pidasid peamisteks streiki, boikotti, kuna relvastatud võitluse ülesandest pörkasid nad praktiliselt tagasi.

Ülalesitatud mõningad mõtteavaldused «Uudiste» veergudelt partei esindajate väljaastumisest rahvaasemike kogus (parlamendis), oma pilkude suunamine Saksa ja teiste Lääne-Euroopa sotsiaaldemokraatlike parteide poole, mille liikmeskond ulatus miljonitesse, millel oli oma esindus parlamentides ja millest «Uudiste» tegelased ei tahtnud maha jääda, võimaldavad teha järeldust, et nad polnud sugugi ükskõiksed II Internatsionaali parteide ideoloogiliste ja organisatsiooniliste põhimõtete suhtes. Teatavasti oli Lääne sotsiaaldemokraatlikes parteides moodsaks vooluks kujunenud bernšteinlus ja P. Speeki ning tema mõttekaaslaste sümpatiseerimine sellele voolule oli ilmne.

1905.—1907. a. revolutsiooni tingimused, rahvuslik rõhumine, Tartu väikekoodanlik-intelligentlik õhkkond ning P. Speeki ja tema mõttekaaslaste isiksuste omapära tingisid natsionalistliku joone föderalistide vaadetes. P. Speek kannab viha tsaarivalitsuse ja ta tšinovnikute vastu venestuspoliitika tõttu üle ka vene proletariaa-

poliitilisele väljakujunemisele nende ühise töö ajal Lohusoo ministeeriumikoolis 90-ndaail aastail. P. Speeki intiimseks sõbraks ja lähimaks nõuandjaks Tartus oli lätlane E. Gravit — endine narodnik (Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, Reg. 1958/173, Memorandum 18 IV 1930, l. 3—4). VSDTP Tartu organisatsiooni liige (1905. a.) bolševik E. Ott märkis, et veel 1904. a. pidas P. Speek oma ideaaliks Mihhailovskit (vt. «Proletaarne revolutsioon Eestis» 1927, nr. 2/3, lk. 22).

⁶³ F. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, f. 198, m. 1, s.-ü. 10a, lk. 2—3.

⁶⁴ V. I. Lenin, Teosed, 8. kd., lk. 65.

⁶⁵ V. I. Lenin, Teosed, 6. kd., lk. 411.

dile. Programmilisi küsimusi rahvusküsimuse alal ei seostanud föderalistid proletariaadi huvidega, s. t. lähenesid küsimusele natsionalistlikult. Vaheseinte püstitamisega sotsiaaldemokraatia ridades (föderalism) süvendasid ESDTÜ liidrid võõrastustunnet eri rahvustest töötajate vahel. P. Speek tunnistas ka ise, et «... marksist, internatsionalist ei ole ma ideoloogia mõttes iialgi olnud»⁶⁶. Ehkki Eestis olid olemas ja töötasid edukalt VSDTP organisatsioonid, asus Speek looma iseseisvat «Eesti» parteid, vastandades teda algusest peale VSDTP-le. Ta taotles, et eesti töörahva võitlust juhiks «Eesti» partei, mis oleks sõltumatu VSDTP-st. P. Speek ei saanud leppida sellega, et lätlastel, poolakatel, juutidel jt. olid oma iseseisvad sotsiaaldemokraatlikud parteid ja eestlastel seda polnud, ning iga hinna eest püüdis seda saavutada.⁶⁷ Siin ilmneb jällegi tema natsionalism. Ühelt poolt oli P. Speek mõjutatud austromarksistide ja bundistide vaadetest⁶⁸, üritas neid matkida, teiselt poolt aga püüdis ta ise mõjutada läti sotsiaaldemokraate, süvendada nende seas umbusku ja võõrastustunnet VSDTP vastu.⁶⁹

Eesti föderalistid ja ajaleht «Uudised» võitlesid ka eesti kodanluse, eriti «Postimehe» rühmituse vastu, tema püüete vastu esineda kogu eesti rahva nimel. Kuid «Uudiste» veergudel muutub see printsiipaalne võitlus pahatihti väiklaseks nägelemiseks vabaarmastuse⁷⁰ ja teistes küsimustes. Umbusu süvendamine eri rahvuste proletaarlaste vahel aga aitas objektiivselt eesti kodanluse huvidele kaasa, sest rahvuslik rõhumine iseenesest tumestas klassivastuolusid. Et eesti kodanlus revolutsiooni suhtes oli asunud kontrrevolutsiooni poole — J. Tõnissoni rühmitus Tartus tegi seda pea-aegu avalikult⁷¹, Tallinnas «Teataja» rühmitus varjatumal kujul, kuid pidas ka läbirääkimisi balti sakslastega ühise võitluse kohta revolutsiooni vastu⁷² —, siis eesti föderalistide lõhestav tegevus objektiivselt aitas kaasa kontrrevolutsioonile.

Seega kõneldes eesti föderalistide osast 1905. a. revolutsioonilistes sündmustes, tuleb eristada kahte külge. Ühelt poolt nad tõmbasid laiu rahvahulki kaasa aktiivsele poliitilisele elule, võitlusele isevalitsusliku korra ja feodalismi igandite vastu, ehkki siin täit järjekindlust polnud. Teiselt poolt nad etendasid lõhestajate osa töölisliikumises, raskendades sellega revolutsiooni võidu saavutamist.

Mis puutub eesti föderalistide vaadetesse, siis peab kokkuvõtteks märkima, et nad esinesid marksistide nimel, kuid paljusid

⁶⁶ ENSV Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, f. 198, m. 1, ü. 6a, l. 30—31.

⁶⁷ «Uudised» nr. 91, 25. novembril (8. detsembril) 1905.

⁶⁸ «Uudised» nr. 93, 2. (15.) detsembril 1905.

⁶⁹ ENSV Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, f. 198, m. 1, ü. 6a, l. 26—30.

⁷⁰ «Uudised» nr. 19, 8. (21.) märtsil 1905.

⁷¹ Eesti NSV ajalugu, Tallinn 1957, lk. 285.

⁷² ENSV ORKA, f. 827, nim. 1, s.-ü. 9, l. 107.

põhilisi ühiskondliku elu nähtusi ja revolutsioonilise võitluse küsimusi ei käsitanud nad marksistlikelt positsioonidelt. Lahkumine kuid marksismist võib märkida järgmistes suundades.

1. Subjektivismi elemendid ühiskondliku elu arengu küsimustele lähenemisel, «tee otsimine rahva õigele kulturakäigule», mitte aga ajaloolise paratamatuse, seaduspärasuste rõhutamine.

2. Proletariaadi kui klassi mõiste ebamäärane, laialivalguv tõlgendamine, tema samastamine mõistega «tööraha hulgad». Proletariaadi klassipositsioonidelt taandumine väikekoodanluse (väikeomanike, vürtspoodnike jt.) positsioonidele. Ühiskondliku elu nähtustele ja revolutsioonilise võitluse küsimustele ei lähenedud rangelt proletariaadi klassipositsioonilt, mis on marksistlikus ajalookäsitluses põhinõudeid.

3. Sotsiaaldemokraatliku partei ja parteitu massi (mitte ainult proletariaadi, vaid ka, nagu eelöeldust järeldub, väikekoodanliku massi) piiri kaotamine, partei lahustamine väikekoodanlikus massis, tema juhtiva osa faktiline eitamine (partei ja ametiühing on vennad).

4. Taganemine proletaarse internatsionalismi printsiibist. Natsionalistlik lähenemine rahvuste enesemääramise õiguse nõudmisele — tema «täielik ja tingimusteta toetamine» sõltumatult proletariaadi klassihuvidest. Rahvusküsimuse seadmine kõrgemale proletariaadi huvidest. Föderalismis põhimõtete ülekandmine partei ülesehitamisse, seega kõigi rahvuste tööliste ühtse revolutsioonilise rinde lõhestamine.

Föderalistid kerkisid Eestis esile ühenduses revolutsioonilise liikumise tõusuga. Nende programmi projekt, mis paljudes küsimustes sarnanes VSDTP programmiga, ja demokraatliku võitluse loosungid tõmbasid kaasa laiu rahvahulki — väikekoodanlike kihide esindajaid, kuid sageli ka proletaarlasi. ESDTÜ sotsiaalse baasi moodustasid põhiliselt väikekoodanlikud elemendid. Eesti föderalistide revolutsioonilisus oli piiratud, see oli väikekoodanluse revolutsioonilisus temale omase kõikuvusega proletariaadi ja koodanluse vahel. Revolutsiooni süvenedes ilmsid ikka selgemalt erinevused tõeliste sotsiaaldemokraatide ja föderalistide vahel ning revolutsiooniliselt meelestatud proletaarlased hakkasid eemalduma föderalistidest.⁷³ Nende liidrite vaateid järelikult ei saa samastada kõigi reaalkmete vaadetega, kes revolutsioonis käisid nende järgi.

ESDTÜ-l oma organisatsioonilise ülesehituse poolest ei olnud midagi ühist proletaarse võitlusorganisatsiooniga. Ta polnud võimeline etendama juhtivat osa revolutsioonis. Nagu juba märgitud, lootsid föderalistid tsaarivalitsuse langemisele streigi, valitsuse asutuste boikoteerimise jms. tulemusena. Nende organisatsioon — väikekoodanlik oma olemuselt — polnud kohane tegutsemiseks

⁷³ Г. К. К л а а с, Мои первые шаги на революционном пути, Ленинград 1926. lk. 47.

illegaalses tingimustes. Sellepärast karistussalkade tulekuga Eestisse oli täielikult paralüseeeritud ESDTÜ tegevus. Juhtivad tegelased põgenesid ning kohalikud organisatsioonid varisesid saatuse hooleks jäetuna kokku. Eesti föderalistide eesotsas seisnud P. Speek ja G. Ast lähevad üle kodanluse poole ning järgneval perioodil tegutsevad proletariaadi ürituse vaenlastena.

Väike osa ESDTÜ liikmeid, kes revolutsiooni mõõna oludes suutsid säilitada oma sidemed, ühinesid 1907. a. veebruaris toimunud VSDTP Eesti organisatsioonide konverentsil VSDTP-ga.⁷⁴ See ühinemine tähistas föderalismide ideoloogia, selle teoreetiliste kontseptsioonide ja organisatsiooniliste põhimõtete lüüasaamist ning proletaarsete internatsionalismide ideoloogia võitu Eesti tööliikumises.

Meie ajastu on marksismi-leninismi ideede võidukäigu ajastu. Teadusliku sotsialismi lipu all ehitab kolmandik inimkonnast uut elu. Nõukogude Liidu rahvad NLKP juhtimisel ehitavad üles kommunistlikku ühiskonda. Võitluses ekspluataatorliku korra kukutamise ja sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise eest on kommunistid alati lähtunud marksismi-leninismi õpetusest, proletaarsete internatsionalismide põhimõtetest. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei uue programmi projektis rõhutatakse: «Elus järeleproovitud marksistlik-leninlikud proletaarsete internatsionalismide printsiibid jäävad ka edaspidi vankumatuiks printsiipideks, milledest partei kõrvalekalduvatult juhindub.»⁷⁵

КРИТИКА ПРОГРАММНЫХ И ОРГАНИЗАЦИОННЫХ ВЗГЛЯДОВ ЭСТОНСКИХ ФЕДЕРАЛИСТОВ

А. Блюмфельдт

Кафедра истории КПСС

Резюме

В борьбе за интернациональное сплочение пролетариев всех национальностей России основанной В. И. Лениным РСДРП пришлось бороться против мелкобуржуазно-националистических группировок, стремившихся охватить своим влиянием и рабочих. В 1905 г. возник Эстонский Социал-демократический Рабочий Союз, получивший в истории название партии эстонских федералистов. Лидеры федералистов П. Speek, Г. Ast и др. выдавали себя за марксистов, разработанный ими проект программы во многом сходил с программой РСДРП. Однако в коренных

⁷⁴ «Tööline» nr. 1, 1907.

⁷⁵ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm (projekt), Tallinn 1961, lk. 124.

вопросах революционной борьбы рабочего класса взгляды эстонских федералистов далеки от марксизма. В подходе к вопросам поступательного развития общества в высказываниях лидеров федералистов проявляются элементы субъективизма. Противоречия капитализма, вопросы классовой борьбы находят у них упрощенное освещение. Термин «пролетариат» у них отождествлен с термином «трудящиеся», рабочий класс по существу растворяется в мелкобуржуазной массе. Национальный вопрос в их концепциях выдвигается на первое место. Федералисты отстаивали «безусловное признание права наций на самоопределение» — вне всякой связи с классовыми интересами пролетариата. В ряде вопросов теоретические концепции федералистов идейно родственны мелкобуржуазным взглядам социалистов-революционеров.

Лидеры федералистов выступали против принципа централизма в рядах партии, отстаивали построение партии на федералистических началах. Никакого устава, четких организационных принципов при создании партии они не выдвигали. Их организация не имела ничего общего с революционной партией пролетариата, она являлась местом сбора мелкобуржуазных элементов, хотя федералистам удалось вовлечь туда и менее сознательных рабочих. В период революции 1905 г. эстонские федералисты были носителями революционно-демократических идей. Но, с другой стороны, они выступали сторонниками раскола рабочего движения, объективно помогая этим контрреволюции. Мелкобуржуазная, расплывчатая организация ЭСДРС не была приспособлена к действенной революционной борьбе и распалась в период спада революции 1905—07 гг.

KRITIK DER STANDPUNKTE DER ESTNISCHEN FÖDERALISTEN IM PROGRAMM UND IN DER ORGANISATION DER PARTEI

A. Blumfeldt

Zusammenfassung

Die Sozialdemokratische Partei Rußlands, die von Lenin gegründet worden war, ließ sich in ihrer Tätigkeit vom Grundsatz der internationalen Einheit des Proletariats leiten. Um diesen Grundsatz zu verwirklichen, mußte die Partei gegen die bürgerlich-nationalistische Ideologie und die kleinbürgerlichen Strömungen kämpfen, die das Proletariat vom Kampfe um ihre Klasseninteressen fernhalten wollten.

1905 wurde in Estland die estnische Sozialdemokratische Arbeitergesellschaft gegründet, die in der Geschichte als Partei

der estnischen Föderalisten bekannt ist. Die Führer der Föderalisten P. Speek, G. Ast u. a. traten als Marxisten auf, ihr Programmprojekt stimmt in vielem mit dem Programm der Sozialdemokratischen Partei Rußlands überein, aber dabei waren sie weit vom Marxismus entfernt. Bei der Erklärung der gesellschaftlichen Entwicklung trat bei ihnen der Einfluß des Subjektivismus zutage, auch die Widersprüche des Kapitalismus und die Fragen des Klassenkampfes behandelten sie vereinfacht. Sie setzten den Terminus «Proletariat» dem Terminus «Arbeitervolk» gleich, wodurch die Arbeiterklasse in der kleinbürgerlichen Masse aufging. Die Föderalisten setzten die nationale Frage in den Mittelpunkt ihrer politischen Weltanschauung — sie verlangten die Anerkennung des Selbstbestimmungsrechts der Völker, ohne jedoch dieses mit den Klasseninteressen des Proletariats zu verbinden. In vielen Fragen tritt die ideelle Verwandtschaft ihrer theoretischen Konzeptionen mit den kleinbürgerlichen Ansichten der Sozialrevolutionäre zutage.

Die Führer der estnischen Föderalisten waren gegen den Zentralismus in der Partei, sie verteidigten den Föderalismus in der Parteistruktur. Es gab kein Statut, bei der Gründung der Partei wurden keine Normen für ihre Organisation aufgestellt. Diese Organisation hatte nichts Gemeinsames mit der revolutionären Partei des Proletariats, sie entwickelte sich zu einer kleinbürgerlichen Gruppierung, obgleich es den Föderalisten gelang, die weniger bewußten Arbeiter in ihr Lager zu ziehen. Während der Revolution von 1905 waren die Föderalisten Anhänger der revolutionären — demokratischen Ideen, wobei sie jedoch die Arbeiterklasse zu spalten versuchten und dadurch — objektiv genommen — der Konterrevolution Beistand leisteten. Weil die estnische Sozialdemokratische Arbeitergesellschaft eine kleinbürgerliche, lockere Organisation darstellte, war sie nicht geeignet zum revolutionären Kampf und verfiel während der Ebbezeit des revolutionären Kampfes.

ÜHISRINDE LENINLIKU TAKTIKA VÕIT TÖÖLISKLASSI PARTEIDES NING AMETIÜHINGUTES EESTIS AASTAIL 1933—1935

A. Tolk

Eesti Põllumajanduse Akadeemia NLKP ajaloo ja filosoofia kateeder

Eesti töölisklassile tõi kodanluse võimu teine aastakümme uusi lööke, aga ühtlasi valmistas ette ka täieliku võidu. Töölisklass koges uusi keerukaid olukordi, aga õppis neid ka uudself lahendamata, tema leninlik klassivõitluse taktika jõudis kõrgemale tasemele kui kunagi varem. See oli kommunistlike parteide elus eriti rohke enesekriitika ning oluliste ümberhinnangute aeg. EKP rajas töölisklassi ühistrinde organisatsioonilises koostöös pahempoolsete sotsialistidega, kusjuures rakendas laialdaselt ametiühinguliikumise jõude. Need kaks tegurit kujunesid ettenägelikult rajatud alussammasteks 1940. aasta revolutsioonile. Proletariaadi ühtsuse tugevdamine on lakkamatult aktuaalne ka tänapäeval: «Töölisklassi maailmaajaloolise missiooni täitmise tähtsaks tingimuseks on tema ridade lõhestatuse likvideerimine», rõhutatakse NLKP uue programmi projektis.

Kapitalismi ülemaailmne majanduskriis aastatel 1929—1933 haaras täie raskusega ka Eestit. Suurtööstuse kogutoodang kahanes kolmandiku võrra, põllumajanduse müügitoodang koguni üle poole. Kümned tuhanded inimesed jäid tööta. Töötute organiseerimine kujunes neil aastatel EKP üheks edukamaks tegevusvaldkonnaks.¹ Tol ajal leidis aset töötute organiseeritud liikumise. Inimtööjõu hulgalise reservi olemasolu võimaldas kodanlusel kärpida tööliste palku keskmiselt ligi 30 protsenti. Kõiki palgateenijaid tabas ühtlasi elukalliduse järsk tõus, eriti krooni kursi alla viimisega 35 protsenti võrra J. Tõnissoni valitsuse poolt 1933. a. juunis. Hulgaliselt laostus väikekodanlust ja keskkihte, sealhulgas eeskätt töötavat talurahvast.

Majanduskriisiga koos kasvas kodanluse poliitiline ebakindlus, mis iseloomukaimalt avaldus parlamentarismi kokkuvarisemises.

¹ EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv (edaspidi lüh. EKPA), f. 6495, nim. 1, s.-ü. 313, l. 27.

Üha kindlamalt kodanluse vastu väljaastuva tööliklassi vaoshoidmiseks ei jätkunud kodanliku demokraatia võimuvahenditest. Eesti kodanlus hakkas taotlema finantskapitali terroristlikku diktaatori — fašismi. Ka neil aastatel tähendas see revolutsioonilise olukorra tunnuste osalist avaldumist: kodanluse võimetust valitseda endiste meetoditega ja rahva rahulolematust kehtiva korraga. Kuid need asjaolud ilmnesisid kahjuks sellisel ajal, kus eesti proletariaadi organiseeritus oli liiga nõrk isegi demokraatia väheste võitude kaitsmiseks, kõnelemata ulatuslikumast revolutsioonilisest väljaastumisest. EKP aruandes Kominterni VII kongressile öeldakse, et «partei ei suutnud sel ajajärgul propagandistlikult tegevuselt üle minna tõelise hulgalise fašismivastase rahvaliidumise organiseerimisele...»² Rahva, eriti poliitiliselt vähearenenud keskihtide rahulolematust aga polnud küllalt sihiteadlik. Esialgu kodanlike erakondade reaktsooniline praktika, hiljem lisaks ka uue fašistliku partei — vapside — demagoogia õõnestasid parlamentarismi alused Eestis lõplikult. 1929. a. algatati põhiseaduse muutmine ja selles küsimuses kolmandal rahvahääletusel 1933. aasta oktoobris jõuti fašistliku põhiseaduseni.

Tööliklassi peamiseks relvaks võitluses enda vabastamise eest on organisatsioon. Kuid lähima mineviku ebaedu — 1924. a. 1. detsembri ülestõusu lüüasaamine (langes üle 500 parema tööliste³), sellega kaasas ja selle järel käiv valge terror — pidurdas kestvalt EKP tegevust pörandaaluses olukorras. Kõigele lisaks konspiratsiooni puudulikkus ning reetmine «viis 1931. a. juunis suurima sissekukkumiseni, peaaegu kogu partei aparaadi ja partei organisatsioonide täieliku hävinguni...»⁴ on öeldud Eesti sektiooni aruandes Kominterni VII kongressile. Vangistati ligi 30 aktiivsemat parteitegelast ja kogu pörandaalune juhtkond — Illegaalne Büroo, samuti Tallinna komitee; konfiskeeriti partei trükikojad.⁵ Kuid uute organisatsioonide loomine andis olulisemaid tulemusi umbes kaks ja pool aastat hiljem.⁶ Seda saavutati tänu konspiratiivsuse tugevdamisele pörandaaluses töös, ühtlasi valvsuse teravdamisele.

Provokaatoritevastase võitluse käigus esines mõningaid liialdusi. Nii näiteks nimetas EKP Keskkomitee oma väljaannetes 1929. a. lõpust peale oportunistideks ekslikult Eesti Tööliste Partei tegelasi, kes tõeliselt kujutasid endast ausaid revolutsionääre.⁷ EKP Keskkomitee üleskutses valimiste puhul 1932. a. mais ja Keskkomitee seletuses sama aasta juunis suhtuti analoogilise umbusuga Pahempoolsete Tööliste ja Kehvikute Riigikogu rühmase. Kuid

² Kommunistliku Internatsionaali VII kongress. «Edasi» 10. aug. 1935, № 108 (401), lk. 2.

³ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 313, l. 6.

⁴ Sealsamas, s.-ü. 310, l. 2 ja 3.

⁵ Sealsamas, s.-ü. 313, l. 6.

⁶ EKPA, f. 4907, nim. 1, s.-ü. 143, l. 10.

⁷ O. Kuuli, A. Liebman, Ühest eesti töölisparteiist. «Eesti Kommunist» 1961, nr. 6, lk. 33.

see rühm oma tegevusega V Riigikogu (1932—1934) koosseisus tegelikult püüdis kaitsta tööliste ning kehvikute huve. Ta tunnistas EKP juhtimist. Nagu teistes parteides, nii ka selles leidus juhuslikke inimesi, kuid need ei saa olla mõõdupuuks parteile tervikuna.

Sellised vääratused tähendasid ilmaaegseid kaotusi töölisklassi kaadrile.

Parteiorganisatsioonide juhtimiseks Eestis loodi 1933. aastal EKP esindus Skandinaaviamaades, esialgu Taanis.

Parteiaparaadi taastamine langes alles sellesse aega, kui fašism arendas juba otsustavat pealetungi. Siit järeldub, et klassivõitluse tingimused eesti proletariaadile olid 1930-ndate aastate algul äärmiselt ebasoodsad.

Ka ametiühingutes oli EKP toetuspind samaks ajaks kahanenud. Siingi andsid veel tunda 1924. aasta kaotused. 1920-ndate aastate esimesel poolel oli EKP kasvanud kodanlust ähvardavaks jõuks olulisel määral just sellega, et kommunistid juhtisid tugevaid pahempoolseid ametiühinguid ja nende kaudu kogu Eesti töölisklassi. Ülestõusu järel ka need tööliste massilised ühingud purustati või rüüstati. Seda ära kasutades kiskusid sotsiaaldemokraadid aastakümne teisel poolel ametiühingulise liikumise peajõud reformismi teele. Nad rajasid apoliitilised või nn. «riiklikul» seisukohal olevad ametiühingud, püüdsid unutada nende initsiatiivi palgavõitluses.

Pahempoolseid ametiühinguid oli 1930-ndate aastate alguses vähe, näiteks Tallinnas 7, Narvas 3, Tartus 6 (liikmete üldarv vastavalt 625, 135 ja 600). Reformistlikku tiiba Eestimaa Töölisühingute Keskliidu ametiühingutes arvati kuuluvat 1931. a. aprillis ka ainult 4925 liiget.⁸ Majanduslik kriis, samuti ametiühingute vähe-
sus ning väiksus, kusjuures pahempoolsed ametiühingud olid tööliste hulkadest eemaldunud,¹⁰ tingisid ka streigiliikumise nõrkuse neil aastail. Kuigi eesti tööliste elatustase moodustas 1930. aastal näiteks inglise tööliste omast 45%, siiski streikis sel aastal ainult 7 ettevõttes 154 töölise. (Kriisi algul, 1929. aastal streikis 30 ettevõttes 1915 töölise.¹¹) Ka veel 1932. aastal kuulutati välja kõigest 20 streiki, mis haarasid 5210 osavõtjat. Seejuures olid streigid 1933. aastani enamikus stiihilised. «Partei ja pahempoolsete ametiühingute kriisi tagajärjel ei olnud partei suuteline juhtima töölisklassi igapäevast võitlust,»¹² öeldi Eesti sektiiooni aruandes Kominterni VII kongressile.

Kodanliku Eesti poliitilises ja majanduslikus olukorras kajastusid ka 1930-ndatel aastatel Euroopas toimuvad muutused. Fašismi võimuletulek 1933. a. jaanuari lõpus arvuka proletariaadiga maal, seejuures tugeva kommunistliku ja sotsialistliku parteiga maal ja pealegi põhiseaduslikus korras, oli selliseks katast-

⁸ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 272, l. 9, 10 ja 11.

¹⁰ EKPA, f. 27, nim. 27—1, s.-ü. 818, l. 315.

¹¹ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 272, l. 8—12.

¹² Sealsamas, s.-ü. 310, l. 3.

roofiks, mis alarmeeris väljaspool Saksamaadki suurele aktiivsusele ka progressi jõud. Klassivõitlus teravnes järsult. Kominterni VII kongressi resolutsioon ütles W. Piecki aruande kohta: «... NSVL-is sotsialismi võidu, kapitalistlikes maades kriisi, saksa fašismi metsikute ja uue sõja ohu mõjul algas tööliste ja üldse töötavate hulkade pöördumine reformismilt revolutsioonilisele võitlusele, lahkhelilisuselt ja killustuselt — ühisfrondile.»¹³ Selle murangu esimeseks avalduseks oli rahvusvahelise proletariaadi stiihiliselt kujunenud lai ühisrinne Leipzigi vangide kaitseks.*

Eesti tööliklassi ühisrinde rajamist k a h e k ü m n e n d a t e aastate algupoolelt tuleb kõrgelt hinnata eriti seepärast, et hiljem kolmekümnendate aastateni selletaoliste saavutusteni ei jõutudki. Artiklis «Ühisrinde probleemid» näitas M. Erkoli (Togliatti), et «kuni 1933. a., vaatamata KITK ja mitmesuguste maade komparteiide ägedatele taotlustele, õnnestus meil ainult erandina teostada tööliklassi ühisrinnet... mis sõlmitud komparteiide ja sotsiaaldemokraatlike parteiide üksikute organisatsioonide vahel... Alustades 1933. a. teisest poolest ja eriti 1934. a. me astume ü h i s - f r o n d i a r e n g u u u d e p e r i o o d i: mõnedel komparteiidel õnnestub saavutada formaalne kokkulepe... See fakt andis tohutu tõuke tööliklassile võitluses kapitali pealetungi, fašismi ja sõja vastu...»¹⁴ 1933. a. detsembris otsustas Kommunistliku Internatsionaali TK XIII pleenum visalt taotleda ühisrinnet sotsiaaldemokraatlike töölistega, nende reetlike liidrite kiuste ning nende vastu.¹⁵

Prantsuse proletariaat lõi fašismi esimese tõsise pealetungi tagasi 1934. a. 9. veebruari võimsa meelevaldusega ning 12. veebruari poliitilise üldstreigiga. Sotsialistlikest parteidest oli Prantsusmaa oma esimene, kes tervikuna sõlmis (27. juulil 1934. a.) lepingu kommunistliku parteiga fašismivastasteks ühisteks aktsioonideks.¹⁶ «Sotsialistide ja kommunistide kokkulepe ühise väerinna kohta Prantsusmaal, mille peale prantsuse sotsialistid ainult hulkade surve, hoolimata II Internatsionaali Täitevkomiteest, läksid, näitas teed kõigi maade pahempoolsetele sotsiaaldemokraatidele.»¹⁷ Sama aasta veebruaris puhkes Viini proletariaadi relvastatud ülestõus austria klerikaalse tagurluse pealetungi vastu. Kommunistid algatasid seal kommunistlike ja sotsialistlike tööliste-schutzbundlaste ühise võitlustegevuse. Ka kommunistliku ja sotsialistliku partei koostöö Itaalias hakkas arenema alates 1934. aastast.

¹³ «Коммунистический Интернационал», 20 авг. 1935, № 23—24, lk. 134.

* Leipzigi protsess lavastati 1933. a. saksa fašistide valesüüdistuse alusel Saksamaa ning rahvusvahelise kommunistliku liikumise juhtide E. Thälmanni, G. Dimitrovi jt. vastu. Kohtualuste poolt paljastatuna lõppes protsess süüdistajatele skandaalse läbikukkumisega.

¹⁴ «Коммунистический Интернационал», 20 июля 1935, № 20—21, lk. 49.

¹⁵ «Klassivõitlus» 1934, nr. 1, lk. 39.

¹⁶ Vt. Uus tee, Tallinn 1934, lk. 125.

¹⁷ VII Üleilmne Kommunistliku Internatsionaali Kongress [W. Piecki aruanne 26. juulist 1935], Moskva—Leningrad 1935, lk. 62.

1933. a. märtsis, 1934. a. oktoobris ja 1935. a. aprillis saatis Kominterni TK II Internatsionaali juhatusele ning parteidele ettepanekud ühiseks tegevuseks võitluses fašismi, kapitali pealetungi ja sõja vastu. II Internatsionaal ja enamik tema parteisid lükkasid need ettepanekud tagasi.¹⁸ Kuid sageli kommunistlikud parteid ei tegutsenud küllalt otsustavalt ja õigeaegselt. Kominterni VII kongressi resolutsioon W. Piecki aruande kohta ütleb, et rea kommunistlike parteide tõsiseks puuduseks oli «hiljaks jäämine ühisfrondi taktika läbiviimisega... mitteamusaamine võitluse vajadusest kodanliku demokraatia säilmete kaitsmise eest... hoolimatus töö vastu reformistlikes ja fašistlikes ametiühingutes ja tööajate massiorganisatsioonides, mis loodud kodanlike parteide poolt...»¹⁹.

Nii näiteks alles pärast fašismi võimuletulekut Saksamaal tõstsid kommunistid loosungi: kaitsta vabasid ametiühinguid. Teistes maades kommunistid mõistsid vaid suure hilynemisega ametiühingutes töötamise määratud tähtsust. Tšehhoslovakkias kuulutasid kommunistid Masaryk-Beneš'i rühma fašistlikuks, nähes fašismi isegi seal, kus teda veel polnud. Need vead tulid täiesti valesst kujutlusest, nagu poleks kaht kodanluse valitsemise meetodit. Seda kritiseerides rõhutas W. Pieck, et kuni me ei suuda kodanliku demokraatiat asendada proletaarse demokraatiaga, on proletariaat huvitatud kodanliku demokraatia igast killukesest.²⁰

Need kommunistid, kes alahindasid tööd ametiühingutes, ei arvestanud, et juba Kominterni VI kongressi poolt 1928. a. septembris vastuvõetud Internatsionaali programm rõhutas: «Iseäranis tähtis on proletariaadi enamuse võitmise vaatepunktilt tööliklassi igapäevase võitlusega seotud ametiühisuste, nende tõeliste hulgaliste tööliklassi organisatsioonide valdamine.»²¹

Üldiseloostuseks võib öelda, et ühiste edusammude kõrval ilmnēs EKP tegevuses, niisamuti nagu rahvusvahelises kommunistlikus liikumises, ka samalaadseid puudusi, mis kujutasid endast 1920-ndate aastate «pahempoolsuse» lastehaiguse mitmesuguseid retsiidive. Kuid niisamuti nagu Läänes, ei olnud ka Eestis töötavate hulkade seas ühtki teist nii populaarset taotlust kui tööliklassi ühisrinne; selle paratamatut vajalikkust tunnetasid ka sotsialistlikud tööliised juba aastaid enne seda, kui sotsialistlikud parteid või rühmad hakkasid jõudma sellealaste kokkulepeteni kommunistidega. Kas tööliklassi ühisrinnet tunnustatakse või mitte — see küsimus sai siitpeale tööliikumise revolutsiooniliste ja reaktsiooniliste voolude veelahkmeks.

Nii nagu paljudes teistes maades, nii ka Eestis tungis mainitud

¹⁸ VII Üleilmne Kommunistliku Internatsionaali Kongress [W. Piecki aruanne 26. juulist 1935], lk. 133.

¹⁹ «Коммунистический Интернационал», 20 августа 1935 г., № 23—24, lk. 133.

²⁰ VII Üleilmne Kommunistliku Internatsionaali Kongress [W. Piecki aruanne], lk. 38—40.

²¹ Kommunistliku Internatsionaali Programm, Leningrad 1928, lk. 85.

veelahkmejooon juba aastakümnevahetusel sotsialistliku partei mõjualadesse, hakates tema pahempoolset ääremaalt vähehaaval edasi kanduma keskpaiga poole. Seda ajaloolise tähtsusega protsessi ei ole seni avaldatud uurimustes lähemalt vaadeldud, kuigi selle kohta on esitatud õigeid vihjeid (M. Pesti, S. Kutsar-Zabrodskaja, O. Kuuli, H. Tiido töodes).

*

Kodanluse võimu esimesel aastakümnel oli sotsialistlik partei eesti oportunistide ühiseks nimetajaks. Kolmekümneandeks aastateks aga tekib tõsine vajadus diferentseerimiseks: on põhjust eristada pahempoolseid ja parempoolseid sotsialiste niivõrd selgelt, kui võrd nad teineteisest kaugesid tegelikult. Vastavalt sellele, kui otsustavalt pahempoolsed mõistsid hukka töölispartei kodanliku poliitika ning sellest lahti ütlesid, tuli parempoolsetel võtta tööliklassi reetmise poliitika tervikuna oma õlgadele. Nii viisi toimides paljastasid nad aga end töötavate hulkade silmis ning pankroteerusid kiiresti. Sotsiaaldemokraate üldiselt, seega ka eesti reformiste, tähistas Kommunistlik Internatsionaal alates kriisiaastatest nimetusega «sotsiaalfasistid». P. Togliatti peab seda hinnangut Kominterni kõige tõsisemaks veaks põhjusel, et selles hinnangus ei arvestata fašismi ja reformismi olulist erinevust nende sotsiaalse olemuse ning põhieesmärkide poolest. Tõsi küll, sellist iseloomustust väärivad parempoolsed liidrid, kuid suur osa sotsialistlikest töelistest tõrjus niisugune hinnang kommunistidest eemale, sel ajal kui neid oli vaja kommunistidele lähendada.²² On üldiselt teada, et A. Rei ja K. Asti kildkond kolmekümneandatel aastatel fašiseeruva kodanluse teenistusse siirdus ning vastava hinnangu pälvis. See aga oli viga, et EKP oma väljaannetes²³ sotsiaalfasistideks luges ka eesti pahempoolseid ja isegi veel sellel ajal, kui need juba fašismivastase jõuna tegutsesid.²⁴

Kõigi rahvakihtide rahulolematuse kodanliku korruga ammutas energiat tööliklassi kasvavast revolutsioonilisusest, mida näitas pahempoolsete jõudude üha selgem ühtekoondumine tugevneva fašismiohu tõukel. Tuleb arvestada, et detsembriülestõusu-järgseil aastail viibis EKP sügaval põranda all. Selle tõttu, hoolimata otsingutest, ei leidnud revolutsiooniliselt meelestatud inimesed, sageli õigeaegselt sidet kommunistlike organisatsioonidega ja nõustusid lõppeks töötama sotsialistlikes ühingutes.²⁵ Tööliklassi huve kaitses enda arvates veel teine arvukas osa sotsialistliku partei liikmetest. Need olid inimesed, kes selle partei mõjukonda olid sattunud teadmatuses. Aja jooksul nad veendusid, et parem-

²² «Проблемы мира и социализма» 1959, № 11, lk. 49, 50.

²³ Vt. näit. «Klassivõitlus» 1933, nr. 157, lk. 15–17 ja 1934, nr. 3 (162), lk. 19–29.

²⁴ Vt. «Rünnaku» 1933. ja «Sotsialistliku Võitluse» 1933/1934. aastakäiku.

²⁵ Selle kohta on iseloomulikud A. Abeni mälestused [A. A. töökoht — Tallinn, ENSV Rahvamajanduse Nõukogu].

poolsed liidrid neid olid reetnud. Sel põhjusel astusid ESTP-st 1932. a. välja näiteks loodusteadlane A. Audova ja mitmed teised, mis oligi sotsiaaldemokraatia lagunemise alguse tunnismärgiks.²⁶ ESTP 8. kongressi delegaat Raasikult G. Taalman ütles sotsialistlikku parteisse astumisest: «Ma tegin seda lootuses, et sotsialistid teostavad sotsialismi. Ma olen aga sügavalt eksinud. Ma tahtsin eile ära anda oma liikmekaardi.»²⁷ Arusaadav, et sellised inimesed olid kandepinnaks pahema tiiva väljakujunemisele sotsialistlikus parteis.

Suuresti stimuleeris pahempoolsete jõudude arengut juba fakt, et EKP eksisteeris, ehkki kodanlus tema korduvalt oli kuulutanud lõplikult likvideerituks. Nende jõudude lootusi tugevdas teadmine, et naabruses arenes edukalt Nõukogude riik. On loomulik, et pahempoolsete jõudude konsolideerumine viis nende eraldumisele ESTP oportunistidest ning tõi kaasa lähenemise kommunistlikule parteile. Selle protsessi ulatusliku vaatlemiseta pole mõistetav kolmekümnendate aastate põhiprobleem — tööliklassi ühisrindede leninliku taktika teostumine Eestis.

Pahempoolse opositsiooni kujunemine sotsialistlikes organisatsioonides

Pahempoolne opositsioon eostus mitte sotsialistliku partei aparraadi kõrgemates lülides, vaid sotsialistlike tööliste, eriti töölisnoorte hulgas «all» — ESTP juures tegutsenud Eesti Noorsotsialistlikus Liidus (loodud 1926. a.) ning tema ühingutes kogu maal. Noorsotsialistide ühendused andsid värskemata juurdekasvu ka sotsialistlikele parteiühingutele, hiljem eriti aga ametiühingutele.

Tegevuse algusaastatel ei erinenud noorsotsialistid oma ideelise ilme poolest oluliselt sotsiaaldemokraatidest, kes neid juhtisid. Revolutsioonilisi liikmeid heideti noorsotsialistlikust ühingust mõnel juhul isegi välja, nagu juhtus 1931. a. detsembris O. Cheriga.²⁸ Niisamuti käis käsi real noortel Tartu Tööliste Esperantoja Kultuuriühingus. Kolmekümnendate aastate algul tugevnevad pahempoolsed elemendid. See peegeldub ka noorsotsialistide perioodilistes väljaannetes. Ajakirja «Rünnak» 1932. aasta temaatikas esineb juba proletariaadi ühisfrondi küsimus (8. numbris). Valdavaks jäid aga sotsiaaldemokraatlikud seisukohad, organisatsioonilis-kasvatustlikud materjalid. 1933. aastal jõutakse samm edasi. Peaaegu igas noorsotsialistliku ajakirja «Rünnak» numbris on artikkel K. Marxi või marksismi kohta. Sotsialistliku teooria ja praktika ajakiri «Sotsialistlik võitlus» (aastakäigud 1932/33 ja 1933/34) avaldas ulatuslikumaid artikleid. Põhilistes materjalides tõsteti esile revolutsioonilise klassivõitluse ja proletariaadi diktaatori küsimusi. Neid käsitleti prantsuse ja eriti austria pahempool-

²⁶ «Klassivõitlus», märts-aprill 1932, № 141—142, lk. 36—38.

²⁷ EKPA, f. 137, nim. 137-1, s.-ü. 346, l. 58.

²⁸ K. Martinson, Murdumatu võitleja. «Rahva Hää», 7. okt. 1958, nr. 237 (4815), lk. 2.

sete sotsialistide (austromarksistide Max Adleri jt.) käsituslaadis, osalt avaldati ka nende tööde tõlkeid. (Austromarksistid pooldasid marksismi põhiseisukohti, näiteks revolutsioonilist klassivõitlust ja proletariaadi diktatuuri vajalikkust, kuid kaldusid mitmetes küsimustes marksismist kõrvale — lubasid idealistlikke moonutusi filosoofia valdkonnas jne.) Hoolimata moonutustest marksismi käsituses avaldus mõlemas ajakirjas, eriti 1933. a. peale, liikumine revolutsioonilise sotsialismi seisukohtade poole. Viini tööliste ülestõusu puhul 1934. a. veebruaris ütles Eesti Noorsotsialistlik Liit oma üleskutsetes, et «kapitalismi kriisi reformistliku poliitika võimaluste lõppedes jääb üle ainult revolutsiooniline võitlus, see on õppetund meile».²⁹

Eesti Noorsotsialistlik Liit oli neil aastatel ainus legaalne ühendus Eestis, mis hõlmas hulgaliselt töölisnoori linnas ja maal (1933. a. üldarv 2000 piires). Ta oli suuremaid organisatsioone, kes tegi kogu Eestis laialdast ateistlikku selgitustööd. Ühtlasi võitles ta tollaegseist legaalsest noorsoo-organisatsioonidest ainsana ägedalt vapside fašistliku liikumise vastu. Ta kujutas endast sellist legaalselt ühendust, kes paljastas natsionalistlikku noorsooliikumist ning noorte, eriti koolinoorte militariseerimist. Noorsotsialistlikest ühingutest linnades ja maakondades kerkis esile rohkesti andekaid organisaatoreid. Suur osa eesti pahempoolsete sotsialistide kaadrist on läbi käinud n.-ö. noorsotsialistlikust koolist.

Mõned noorsotsialistlike ühingute kasvandikud jõudsid oma arengus lähteorganisatsioonist kaugele ette ja lähenesid kommunistidele juba 1930-ndate aastate esipoolel. Nii näiteks O. Cher üritas noorte koondamist järjekindlalt marksistlikku noorsooühingusse, hakkas siis tegutsema kommunistide mõju all olevates, nn. Vaksali puistee ametiühingutes (1932. a.) Tallinnas, seejärel rööbiti töölisnoorte ja töötute organiseerimisega Tartus. 1933. a. astus ta EKP ridadesse. Rakveres läks analoogilist teed V. Soo, Tartus I. Kruus jt. Osa pahempoolseid noori jõudis kommunistliku selgitustööni noorsotsialistliku ühingu kätte all. Näiteks töötas 1933. a. sügisest peale Tartus illegaalselt Nõukogude Liidu tundmaõppimise ring umbes 15 liikmega.³⁰

Noorsotsialistlikul Liidul olid sidemed keskkoolinoortega, kelle hulgas loodi õpilaste illegaalseid initsiatiivringe poliitiliste teadmiste algmete omandamiseks. Mõnes koolinoorte omaalgatuslikus ringis avaldus üheaegselt pahempoolsete sotsialistide ning kommunistide mõju.³¹

Koostöös eeskätt noorsotsialistlikest ühingutest eraldunud noortega õnnestus kommunistidel rajada ka tööliste kultuurkasva-

²⁹ EKPA, f. 137, nim. 137-1, s.-ü. 388, l. 2.

³⁰ A. Lõhmuse mälestuste järgi (A. L. töötab «Dünamo» Tartu spordi-riistade tsehhis).

³¹ Marksistlike ideede levikust kodanliku Eesti koolinoorte hulgas, Tallinn 1959.

tuslikke ühinguid. Nõnda töötas Tartus 1931.—1933. aastal Tööliste Esperanto- ja Kultuuriühing, mida, eriti 1932. a. alates, tuleb pidada Eestis üheks esimeseks pahempoolsete noorte ja kommunistide (O. Cher, A. Kriisemann jt.) ühisrindeliseks organisatsiooniks uues olukorras. See ühing andis pahempoolsele töölisliikumisele umbes 30 kindlameelset aktivisti, lisaks kümmekond usaldatavat poolehoidjat väljaspool ühingut.³² Tema liikmetest tõusid tuntumate organisaatoritena (peale ülalmainitute) esile I. Kruus, L. Illisson, E. Lepik, E. Vassil, A. Hint jt.

Eesti Noorsotsialistliku Liidu mitmekülgsed ning pahempoolse suunaga sidemed ulatusid kaugemalegi. 1933. a. pääses Liidu esimees ESTP ühe esindajana Sotsialistliku Töölis-Internatsionaali konverentsile, kus toetas Prantsuse Sotsialistliku Partei vasaku tiiva juhi Jean Zyromski resolutsioonikava.³³ Nad pooldasid sotsialistide ja kommunistide ühisaktsiooni fašismi ja sõja vastu, proletariaadi ja Nõukogude Liidu kaitseks. Samasse gruppi kuulus itaallasi Pietro Nenniga eesotsas ja teisi. 1934. a. augustis võttis P. Vihalem Noorsotsialistliku Liidu volitusel osa Sotsialistliku Noorsoointernatsionaali (SNI) täitevkomitee istungist Brüsselis, kus toetas ühisrinde ideed.³⁴ Sotsialistlikus Noorsoointernatsionaalis olid Eesti ja Läti sotsialistliku noorsoo organisatsioonid nende kaheksa maa hulgas, kes esindasid seal pahemat tiiba.³⁵ Üldiseloomustuse juures tuleb arvestada, et ka noorsotsialistidest kujunes pahempoolseiks siiski o s a, olgugi et suurem osa.

Sel ajal kui paljude noorsotsialistide pahempoolsus juba selgelt avalduma hakkas, andis otseselt EST Parteis eostuv opositsioon end veel vähe tunda. Esialgu oli see rohkem n.-ö. potentsiaalne kui aktiivne. Opositsiooni kolded arenesid maakondades ja eeskätt noorte pahempoolsete sotsialistide juhtimisel. 1930-ndate aastate esimesel poolel nihkuvad ses mõttes esiplaanile ESTP Pärnu- ja Saaremaa ühingud.

Esimesi tuuli, mis värskendasid ESTP umbset õhkkonda, puhus Vana-Vändrast. Sealne ESTP ühing võttis 18. sept. 1932. a. vastu memorandumi nimetuse all «Sotsialistliku opositsiooni ülesanded E. S. T. Parteis», mille saatis trükitult partei kõigile ühingutele üle maa. See dokument kujutab enesest tähelepanuväärset algatust parteile sotsialistliku programmi kavandamise suunas. Agraarosas öeldakse näiteks, et «... pääsemine eluviletsustest ja kurnavast tööst on maa ühiskonnastamises, mitte maalapi suurendamises ja eraomanduseks saamises...». Nõutakse kõigi ettevõtete ja kaubanduse ja liiklusvahendite ja rahaasutuste tasuta ühiskonnastamist, samuti haridust ja sotsiaalset hooldust riigi kulul.³⁶ Memorandum kritiseerib õigesti ka Pahempoolsete Töö-

³² ЕКРА, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 271-a, f. 20, 21, 22.

³³ Vt. «Sotsialistlik Võitlus», 1933/34, nr. 1 (7), lk. 24.

³⁴ P. Vihalemi mälestuste järgi (P. V. töötab TRÜ Õigusteaduskonnas).

³⁵ А. А. Д р и з у л, Латвия под игом фашизма, Рига 1960, lk. 126.

³⁶ ЕКРА, f. 137, nim. 137-1, s.-ü. 275, l. 10—15.

liste ja Kehvikute V Riigikogu valimisplatvormi väikekodanlikku piiratust (riigistamine ainult osaliselt), kuid sellest hoolimata tervitab ESTP püüdlusi otsida võimalusi ühinemiseks selle pariteiga.³⁷ See on kolmekümnendatel aastatel esimene juhtum, kus sotsialistid programmilise üriku kujul pooldavad pahempoolsete rühmituste ühinemist. Vana-Vändra memorandum märgib õigesti partei põhivigade hulgas, et «ESTP ikka veel tegeleb kodanlise korra lappimisega, isegi koaleerub kodanlusega»³⁸. Memorandum nõuab küll kodanliku võimu likvideerimist, kuid ebaselgeks jääb temas proletariaadi diktatuuri küsimus.

ESTP Keskkomitee mõistis Vana-Vändra seltsimeeste algatuse hukka kui distsipliini rikkumise.³⁹ Kuid see dokument andis olulise tõuke kõigi pahempoolsete jõudude elavnemiseks ESTP-s. See avaldus peatselt järgnenud ESTP 7. kongressil (28. ja 29. dets. 1932. a. Tallinnas), kus kodanlikust valitsusest osavõtmise vastu astusid teravalt välja kohalike ühingute delegaadid, nagu J. Tilla Vana-Karistelt, A. Juur Vana-Kuustest ja M. Adamson Tartust. Viimased esitasid oma ühingute nimel ka sellekohased otsuseprojektid. Parema tiiva esindaja K. Ast tuli seevastu välja seisukohaga, et fašismi vastu Eestis tulevat võidelda Pätsu valitsuse abil (!). See oli vana tuntud «vähema pahe» teooria uus väljanne. Pahema tiiva esindajad rõhutasid kongressil, et fašismi pidurdamiseks on vaja töölisklassi ühtsust, mitte aga koostööd kodanlusega. Enamus aga jäi oportunistliku poliitika juurde.⁴⁰ Näeme, et sel ajal kui sotsialistlikud noored juba mõnda aega olid esile tõstnud klassivõitluse küsimusi avaramas mõõtmes, siis opositsioon ESTP ridades keskendus alles ühe ja siiski kitsavõitu probleemi — kodanlusega koaleerumise vastu.

EKP tähtsamaks väljaandeks sellest ajast oli 1932. a. märtsis avaldatud manifest «K o g u E e s t i m a a t ö ö r a h v a l e». See andis partei agraarprogrammi uued, õiged seisukohad. Manifest oli väga tähtis tööliste ja talurahva liidu kindla alusena Eestis. Hiljem, 1930-ndate aastate lõpupoolel, sai ta rahvarinde rajamise üheks tugipunktiks. Kuid rahvarinde tuumiku, töölisklassi ühisrindede loomiseks andis märtsimanifest töölisklassile vähe. Töölisi sotsiaaldemokraatlikus parteis ja ametiühinguis kutsuti liituma ühiseks võitluseks revolutsioonilise töölisklassiga: «Astuge kommunistliku partei lipu alla. Tulge meiega ühes!»⁴¹ See loosung oli ka õige, kuid ta asetask peamise lootuse ületulemisele, mille efektiivsus tegelikkuses oli väike.

EKP Keskkomitee 1932. a. märtsi manifest nõudis: «Paljastage «pahempoolseid» sotsiaal-fašistid, kui vihasemaid vaenlasi

³⁷ EKPA, f. 137, nim. 137-1, s.-ü. 275, l. 17.

³⁸ Sealsamas, l. 6.

³⁹ Sealsamas, l. 1.

⁴⁰ EKPA, f. 137, nim. 137-1, s.-ü. 253, l. 21, 23, 24, 25; «Rahva Sõna» 30. dets. 1932, nr. 296 (1738), lk. 2.

⁴¹ EKPA, f. 24, toim. 620, s.-ü. 38, l. 2.

töölisklassi ridades.» See oli mitmeti desorienteeriv tees, mis toetub Kominterni programmi (vastu võetud VI kongressil 1928. a. 1. sept.) ühele poolikule formuleeringule: ««Pahempoolne» sotsiaaldemokraatia (järgneb selle iseloomustus: sõnadelt revolutsiooniline, tegelikult tööliste vastane. — A. T.) ... on sellepärast sotsiaaldemokraatiliste parteide kõige kardetavam rühm.»⁴² Programm iseloomustab «pahempoolseid» (jutumärkides, s. t. kes tegelikult pahempoolsed polegi), kuid pahempoolseist (ilma jutumärkideta!) läheb ta mööda.

See ühekülgsus onenes ka ÜK(b) Parteis ning Kominternis tol ajal olulist mõju avaldanud J. V. Stalini hinnangutest, mis on tuntud tema artiklist «Pahempoolsest kallakust ÜK(b) Parteis»,⁴³ kus kritiseeritakse õigesti Buhharinit pahempoolsete vigade eest ja «pahempoolseid» sotsiaaldemokraate, kes maskeerivad oma oportunisti revolutsiooniliste fraasidega. Samas ei anta hinnangut tõeliselt pahempoolsete sotsialistide tegevusele ja poliitikale. Nii tekkis pahempoolsete ja «pahempoolsete» sotsialistide põhjendamatu samastamine, mis pärast Kominterni VI kongressi segas töölisklassi ühisrinde organiseerimist mitu aastat.

Töölisliikumise ajalugu kinnitab, et pahempoolseid, s. o. revolutsioonilisi jõude on sotsiaaldemokraatlikes parteides alati leidunud. Kominterni programmi see lünk ajendas hiljem mõningatele vassingutele ka EKP praktikas, nõnda et ka eesti pahempoolseid nimetati tihtipeale «pahempoolseteks» nii partei perioodikas kui ka dokumentides, eriti aastate 1933—1935 vahemikus.

EKP Keskkomitee märtsimanifestis kutsuti töölisi koonduma revolutsioonilistesse ametiühingutesse ja kõigis sotsiaaldemokraatlikes ametiühingutes looma revolutsioonilist vastasrinnet. Ka selles üleskutses oli ühekülgsust. W. Pieck ütles, et «meie töö raskuspunkti üleviimine punaste ametiühingute kindlustamisele ja revolutsioonilise ametiühingulise opositsiooni ehitamisele viisid selleni, et kommunistid mitme aasta jooksul tööd reformistlikkudes ametiühingutes ignoreerisid... On iseenesest mõistetav, et see pidi ametiühinguliselt organiseeritud hulkades meie mõju levimisele väga tugevaks takistuseks olema»⁴⁴.

Opositsioonil, kes ESTP peahäälekandja «Rahva Sõna» veerudel end avaldada ei saanud, õnnestus 1933. a. ära kasutada Saaremaa sotsialistlikku lehte «Rahva Hääl», mille toimetuse eesotsas seisis noorsotsialist A. Taev. Tema oligi sotsialistidest esimene, kes 1933. a. märtsis avalikult välja ütles, et võitluses kodanlusega on «tagajärjekam pigem küll vastuataak koos kommunistliku vennasparteiga...»⁴⁵. Maakondlik ajaleht alarmeeris kiire-

⁴² Kommunistliku Internatsionaali Programm, Leningrad 1928, lk. 23.

⁴³ J. Stalin, Teosed, 12. kd., lk. 21 ja 22.

⁴⁴ W. Pieck, Aruanne Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee tegevusest, Moskva—Leningrad, lk. 19.

⁴⁵ Ar[min] T[ae]v, Kodanluse uued vormid. «Rahva Hääl», 8. märts 1933, nr. 27, lk. 1.

mini ja ilmekamalt kui peahäälekandja ka Lääne sündmuste tähendusest. Ta kirjutas näiteks: «On ju õige, et päeval, kui Hitler Saksamaal sai kantsleriks, väiksemate maade hitlerid-kandidaadid hakkasid kasvatama vastavaid vurrusid.»⁴⁶

1933. a. märtsis kehtestati kommunistliku ja sotsialistliku internatsionaali vahel kodurahu edasise koostöö ettevalmistamiseks.

Kominterni täitevkomitee avaldusele tuginedes andis EKP Keskkomitee 1933. a. märtsis välja üleskute «Töötajate ühisrinde eest!»⁴⁷ Selles oli õigesti arvestatud opositsiooni ESTP kokkuleppepoliitika vastu. Rõhutati, et legaalsed ühingud, eeskätt ametiühingud, peaksid esitama nõudmisi, mis oleksid mõistetavad mitte ainult kommunistlikele ja pahempoolsetele töölistele, vaid arvestaksid ka sotsiaaldemokraatide seisukohti, soove ja ettepanekuid. Sellistena soovitati ESTP-le, Eesti Töölisühingute Keskliidule ja Vene Pahempoolsete Sotsialistide Parteile ühiselt nõuda kaitseisikuskorra kaotamist ja töötute sotsiaalkindlustust. EKP teatas, et katkestab nende organisatsioonide kritiseerimise ühise võitluse ajaks.⁴⁸ See oli EKP esimesi konkreetseid koostöö-ettepanekuid sotsialistlikule parteile. ESTP juhtkonnalt see poolehoidu ei leidnud, küll aga partei mitmetes ühingutes.

Eestimaa Töölisühingute Keskliidu parempoolne juhtkond keelas juba 1933. a. jaanuaris oma ühingutele ühisrinde loomise läbiviimiseks pahempoolsete ametiühingutega. Sellest aga ei hoolitud. Ühiseid üritusi realiseerisid sama aasta kevadel esimestena pahempoolsed ametiühingud Tartus ja Tallinna-Harju Ametiühingute Kesknõukogu, kusjuures esirinda asusid keemia ja ehituse ala ning maitseainetööstuse töölised. Need pahempoolsed ametiühingud alustasid Tartus koostööd reformistlikega (Filosoofi tn. 11).

Tallinnas algas pahempoolsete ja parempoolsete (nn. Tõnismäe) ametiühingute vastastikune lähenemine. Pahempoolseist olid eesotsas Rätsepatöölise Ametiühing ja Puutöölise Ametiühing.

1933. a. 1. mail korraldasid kommunistid ja pahempoolsed sotsialistid Tartus Töölisühingute Keskliidu nimel ühise demonstratsiooni, millele võimsuselt võrdset polnud 1924. aastast saadik nähtud. Analoogiliselt reformistid väljas Rakveres ja Tapal.⁴⁹

Ametiühingute reformistlikud juhid aga asusid oma «sõnakuulmatuid» ühinguid likvideerima. Ühisüritused vaibusid ajutiseks, et paar aastat hiljem elustuda uuel jõul. Kõigest hoolimata tähistas 1933. aasta pahempoolsete osatähtsuse tõusu ametiühingutes.

Sotsialistlikus parteis avaldus parempoolsete vastuseis koostööle kommunistidega veelgi teravamalt. Kui ESTP Tartu

⁴⁶ «Rahva Hääli» 1933, 24. nov., nr. 73, lk. 2.

⁴⁷ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 280, l. 2—4.

⁴⁸ Sealsamas, l. 2, 4, 10, 11.

⁴⁹ M. Sõštšikovi mälestuste järgi (M. S. töötab TRÜ Teaduslikus Raamatukogus).

ühing küsis nõusolekut võitluseks ühisel rindel mõnede taotluste eest, ütles ESTP Keskkomitee sekretariaat, et pole lubatav, «et üksikud [organisatsioonid] kohapeal hakkaksid «pahempoolsetega» sobitama miskisuguseid kokkuleppeid».⁵⁰ EKP ühisrinde ettepanekud 1933. aasta märtsist ja novembrist lükkas ESTP tagasi.*

Kui ESTP liidrid pärast fašistliku põhiseaduse vastuvõtmist (1933. a. 14.—16. okt. rahvahääletusel) taas K. Pätsu valitsusega koos läksid, teravnes opositsioon. Isegi selle partei vanim tegelane M. Martna kirjutas partei poolehoidu langemisest: «Just ilma põhimõteteta poliitika ongi partei ilme ultra-revisjonistlikule kalakule viinud... Sotsialistlikud ministrid hr. Pätsi valitsuses on nagu — pantvangid selleks, et sotsialistlik opositsioon vaikiks: ta ei või ju oma ministrite vastu üles tõusta!»⁵¹

Rahulolematuse pahempoolsetega ESTP-s lähendas opositsiooni paratamatult teistele pahempoolsetele jõududele. 1933. a. detsembris otsustas ESTP Uue-Vändra ühing esitada kandidaadid vallavolikogu valimisteks ühisel nimekirjas ja mitte oma partei nimel, vaid «Töölise ja kehvikute nimekirjas».⁵² See oli esimesi poliitilisi kokkuleppeid Eestis ühisrinde rajamiseks töölisklassi parteide kohalike organisatsioonide algatusel, kus mindi mööda sotsialistliku partei ladvikust. (Sellist teed soovitas just samal ajal ka Kominterni Täitevkomitee XIII pleenum.)

Paides tõrjuti 1933. a. lõpuks pahempoolsed sotsialistid täielikult töölisliikumisest kõrvale ja rajati töölisklassi ühisrinnet kommunistliku partei poliitika kohaselt.⁵³ Sellised edusammud sagesid ka mujal üle maa.

Töölisliikumises laiemas mõttes kandis sotsiaaldemokraatia-vastast opositsiooni eeskätt ametiühingute pahempoolne osa. Kodanluse löökidest hoolimata tegutsesid kommunistide suunamisel ka kolmekümnendatel aastatel edasi, kuigi arvu- liselt väikestena, pahempoolsed ametiühingud. Nende kõrval hakkas esile tõusma pahempoolsete sotsialistide mõju alla tõm- matud ametiühinguid, kes kuulusid Eestimaa Töölisühingute Keski- liidu süsteemi. Selles teises rühmas etendas tähtsat osa maatöö- rahva organisatsioon — Üleriiklik Maatööraha Ühing (ÜMÜ) oma osakondadega.

Põhiolemuselt kujutas ÜMÜ endast maatöölise ametiühingu- list ühendust, kuid põhikiri nägi ette hõlmata ka töötavat talu- rahvast. Niisiis olid ülesannetegi piirid laiemad kui ametiühingul tavaliselt.

ÜMÜ olid asutanud 1926. a. reformistlikud liidrid. Sotsiaal- demokraadid, kes tegelesid valdades peamiselt oma parteiühingu-

⁵⁰ EKPA, f. 137, nim. 137-1, s.-ü. 349, l. 41.

* EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 8, l. 105; f. 4907, nim. 1, s.-ü. 143, l. 29.

⁵¹ «Rahva Hääle» 1933, 15. veebr., nr. 19 (504), lk. 2.

⁵² A. Abeni mälestuste järgi.

⁵³ P. Vihalemi mälestuste järgi.

tega, olid jätnud maatöölise ühingu omapead. ETP ja Pahempoolsete Töölise ja Kehvikute rühma tegelased aga suhtusid võrastavalt — see oli nende puuduseks — «reformistide ettevõttesse». Ka ÜMU kiratses. EKP konverents 1929. a. jaanuaris märkis: «Nõrgemaks kohaks pahempoolisel liikumisel on veel maatöölise ühisused, kuna need on enamasti sotside käes... määratu suur enamus töölistest [on] organiseerimata.»⁵⁴

ÜMU übersünd on kõige rohkem seotud tol ajal noore pahempoolse sotsialisti, keskhariduse saanud maatöölise Aleksander Abeniga, kes mõistis õigesti vajadust rakendada ametiühingulise ühendusi klassivõitluses. Ta lõi 1929. a. Uue-Vändras ÜMU tugeva osakonna ja aitas kaasa nende organiseerimisele teistes valdades. Suurejõe alevikus asutas ÜMU suvise lasteaiaga maatööraha lastele, esimese omataolise Eestis. ÜMU osakondadesse tõmmati taas veteranid, kes 1924. aastani olid töötanud pahempoolseis ametiühinguis. Laienesid ka sidemed teistega, näiteks Pärnu Ehitustöölise pahempoolse ametiühinguga, kus mõju avaldasid kommunistid (E. Tarkpea jt.).⁵⁵

ÜMU IV kongressil 1932. a. 22. aprillil osutusid Pärnumaa taaselustunud organisatsioonid teiste piirkondade organisatsioonidega võrreldes kõige tugevamateks. Nad moodustasid tuumiku opositsioonis vana, reformistliku juhatuse vastu. Valimistel kukutati see läbi. Uues juhatuses läks enamus pahempoolsete sotsialistide (A. Aben, A. Jõeäär, O. Pärn jt.) kätte. Kongress nõudis otsustavat võitlust palkade alammäära fikseerimise ja tööpuuduse vastu kindlustamise eest.⁵⁶ A. Abeni juhtimisel asus uus Keskjuhatuse kõigi osakondade aktiveerimisele kogu Eestis. Tõsiselt hoolitseti maatöölise klassiteadlikkuse kasvatamise eest. 1933. aastal oli neile poliitilise kasvatuse suureks kooliks ÜMU selgitustöö vapside põhiseaduse projekti vastu. Hulgaliselt tõmmati ühinguusse metsaja kraavitöölisi.

EKP töötas sel ajal maatöölisega edukamalt J. Kreuksi nimelise organisatsiooni kaudu. Ta oli loodud 1932. aastal ja teda juhtis A. Sakkart. Organisatsiooni tegevus haaras eeskätt Tartu- ja Viljandimaad. EKP juhtimisel hakkas sel ajal aktiivselt tegutsema ka Meremeeste ja Sadamatöölise Internatsionaali Eesti sektsioon (eesotsas A. Vahtmann—Vaarandi jt.). Olulist osa etendas nende ajaleht «Majak». Ühisrindede organiseerimist kommunistide ja pahempoolsete sotsialistide poolt arutati juba 26. augustil 1933. a. töölisühingu koosolekul Pärnus. Sellest teada saanud, sulgesid võimud ühingu. Kommunist E. Tarkpea saadeti välja Kihnu saarele.

Üheks esimeseks ühisrindeliseks ürituseks ÜMU algatusel oli Pärnumaa maatöölise usaldusmeeste konverents 1934. a. algul. Seal kavandasid töölisliikumise pahempoolsete voolude esindajad ühiselt majanduslikke päevaülesandeid ning poliitilist võitlust

⁵⁴ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 207, l. 26.

⁵⁵ E. Tarkpea, Tööraha võimu eest. Karastumine, Tallinn 1958, lk. 411.

⁵⁶ EKPA, f. 137, nim. 137-1, s.-ü. 346, l. 26 ja 27.

fašismi vastu. Üle pikkade aastate tõsteti seekord taas päevakorda poliitiliste vangide vabastamise nõudmine.

Sellelaadse uue tööviisi tulemusel tõusis ÜMU liikmeskond 1933. a. kevadest 1934. a. varakevadeni viiekordseks.⁵⁷

Olgu rõhutatud, et seniste «apoliitiliste» ametiühingute poliitiseerimist laias ulatuses alustas nimelt ÜMU noorsotsialistide ja ESTP kohalike ühingute pahempoolsete aktivistide abil. ÜMU-st levis pahempoolne opositsioon 1930-ndate aastate keskel kõigisse Eesti ametiühingutesse, muutudes nende üldtunnuslikuks jooneks. Reformistlike ametiühingute laialdane ümberkujunemine pahempoolseteks sai seega alguse maakondades. Kuid ka linnades, kus oportunistid end küll tugevamini olid kindlustanud, tuli neil 1930-ndate aastate teisel poolel oma positsioonid loovutada, kuid siis juba pahempoolse ühisrinde surve all. Maatöölise ühingud sammusid kindlalt Eesti revolutsiooniliste ametiühingute esirivis.

ÜMU kasvatas olulise osa sellest kaadrist, kes 1930-ndatel aastatel aitas EKP edusamme kindlustada. Juhtivatest töölisliikumise tegelastest tõstis eeskätt ÜMU esile A. Abeni, kes kujunes pahempoolsete sotsialistide hulgast kõige järjekindlamaks võitlejaks tööliklassi ühisrinde eest Eestis.

Kui vaadelda töölisliikumise kaadri kasvu noorsotsialistide hulgast, siis tuleb märkida N. Andreseni mitmeti keerukat progressi. Ta esindas eelkõige intelligenti ühes selle iseloomulike joontega. Ühtlasi aheldas teda rohkem kui opositsiooni teisi esindajaid ESTP Keskkomitee ja ESTP Riigikogu rühma distsipliin: ta kuulus nende mõlema koosseisu. 1929. aastal on Orvusto (N. A. pseudonüüm) alles arvamisel, et ühisrinnet ei tuleks luua üksikute parteiühingute algatusel, vaid lähtuvalt kokkuleppest internatsionaalide vahel.⁵⁸ Veel 1933. a. jaanuaris saab ta väärt aru vene sotsiaaldemokraatia ning rahvusvahelise töölisliikumise lõhestatusest, samuti revolutsiooni vormide leninlikust käsitusest.⁵⁹ 1933. a. augustis eeldas N. Andresen sotsialistide ja kommunistide ühiseks võitluseks Sotsialistliku Töölis-Internatsionaali (STI) nõusolekut; STI ignoreerimist selliste kokkulepete puhul mõnab ta 1934. aastal.⁶⁰ Fašismi oht kiirendab ka tema lähene mist kommunistidele.

Sotsialistliku partei vanematest parlamendi liikmetest asus pahemal tiival püsivamalt A. Jõeäär. Eesti noorema haritlaskonna hulgast selle aastakümne keskel revolutsioonilisse võitlusse siirdunudest kujunes üheks kõige populaarsemaks Neeme Ruus.

Rööbiti ühtekoondumisega omal maal laiendasid pahempoolsed sotsialistid sidemeid naabermaade pahempoolsetega. Soomes oli

⁵⁷ A. Abeni mälestuste järgi.

⁵⁸ Vt. Orvusto poolt tehtud lisandid Z. Höglundi raamatule «Sotsialismi ajalugu pääjoontes», Tallinn 1929, lk. 87.

⁵⁹ Kolm jaanuaris kaotatud juhti. «Rünnak» 1—1933, lk. 6 ja 7.

⁶⁰ P. Vihalemi mälestuste järgi.

tihe kontakt (N. Andresen, P. Vihalem jt.) ühisrinde veendunud pooldajatega Cay Sundströmi ja Mauri Ryömäga (viimane astus juba tol ajal Soome Kommunistlikku Parteisse). Mitmesuguseid kokkupuutumisi oli ka (N. Ruus, A. Aben jt.) Skandinaaviamaade pahempoolsetega.

Kuid lõppastmes olid kõige tähtsamad need sidemed, mida pahempoolsete sotsialistidega juba tol ajal algatas EKP oma kohalike organisatsioonide (J. Kreuksi nimeline jt.) ning kommunistide abil mitmesugustes keskustes, eeskätt Tartu- ja Viljandi- maal, Pärnus ja Sindis, Tallinnas, Tapal, Rakveres, Kundas jne. Olulisel määral ametiühingute kaudu arendasid neid sidemeid kommunistid A. Sakkart, E. Tarkpea, O. Reinson, J. Nessler, M. Söön, F. Hunt, V. Hunt (praegu Veeber), A. Stamm, R. Mikker, A. Kriisemann, O. Cher, J. Ellmann, J. Pärn ja paljud teised. Kõigis sotsialistide pahemale poole nihkumistes avaldus, olgu vahetumalt või kaudsemalt, kommunistliku partei määrav osa Eesti tööliklassi juhtimises.

ESTP lagunemise ja marksistliku rühma tekkimise tingimustest

Järsu tõuke ESTP lõhenemisele andis selle partei 8. kongress 1934. a. 3.—4. märtsini Tartus. Tolleks ajaks oli opositsioon partei liidrite oportunistliku taktika vastu äärmuseni teravnenud. See kajastus pahempoolsete delegaatide sõnavõttudes, milles nad kinnitasid, et ideoloogiliselt ja taktikaliselt on väär võidelda fašistliku liikumise vastu kodanliku võimuaparaadi abil ja sealjuures organiseeritud tööliklassi jõude ohverdada.⁶¹

Osa delegaate heitis partei valitavail kohtadel ja parlamendis olevatele liikmetele ette kontakti puudumist ametiühingutega.⁶² Kongress katkestati enne päevakorraga lõpule jõudmist. Kuulati küll ära aruanded partei majandusprogrammilistes küsimustes, kusjuures parempoolsed tegid tavalisi väikekodanlikke, mõõdukaid ettepanekuid. Pahempoolsed nõudsid tööstuse, pankade ja suurkaubanduse natsionaliseerimise ja plaanimajanduse eesmärgiks võtmist (A. Jõeäär). Otsene konflikt tekkis uue keskkomitee valimisel, kus kongressi juhatuses olevad parempoolsed saavutasid, rikkunud jämedalt kodukorra eeskirju ning ära kasutades ühe osa hääletajate arusaamatust, keskkomitee endise koosseisu tagasivalimise (tulemusega 103:80). Kui õigustatud protest tagasi lükati, laulsid pahempoolsed delegaadid «Internatsionaali». Kui pärast seda opositsiooni esindaja tegi teatavaks juhatuses tagasiastumise, jätkus demonstratsioon «Punase lipu» laulmisega, mille järel A. Rei kuulutas kongressi lõpetatuks.⁶³ Ülalöeldust ei tule arvata, nagu oleks parempoolsetel olnud kong-

⁶¹ EKPA, f. 137, nim. 137-1, s.-ü. 346, l. 11.

⁶² Sealsamas, lk. 26 ja 27.

⁶³ Sealsamas, l. 54, 60, 61.

ressil enamus. Mitmed opositsiooni esindajad on kinnitanud, et reaalse arvestuse järgi oli nendel ESTP 8. kongressil 60 protsenti mandaate. Kuid opositsioon kaotas eelkõige sel lihtsal põhjusel, et ta ei olnud endale kohe algul kindlustanud absoluutset ülekaalu kongressi juhatuses. Kõige olulisema vea kongressil tegid pahempoolsed oma «kompromissi» taktikaga: eesmärgiks oli säetud mitte Keskkomitee ülevõtmine tervikuna, vaid ainult 60-protsendilise proportsionaalse esinduse saavutamine selles.

Kongressile järgnesid sündmused, mis omal viisil ESTP lagunemist soodustasid. Kasutades uue põhiseadusega fašismile avatud väravat, usurpeeris K. Päts 12. märtsil 1934. a. diktaatorliku võimu. Sõjaseisukord laiendati kogu riigile, annulleeriti koosolekute ja meelevalduste vabadus.

Ka ESTP parempoolsed liidrid läksid üle «kõva käe poliitikale» oma opositsiooni kaotamiseks. Tegelikult kujunes sellest välja oma partei likvideerimine. Esimeseks sammuks selle suunas oli 23. märtsil ESTP Tallinna linnakomitee (seal kuulus opositsioonile enamus 7:4) sulgemine, sest see oli rikkunud distsipliini Keskkomitee eesmärgi esitamiseks.⁶⁴ «Ultimaatumiks» oli Tallinna linnakomitee ringkiri, milles nõuti uue kongressi kokkukutsumist keskkomitee õiguspäraseks valimiseks. Järgnevalt sulges sisekaitse ülem (9. mail) Tallinna linna I ühingu, kõige suurema ESTP-s. Sedasama oli kavatsenud teha Keskkomitee ise, kuid võimuaparaat ennetas teda. Keskkomitee sulges omalt poolt (17. mail) Tondi ja Lasnamäe ühingu. Eesti Noorsotsialistliku Liidu ja ESTP Võimlemisrühmade tegevus oli «ajutiseks peatatud», et «edaspidi arusaamatusi vältida». Samal päeval suleti Pala-Alliku ühing «ultimaatumiga» ühinemise pärast ja tehti otsus N. Andreseni «jäädava väljaheitmise kohta parteist»⁶⁵. A. O.-Oinas kirjutas Sotsialistlikule Töolis-Internatsionaalile, et väljaheitmise põhjuseks olnud N. A. «laimujutud», nagu võitleks juhtkond partei ühe osa vastu käsikäes poliitilise politseiga («Hand in Hand mit der politischen Polizei») ning politseiliste abinõudega («mit polizeilichen Massnahmen»)⁶⁶.

A. Jõeäär teatas Keskkomiteele (22. juunil), et ta astub ESTP-st välja. Järgnesid mitmed teised. Väljaheidetuks loeti ka kõik likvideeritud ühingute koosseisu kuulunud (nagu A. Aben jpt.). Keskkomitee sulges samal aastal veel ESTP suurima ühingu Tartus ja ESTP Pärnumaa komitee. Parempoolsed ühingu jättis Keskkomitee aga edasi tegutsema nii Tallinnas, Tartus kui ka mujal.

Parempoolse Keskkomitee kannul käisid tõepoolest politseilised abinõud. Kevadel-suvel arreteeriti rida (siis juba suletud) noorsotsialistlike ühingute endisi liikmeid, viimasel ESTP kongressil opositsiooni esindanud jt. pahempoolseid sotsialiste. Tartus

⁶⁴ EKPA, f. 137, nim. 137-1, s.-ü. 360, l. 5.

⁶⁵ Sealsamas.

⁶⁶ Sealsamas, s.-ü. 373, l. 1.

«omistati» kuulumist kommunistlikku organisatsiooni M. Kangrole (praegu Lepik) ja A. Lõhmusele, samuti E. Kokale Pala-Allikult. Lendlehtede levitamises süüdistati ja kimbutati M. Sõštšikovi, A. Uibot, A. Taevi jt. (Vangimõistetud M. Kangro, A. Lõhmus jt. faktiliselt tol ajal EKP liikmed ei olnud.)

Sündmuste loomulik jätk viis selleni, et kuld parlamendi liiget pahempoolset sotsialisti, kes enam EŠTP liikmed ei olnud, teatasid 8. juunil 1934. a. Riigikogu juhatasele, et nemad on moodustanud «Marksistliku töörahvaesinduse Riigikogu rühma» ja et selle juhatajaks on Aleksander Jõeäär.⁶⁷ Juulis levitatud lendlehes teatas marksistlik rühm ESTP lõhenemise põhjusena seda, et parteid lõhub tema keskkomitee ise. Lendlehe üleskutselises osas piirduti vaid üldsõnalise viitamisega vajadusele töölisi klassivõitluseks organiseerida.⁶⁸ Marksistliku rühma seisukohti kajastas ka sama aasta suvel väljaantud kogumik «Uus Tee».⁶⁹

Uue rühma programmiliseks avalduseks oli A. Jõeääre kõne V Riigikogu viimasel istungil 2. oktoobril. Selles, tegelikult kahe autori poolt koostatud ettekandes taotleti, ilma et keegi selleks oleks volitanud, arvestada ka kommunistide seisukohti. Uus rühm oma olemuselt oli mitte enam sotsialistlik, aga ka mitte veel kommunistlik organisatsioon, ta püüdis olla eelaste, mis võimaldab kõige lähemat koostööd kommunistliku parteiga.

Ettekandes käsitleti kriitiliselt eesti töötava rahva toleaeget nii poliitiliselt kui ka majanduslikult surutud seisundit. Majanduslikes nõudmistes pöörati suurt tähelepanu kehvtalurahva eest hoolitsemisele. Seadustega pidi kehtestatama: välismaalt tagasi-toodavate kapitalide rahvamajanduses ärakasutamine, aktsiapankade, kindlustusseltside ja väliskaubanduse riigistamine, suurtööstuse ja -kaubanduse riiklikule kontrollile allutamine, võõrandatud mõisamaade eest tasu maksmise seismapanemine; palga alammäära, vanaduse ja invaliidsuse vastu kindlustamine, tööpuiduse vastu sundkindlustamine, ühtlasi haiguste ja õnnetuste vastu kindlustamise laiendamine kõigile palgatöölisele.

Sisepoliitikas nõuti põhiseadusliku korra maksmapanekut ning kaitseseisukorra kaotamist, välispoliitika alal — taotlust Saksa mõju vähendamiseks ja liitumist Idapaktiga.⁷⁰

Neis nõuetes pole muidugi sotsialistliku platvormi järjekindlust, aga neis on küllaltki realselt arvestatud fašismivastase demokraatliku pöörde ettevalmistamise sihtjooni Eesti oludes. Tolles olukorras oli see ainus fašismivastane demonstratsioon legaalsel teel.

Riigipea katkestas sellesama istungi ning õiendas lõplikult «arved Riigikoguga — kodanliku demokraatia väljapaistva orga-

⁶⁷ Riigikogu stenograafilised aruanded, 1934, lk. 1465.

⁶⁸ Lendleht «Eesti tööliklassile» (koopia autori käsutuses).

⁶⁹ Uus Tee. Marksistliku teooria ja praktika koguväljaanne, Tallinn 1934.

⁷⁰ Riigikogu stenograafilised aruanded, 1934, lk. 1509 ja 1510.

niga»,⁷¹ nagu ütleb A. Raadik oma brošüüris «Fašismi tekkimise ja tugevnemise protsess kodanlikus Eestis».

Marksistliku Töörahuühenduse Riigikogu rühma tähtsus seisneb selles, et ta oli organisatsiooniliste sidemete sõlmpunkt, millele toetudes kommunistid ja pahempoolsed sotsialistid rajasid tööliklassi ühisrinde ja rahvarinde Eestis.

Riigikogu laialisaatmine tähendas marksistliku rühma legaalse olemasolu juriidilist lõppu. Seejärel, fašismiperioodil, Eestis ühtki teist tööliklassi parteid peale EKP pöranda all tegutsema ei jäänud. Erinev oli olukord tugevama proletariaadiga Lätis. Pärast Ulmanise võimuhaaramist (1934. a. mais) läks «sotsiaaldemokraatia revolutsiooniline tiib pöranda alla, kujundas illegaalse Läti Sotsialistliku Töolis-Talupoegade Partei (LSTTP) ja alustas sidemete loomist kommunistidega ühiseks võitluseks. Juba 1934. a. juulis oli Ventspilsis tööliklassi mõlema illegaalse partei esindajate nõupidamine, kus otsustati ühiselt tegutseda fašistliku diktaatori vastu.⁷² Analooiliselt tekkis Läti Sotsialistliku Noorsoo Liit. 1936. a. juuli algul ühines ta Läti Kommunistliku Noorsooliiduga Lätimaa Töötava Noorsoo Liiduks.⁷³ Eestis sotsialistliku noorsoo pahempoolset ülemaalist ühendust fašismiperioodil ei organiseeritud.

Mis puutub EKP hinnangusse Eesti olukorra kohta, siis andis sel perioodil kohati tunda ajast mahajäämine ning irdumine tege-likkusest. Eriti avaldus see partei häälekandjas «Klassivõitlus». Artiklis «Faschism ja sotsiaalfaschism Eestis» kirjutas pahempoolsetest sotsialistidest 1934. a. märtsis V. Ahja: «See grupp on kommunistidele kõige hädaohtlikum vaenlane», põhjendades seda tsitaadiga (Knorin, «Bolševik» nr. 24 — 1933 järgi): Ei ole ega või olla pahempoolseid ilma jutumärkideta! — A. T.] mujal kui meie parteis. Meie oleme ainukesed pahempoolsed.»⁷⁴ See täiesti ekslik mõte sisaldus tõepoolest V. Knorini ulatuslikus ettekandes (Kominterni TK XIII pleenumil 1933. a. det.).

Marksistliku rühma moodustamist nimetas N. Karotamm ««Pahempoolse» sotsifaschistliku partei asutamiseks»⁷⁵. Ta kirjutas isegi kogumiku «Uus Tee» kohta: «See on vana tallatud sotsifaschistlik tee.»⁷⁶ Tegelikult tähistas see ESTP-st eraldunud marksistliku rühma teed. (Viimase aja seisukohtadest olgu märgitud, et kirjandusteadlane E. Sõgel hindab «Uut Teed» ka kui väljaastumist Saksa fašismi vastu.)⁷⁷

Dogmaatilises klammerdumises sotsiaalfasismi vildaka vormeli külge avaldus sektantlus, mida nende aastate puhul väga õigesti

⁷¹ A. Raadik, Fašismi tekkimise ja tugevnemise protsess kodanlikus Eestis, Tallinn 1959, lk. 7.

⁷² A. A. Дризул, Латвия под игом фашизма, Рига 1960, lk. 109.

⁷³ Sealsamas, lk. 129.

⁷⁴ «Klassivõitlus» 1934, nr. 3 (162), lk. 25 ja 26.

⁷⁵ «Klassivõitlus» 1934, nr. 7—8 (166-7), lk. 33.

⁷⁶ «Klassivõitlus» 1934, nr. 9 (168), lk. 14.

⁷⁷ E. Sõgel, Eesti kirjanduse ajalugu II, 1958, lk. 261.

seletas G. Dimitrov: «Praeguses olukorras sektantlus... seab eelkõige meie võitlust ühise väerinde teostamise eest... oma eraldumisega hulkade tegelikust elust, rahulolev tööliikumise kõige keerukamate küsimuste lahendamisega labastatud meetodite abil šablooniliste skeemide alusel, — sektantlus, ... mis peab ülearuseks hulkadelt töölisliikumise õppetundide najal õppida, — sõnaga, sektantlus, millele, nagu öeldakse, meri on põlvini.»⁷⁸

Aga juba kuu aega hiljem on EKP suhtumine pahempoolsetesse sotsialistidesse selgesuunaline. 1934. a. oktoobris tegi EKP esindaja ühisrinde-ettepaneku marksistliku rühma esindajale, kes ka esialgse nõusoleku andis.⁷⁹

Selle otsuse lähtekohaks oli EKP IV konverents 1934. a. augustis, kus arutati läbi olukord Eestis, partei organisatsiooniline töö ja ülesanded ametiühingutes. Keskseks probleemiks kujunes tööliklassi ühisrinne Eestis. See tähendas eelkõige, kuidas sotsialistlikke töölisi tömmata revolutsioonilisele teele. (Konverentsi otsuses kajastub, ehkki üldsõnaliselt, juba ka mitmesuguste fašismivastaste jõudude rahvarindeks koondamise idee.) Aruandes märgiti, et Andreseni-Jõeääre grupi hulgas on töölisi, kes tõsiselt tahavad ühist väerinnet, ja et on ka neid, keda võib kommunistlikku parteisse tömmata. Marksistlikule rühmale soovitati teha ühisrinde ettepanekuid.⁸⁰ Kohalikele organisatsioonidele anti ülesanne viivitamatult, keskkomiteedevahelist kokkulepet ootamata, asuda ESTP ja MT organisatsioonidega sidemete sõlmimisele ühiseks võitluseks. Kritiseerides partei mahajäämist revolutsioonilise liikumise tempost, seejuures sektantlikku eemaldumist ESTP-st, ütles kongressil R. Meering: «Paljud pahempoolsed peavad ainult endid maa soolaks... kõik teised on kuradi äraandjad.»⁸¹ Tuli hakata usaldama töölisliikumise ausaid tegelasi.

Ühisrinde loomise abinõuna märkis konverents õigesti ametiühingulist tööd. Sõnavõtjad ütlesid kommunistidele vajaliku olevat võidelda ühisel rindel eeskätt tööliste igapäevaste vajaduste eest ja veenda neid selle kaudu, et kommunistid kaitsevad tööliklassi huve.⁸² E. Alas teatas oma ettekandes, et ametiühingute keskliitu kuulus 47 ametiühingut üle 6000 liikmega, neist seitsmes oli juhatus täiesti pahempoolne. Kokku oli reformistlikes ühingutes üle 5000 ja pahempoolseis umbes 1100 liiget. Ta kritiseeris teravalt suure osa kommunistide kõrvalseismist ametiühingutest, pahempoolsete ametiühingute töös aga sektantlikku eraldumist tööliiskadest.⁸³

⁷⁸ Коммунистический Интернационал, 20 авг. 1935, № 23—24, lk. 49.

⁷⁹ N. Andreseni mälestuste järgi (N. A. töötab Eesti NSV Kirjanike Liidus Tallinnas).

⁸⁰ ЕКРА, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 313, l. 4.

⁸¹ Sealsamas, l. 14.

⁸² Sealsamas, l. 19 ja 24.

⁸³ Sealsamas, l. 26.

Augustikonverents tunnistas tähtsaks ülesandeks hõlmata ametiühingute abil laiu tööliste hulki. Selleks oli vaja saavutada kõigi kommunistide osavõtt ametiühinguist. Seejuures tuli hoolit- sedita, et kommunistid töötaksid kaasa reformistlikes ametiühingute- ses, sest neisse oli koondunud organiseeritud tööliste enamik. Organisatsiooniliste abinõude korras otsustati luua naiste, noorte ja töötute komisjonid. Ühised ametiühingud tuli revolutsioonilise klassivõitluse eesmärgil luua sisemise demokraatia alusel, proport- sionaalselt valitud juhatustega ja ühise distsipliiniga. Eriti märgiti vajadust aktiveerida tegevust maatöölise hulgas.

Ametiühingutele väärilise tähelepanu pööramiseks IV konve- rentsil oli andnud tõuke sama aasta juunis Kominterni Täitev- komitee Poliitsekretariaadi otsus parteilise töö kohta Eesti ameti- ühingutes. Et augustikonverentsi otsused peegeldasid õigesti ka maatöölise taotlusi, see nähtub EKP J. Kreuksi nimelise rajooni- komitee häälekandjast. Seal kirjutati juba paar kuud enne konve- rentsit: «Ilma ühise väerinnata ei saa juttu olla edukast võitlusest Pätsu-Laidoneri fašistlike diktatuuri ja vabs-fašistide vastu, ei saa juttu olla kodanluse jõhkra pealetungi tagasilöömisest ja töörahva olukorra parandamisest, N. Liidu vastase sõja takistamisest ning võitlusest revolutsioonilise väljapääsu eest kriisist.»⁸⁴

Sama aasta oktoobris täpsustas Kominterni Täitevkomitee Poliitsekretariaat oma otsusega EKP ülesandeid ametiühingutes, eriti streigivõitluse seisukohalt. Kommunistidel ja pahempoolsetel töölistel soovitati luua kõigi tööliste avar ühisrinne vaatamata parteilisele või maailmavaatelisele erinevusele.⁸⁵

1934. aasta tõi majandusellu mõningase elavnemise. Töölis- klass nõudis üha kindlamalt oma elutingimuste parandamist. Strei- kide ning streikijate arv tõusis. Sellel, fašistliku diktatuuri esime- sel aastal oli streike 27, tolle ajani enneolematul hulgal Eestis.⁸⁶ Olulisel määral seletub streigiliikumise edu EKP mõju kasvami- sega ametiühingutes. Tähtsaks teguriks oli ka ametiühingute kaadri tugevnemine, millele omakorda aitas kaasa asjaolude soodne kokkusattumine. Tunduv osa noorsotsialistide suletud ühin- gute ning ESTP laialiaietud opositsiooniliste ühingute aktivistidest hakkas tegutsema ametiühingutes juba sel põhjusel, et need olid ainukesed, mis suurematest legaalsetest organisatsioonidest töölis- klassile alles olid jätud. Pahempoolsed töölistegelased tõid endaga kaasa ametiühingute politiseerimise. See tendents tugev- nes sedamööda, kuidas kujunesid välja kommunistide ja pahempoolsete sotsialistide sidemed. Siitpeale hakkasid Eestiski tegelikkuseks saama Profinterni * Kesknõukogu

⁸⁴ «Külaproletaarlane» 1934, nr. 5 (15); EKPA, f. 27, nim. 27-1, s.-ü. 754, l. 13.

⁸⁵ EKPA, f. 6495, nim. 7, s.-ü. 308, l. 9.

⁸⁶ «Klassivõitlus» 1935, nr. 7/8 (178—179), lk. 31.

* Profintern — Ametiühingute Punane Internatsionaal, asutatud 1921. a. (Reformistlike ametiühingute koondist tuntakse Ametiühingute Amsterdami Internatsionaali nime all.)

1932. a. jaanuari teesid, milles nõutakse, et majanduslik võitlus kulgeks seoses poliitilisega.

Ametiühinguile klassipoliitilise ilme andmisel oli tohutu perspektiivne tähtsus. Tänu sellele arenesid aastakümne lõpuks kommunistliku partei loogivõimsaks reserviks just ametiühingud, kelle abil EKP saavutas võime juhtida kogu töölisklassi. Ja see, et ametiühingud täitsid suurt osa partei poliitika elluviimises, kujunes ka 1940. a. revolutsiooni üheks peamiseks iseärasuseks Eestis. Praktikast ilmnes see uus joon juba 1934. a. streikide paremas organiseerituses.

Juuni lõpus 1934. a. alustas Pärnus streiki 300 sadamatöölise, kellega ühinesid platsitöötajad ja isegi talupojad veotöödel; tööseisak hõlmas üldse 900 inimest.⁸⁷ Streikijaid püüdsid hirmutada politsei ja teedeminister (viimast häiris sadama seisak). Streikikomitee liikmeid peeti mitu päeva vahi all.⁸⁸ Sellest hoolimata saavutati streigiga palga tõstmine (vähemalt 10 protsendi ulatuses), samuti kollektiivleping hooajaks ja tööle värbamine ametiühingu liikmete hulgast. Juulikuu algul streikis «Lennuki» saeveski 300 töötajat ühes sadakonna veovoormehe ning peaaegu niisama suure arvu liistutehase töolistega. Seekord hakkas politsei tööseisaku juhte arreteerima. Streik lõppes osalise võiduga.

Valitsus kõvendas survevõimalusi. Septembri algul sai politsei-valitsuse direktor õiguse suvaliselt keelata streike, koosolekuid ja rahvakogunemisi. 1934. a. suvel peeti Pärnus pahempoolsete töötajate laiem nõupidamine. Seal kutsuti üles tegutsema ühisel rindel. Eestimaa Töölisühingute Keskliidu parempoolne juhatus toetas pidevalt ühisürituste vastu. See hõlbus politseil 1934. a. augustis Pärnus aktiivsemate ametiühingute ja tööliste kultuuriühingute sulgemist.⁸⁹

Selleks ajaks olid EKP organisatsioonid tugevnenud sedavõrd, et tekkis küllaltki tugipunkte mitmes piirkonnas. Pärnumaal oli EKP usaldusmehi näiteks Tõstamaal, Vana-Vändras, Abjas, Sindis ja Vana-Karistel. Viimane oli, muide, ainulaadne vald Eestis selle poolest, et kodanliku võimu kõigil aastatel valitses sealses volikogus pahempoolsete absoluutne enamus.⁹⁰

Olles aasta kestel end kindlustanud, jätkas fašistlik diktatuur demokraatia riismete likvideerimist. Siseministri 1935. a. 5. märtsi sundmääruse alusel pandi lõplikult seisma kõigi poliitiliste parteide tegevus. Ametiühingulistest organisatsioonidest ainukesena suleti sellesama määruse põhjal Üleriiklik Maatöölise Ühing, mis tähendas selle ühingu hindamist poliitiliste parteidega samaväärses revolutsiooniliseks jõuks külas. Valitsus rikkus seejuures rahvusvahelist konventsiooni maatöölise organiseerimisvabaduse

⁸⁷ «Klassivõitlus» 1934, nr. 9 (169), lk. 31.

⁸⁸ Riigikogu stenograafilised aruanded, 1934, lk. 150.

⁸⁹ E. Tarkpea mälestuste järgi (E. T. töötab ENSV Kultuuriministeriumis Tallinnas).

⁹⁰ J. Pärna mälestuste järgi (J. P. töötab ENSV Rahvamajanduse Nõukogus Tallinnas).

kohta, millel seisis ka Eesti allkiri. Sellele asjaolule toetudes esitas ÜMÜ esimees A. Aben hiljem (21. mail 1937. a.) kaebuse Rahvusvahelisele Tööorganisatsioonile Genfis — ainulaadne juhtum, kus kodanliku Eesti valitsus oli sunnitud n. ö. kohut käima töölisühingu esimehe nõudel.⁹¹ Kuid ÜMÜ liikmed, nii nagu teistelgi suletud töölisühingutel, jätkasid üksteisega ühenduse pidamist paljude isiklike kokkupuutumiste kaudu ja olid valmis soodsate sündmuste saabudes oma organisatsioone kiiresti taastama.

Otsustav etapp kommunistliku partei võitluses töölisklassi ühisrindede kokkuleppe eest

1934. a. augustikonverentsi otsuste elluviimiseks asus EKP järjekindlalt kõigile sotsialistlikele organisatsioonidele esitama ettepanekuid ühise klassivõitluse kokkulepeteks. Esialgse, üldse kõige esimese, põhimõttelise nõusoleku selles küsimuses andis EKP esindajale, nagu eespool mainitud, 1934. a. oktoobris marksistlik rühm. Novembris saatis EKP Keskkomitee kirja Eesti Sotsialistlikule Töölise Parteile, milles tehti ettepanek alustada ühisrindede loomist, võttes lähtekohaks 4 punkti «kõige väiksemaid töölisklassi nõudmisi» (töötatöölise kaitse seadus, palkade tõstmine, ametiühingute ning töölisorganisatsioonide tegevusvabadus, ühine selgitustöö vapside vastu). Nõustuti loobuma ebasõbralikust kriitikast ja jäeti õigus oma seisukohtade propageerimiseks.⁹² ESTP Keskkomitee ei võtnud seda ettepanekut vastu, niisamuti mitte 5. detsembri korduvat ettepanekut. Detsembri lõpus aga teatasid pahempoolsete aadressil hurjutavalt, et Marksistlik Töörahaesindus on muutunud kommunistlikuks.⁹³

Koostöö tegelikuks edusammuks oli EKP Tallinna komitee ning ESTP suletud organisatsioonide (s. o. pahempoolsete sotsialistide) liikmete grupi ühine läkitus kõigile Tallinna töölistele, ESTP organisatsioonidele ning reformistlikele ametiühingutele. Allakirjutanud teatasid juba kokkuleppes ühiseks võitluseks kapitali pealetungi, fašismi ning sõjaohu vastu. Läkitus näitas, et valitsus vangistab nii kommunistlikke kui ka sotsialistlikke töölisi, samal ajal kui sotsiaaldemokraatia juhid teda toetavad.⁹⁴ Sellega õhutati ühisrindede algatusi «alt».

Analoogiline ühine üleskutse järgnes detsembris kogu Eesti töötavale noorsoole EKNÜ Tallinna komitee ning suletud ENS Liidu liikmete grupilt. Selles märgiti, et «sotsiaaldemokraatlikust poliitikast pole meil enam midagi oodata», ja öeldi, et väljapääs «läheb seda teed mööda, mida näitab kommunistlik partei.» 1935. a. 31. jaanuaril pöördus EKP üleskutsega kogu Eestimaa tööraha, kõigi sotsialistlike tööliste ja ESTP organisatsioonide

⁹¹ ENSV ORKA, f. 957, nim. 14, toimik 454.

⁹² EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 317, l. 3.

⁹³ «Rahva Sõna» 1934, 29. detsembr., nr. 101, lk. 4.

⁹⁴ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 317, l. 12.

poole. Lükati ümber ESTP liidrite ettekäanded kokkuleppest hoidumiseks ning kutsuti järgnema ESTP sellele osale, kes oli juba nõustunud ühisrinde loomisega.

Nagu töölisparteide vahel, nii kulges võitlus töölisklassi ühtsuse eest ka pahempoolsetes ja reformistlikes ametiühingutes.

Põrdepunktiks Eesti töölisklassi ühisrinde rajamise teel sai Eestimaa Kommunistliku Partei ja Marksistliku Töörahaesinduse rühma volinikkude konverentsi (9. juulil 1935. a. Helsingis) otsus. Sellega loodi ühine rinne konkreetse platvormi alusel ja anti Pätsu diktatuuri kui Eesti omapäraga fašismi poliitilisele ning majanduslikule olemusele õige hinnang. Lepiti kokku ühiselt võidelda töölisklassi elutingimuste parandamise eest ja demokraatlike vabaduste taastamise eest. Ühiseks tegevuseks ametiühingulisel alal määrati: «võitlus ametiühingulise ühtsuse eest klassivõitluse poliitika alusel ja kaasatöötamine ametiühingulisele ühtsusele rahvusvahelises ulatuses»⁹⁵. Välispoliitika alal toetati idapakti ning Prantsuse—Nõukogude Liidu rahupoliitikat. Võeti ülesandeks kaasa tõmmata ühisele rindele fašismi ja sõjaohu vastu ESTP mõju all olevaid ja organiseerimata töölisi (p. 8). Loobudes vastastikku igasugustest ebasõbralikest kallaletungimistest, tunnustati mõlema poole põhimõtete vabadust (p. 5).⁹⁶

Põhimõtete erinevus pärast Helsingi kokkulepet tegelikult probleemina ei tõusetu (kui mitte arvestada mõningat pahempoolsete sotsialistide ebajärjekindlust teisejärgulistes küsimustes). Seda, et edaspidi ei tekkinud mingeid põhimõttelisi vaidlusi lepingu poolte vahel, kinnitab oma mälestustes rida, tol ajal pahempoolseid sotsialiste (A. Aben, O. Pärn jt.). Selle kohta ütleb Marksistliku Töörahaesinduse volinik N. Andresen koostöö koordineerimise organis: «Minu arvates erineb Eesti vastav areng selle poolest tunduvalt teiste maade ühisrindest, et siin algusest peale ei olnud tegemist ajutise koostööga, vaid perspektiivse koostööga, vastuvaidlematu kommunistliku partei hegemoniaga.»⁹⁷

Helsingi kokkulepe oli oma tähtsuselt parteidevaheline leping, kuigi täpne olles tuleb arvestada, et sotsialistide poolel parteid ei olnud ja et neil oli vaid legaalses olukorras formeeritud pahempoolne rühm, kes siis juba tegutses illegaalsena. Kõige olulisem on, et marksistliku rühma seljataha koondus kolmandik endise ESTP mõjuvaldkonnast.

Helsingi kokkulepe tähendas ajaloolist pöörakut järgmistel põhjustel:

1. See tähistas seda, et ühisele rindele kommunistidega asusid kõik eesti töölisliikumise pahempoolsed jõud, piir-

⁹⁵ EKPA, f. 4907, nim. 1, s.-ü. 138, l. 1 (lepingu fotokoopia).

⁹⁶ Sealsamas, l. 2.

⁹⁷ N. Andreseni kirjalik seletus selle kohta 29. nov. 1958. a. (autori käsutuses).

dumata kompromissiga (selle tavalises, vastastikuste järeleandmistest tähenduses), vaid minnes kommunistide programmi ja taktika omaksvõtmiseni.

2. See tähistas sotsiaaldemokratismi lõplikku kokkuvõtet Eestis nii ideoloogiliselt, poliitiliselt kui ka organisatsiooniliselt. ESTP aga lakkas olemast mitte ainult *de jure*, vaid ka *de facto*.

3. Pahempoolsed jõud, kes koondusid töölisklassi ühisrindesse, kujutasid endast EKP parteitut aktiivi.

4. Need kolm eeldust löid perspektiivi ühisrindede kõigi pahempoolsete jõudude lülitamiseks ka EKP ridadesse.

Parteiline ühinemine, muide, saabus Eestis hiljem kui Lätis. LSTTP otsustas 1940. a. märtsis, oma II kongressil, ühineda LKP-ga⁹⁸, seega juba enne pööret. See oli läti pahempoolsetele sotsialistidele suureks eeliseks võrreldes eesti seltsimeestega. Eestis astuti analoogiline samm alles pärast juunipööret.

Seoses eeltooduga tuleb märkida S. Zabrodskaja ekslikku üldistust 1954. aastast, mida ta oma hilisemas töös⁹⁹ pole korrigeerinud. Ta kirjutab: «Fašistliku diktatuuri perioodil paljastasid kõik kodanlikud ja väikekodanlikud parteid, igaliiki (minu sõnades. — A. T.) sotsialistid end lõplikult fašistliku režiimi toetamisega.»¹⁰⁰ Pole õige: suur osa sotsialistidest läks neil aastatel kaasa just kommunistidega, tekkis ühisrinne, tekkis revolutsiooni avar kandejõud. Kui ühes S. Zabrodskaja väitega sotsialistide kohta oleks õige ka tema hinnang kodanluse kohta, siis järelduks, et fašistlikku diktatuuri toetas rahva absoluutne enamuse ning igasugune rahvarinne oli võimatu (?). Ajaloo tegelikus näitas vastupidist: Pätsu-võimu selja taga polnud kodanlusegi enamust, rahvarinne tema vastu sai reaalsuseks.

*

Rahvusvahelises ulatuses tähistas töölisklassi ühisrindede leninlik taktika oma võitu kommunistlikus liikumises Kominterni ajaloolise VII kongressiga Moskvas 25. juulist 25. augustini 1935. a. Kongress andis taktikalise orientatsiooni töölisklassi ühisrindede loomiseks võitluseks kapitali pealetungi vastu, ühtlasi kõigi demokraatlike jõudude rahvarinde moodustamiseks fašismi ning sõjaohu vastu.

II Internatsionaali vastuseisust hoolimata näitas kongress, et sotsialistlike parteidega on kokkulepped võimalikud, seda enam, et fašistliku diktatuuri maades võrreldes kodanliku demokraatia maadega on sotsiaaldemokraatial koos-

⁹⁸ A. A. Дризул, Латвия под игом фашизма, lk. 109.

⁹⁹ S. Kutsar-Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. a. revolutsioonis, Tallinn 1960 esitab kolmekümnendate aastate osas muide õiged hinnangud.

¹⁰⁰ S. Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei fašistliku diktatuuri kukutamise ja nõukogude võimu taastamise ajajärgul, Tallinn 1954, lk. 8.

töö finantskapitaliga muutunud raskemaks, sest fašismi terroriseerib ka teda ennast. Peale tagurlike sotsialistide on olemas revolutsioonilised. Otsus rõhutas, et võideldes sotsialistide reaktsioonilise osa vastu peavad kommunistid rajama kõige tihedama koostöö pahempoolsete tööliste, funktsionääride ja organisatsioonidega.¹⁰¹

Selleks kohustas kongress (otsuses KI Täitevkomitee tegevuse kohta) kõiki sektsioone, eri maade kommunistlikke parteisid kiiresti vabanema sektantlikest iganditest. Otsuses töölisklassi poliitilise ühtsuse kohta näidati, et sagedasti sektantlik juhtimisviis asendas poliitikat abstraktse propagandaga ja pahempoolsete sõnakõlksudega, loobus tööst reformistlikes ametiühingutes, šabloniseeris taktikat kõigi maade jaoks, millega aeglustas oluliselt parteide kasvu. See pidurdas klassivaenlaste raskuste ärakasutamist ja töölishulkade võitmist kommunistlike parteide poole.

Sektantlik käsitus nägi ühises väerindes ja üldse kompromissides kõikjal ohtu. See tuli poliitilisest saamatusest hulkade juhtimise raskuste ees.¹⁰² Sellega seoses nõuti kommunistidelt lahtisaamist skematismist. G. Dimitrov oma lõppsõnas (1. aug.) nimetas rumaluseks, kui antakse universaalseid retsepte kõigi maade ja olukordade jaoks. Ta ütles: «Rumalust aga tuleb lüüa isegi siis ning kõige rohkem just siis, kui ta universaalsete skeemide kestab esineb.»¹⁰³ Oma ettekandes rõhutas G. Dimitrov: «Me peame töölisklassi väsimata ette valmistama võitluse vormide ja meetodite kiirele vahetamisele olukorra muutumise puhul.»¹⁰⁴

Kominterni VII kongress suunas kommuniste laia antifašistliku rahvarinde koostamisele proletaarse ühisrinde alusel, näidates reaalseid võimalusi ühendada töölisklassi juhtimise all töötava talurahva, linna väikekodanluse ja rõhutatud rahvaste töörahvahulkade võitlust.¹⁰⁵

Kongressi otsus viitas ettenägelikult juba ka võimalusele, et kommunistlik partei peab püüdma rahvaliidumise käigus luua valitsust, mis pole veel proletariaadi diktatuuri valitsus, kuid mis astub kategooriliselt fašismi ja reaktsiooni vastu, olles proletariaadi ühisrinde või antifašistliku rahvarinde valitsus.¹⁰⁶ See avas revolutsioonilistele jõududele tee kõigi võimaluste maksimaalseks ärakasutamiseks. Uudeks jooneks taktikas oli kommunistlike ja sotsiaaldemokraatlike parteide (vastavalt ka ametiühingute) lühi- ja pikaajaliste kokkulepete vajalikkuse rõhutamine.*

Ühisrinde taktika uut moodi rakendamine nõudis lähtumist töölisklassi otseste majanduslike ja poliitiliste

¹⁰¹ Коммунистический Интернационал, 20 авг. 1935, № 23—24, lk. 141.

¹⁰² Sealsamas, lk. 49.

¹⁰³ VII Üleilmne Kommunistliku Internatsionaali Kongress, Moskva—Leningrad 1935, lk. 124.

¹⁰⁴ Sealsamas, lk. 37.

¹⁰⁵ Коммунистический Интернационал, 20 авг. 1935, № 23—24, lk. 141.

¹⁰⁶ Sealsamas, lk. 142.

* Kommunistliku Internatsionaali seitsmenda üleilmse kongressi resolutsioonid, Moskva—Leningrad 1935, lk. 2.

huvide kaitsmisest fašismi vastu.¹⁰⁷ Sellega seoses tõsteti tähtsale kohale vajadus kaitsta ja tugevdada töölisklassi suurimat kantsi kapitali ja fašismi pealetungi vastu — ametiühinguid. Eesmärgiks seati töölisklassi ühised ametiühingud. Nõuti, et väikesed punased ametiühingud astuksid suurtesse reformistlikesse, taotledes õigust oma vaadete vabadusele. Suurte punaste ja reformistlike ametiühingute rööbiti töötamise korral oli vajalik nende võrdõiguslik ühendamine. Igal juhul seati kommunistidele ülesandeks aktiivselt töötada reformistlikes ja ühendatud ametiühingutes.¹⁰⁸ Kommunistidele peeti vajalikuks isegi töötamist fašistlikes organisatsioonides, et neid õõnestada seestpoolt.

Kominterni Eesti sektsiooni aruandes märgiti, et viimastel aastatel käis üle Eesti «niisugune suur hulgaliste streikide laine, mida pole kümne aasta jooksul enam olnud»¹⁰⁹. Seda oli partei ära kasutanud oma organisatsioonide kindlustamiseks. Kuid reformistlikes ametiühingutes töötati siiski nõrgalt kas sektantlike meeoleude tõttu või siis reformistlikele juhtidele mõõnduste tegemise pärast. EKP organisatsioonilise nõrkuse tagajärjel ei leidnud sotsiaaldemokraatide juurest lahkunud töölised teed kommunistide juurde, nad jäid kõrvale või läksid isegi fašistide juurde.¹¹⁰

*

Samal ajal kui Komintern propageeris töölisorganisatsioonide lähenemist, võttis Profintern vastu otsuseid, mis mõõnsid ametiühingute lõhestatuse kestmist või isegi süvenemist eri maa-des [1929. a. on Profinterni otsusel Ameerikas ja Poolas asutatud pahempoolsetele töölisele eraldi ametiühinguid. Profinterni V kongress nõudis sellise kursi rakendamist ka Saksamaal. I s e s e i s v a t e punaste ametiühingute asutamist pidas vajalikuks ka Kominterni Täitevkomitee IX pleenum (1928. a.)]. Profinterni kesknõukogu VI istung (dets. 1929. a.) aga märkis isegi, et kokkuleppeid sotsialistlike ametiühingute juhtidega ei või olla. On ilmne, et mõningane ebajärjekindlus Kominterni põhiseisukohtade ellurakendamisel segas ühisrindede kujunemist aastatel, mis eelnesid Kominterni VII kongressile, kus kehtestati selleks järjekindlad seisukohad.

Programm, mis võeti vastu Kominterni VI kongressil, kahjuks ei näidanud perspektiivi töölisklassi parteide vahelistele kokkulepetele, nagu seda hiljem tegi Kominterni VII kongress. Selles olukorras püsisid ka kõik Kominterni VI kongressile järgnenud KITK pleenumid niisuguste osaliste üles-

¹⁰⁷ Kommunistliku Internatsionaali seitsmenda üleilmse kongressi resolutsioonid, Moskva—Leningrad 1935, lk. 139.

¹⁰⁸ Sealsamas, lk. 142.

¹⁰⁹ «Edasi» 1935, 10. aug., nr. 108 (401), lk. 2.

¹¹⁰ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 310, l. 4 ja 5.

annete juures, nagu streigivõitluse politiseerimine* (KI X pl. — 1929), samuti nn. altpoolt tuleva ühisrinde üritused** (KI XI pl. — 1931 ja KI XII pl. — 1932), mida formuleeriti ka loosungina: sotsiaaldemokraatia vastu — ühisrinde eest töötavate hulka-dega*** (KI XIII pl. — 1933). Kõigil neil aastail (1928—1930) umbusaldati kokkuleppeid parempoolsete ja «pahempoolsete» sotsialistidega, kusjuures pahempoolsetest peaaegu ei räägitudki.

Kominterni VII kongressi taktikaliste otsuste tohutu tähtsus seisneb ka selles, et nad on kestvalt aktuaalsed. See taktika elab edasiarendatult ka tänapäeval, mille eredaiks näiteiks on Moskva nõupidamiste otsused — deklaratsioon 1957. a., avaldus 1960. a., niisamuti NLKP uue programmi projekt.

«Meie kongress pani aluse niisugusele laiale, kogu töörahva jõudude mobiliseerimisele kapitalismi vastu, missugust kunagi pole olnud töölisklassi võitluse ajaloos,» ütles G. Dimitrov kongressi lõpukõnes.¹¹¹

Millised olid ametiühingulise liikumise peamised tulemused**** Eestis Kominterni VII kongressi ja sellejärgsel perioodil?

Juba 1933. a. streikides oli hakanud kujunema «ühisrinne tege-likkuses, reformistlikud töölised streikisid oma juhtide kiuste...»,¹¹² märgiti Eesti sektsiooni aruandes Kominterni VII kongressile. Parempoolsete liidrite vastu Eestimaa Töolisühingute Keskliidu ametiühingutes võitlema asunud pahempoolsed töolistegelased kasutasid 1933.—1934. a. ajutiselt kokkulepet L. Metslangi grupiga, kes asus «poliitikavabade» ametiühingute seisukohal. EKP ettepanekut sõlmida pahempoolsete tööliste ühisrinne aga ei võtnud metslanglased vastu.

1935. a. 12. mail peeti Eestimaa Töolisühingute Keskliidu V kongress. Selle parempoolne juhatus püüdis mitte lasta osa võtma ÜMÜ esindajaid, sest neil ei olnud (valitsuse poolt tehtud takistuste tõttu) võimalik oma ühingult volitusi valimise korras muretseda ja nad olid volitatud ÜMÜ Keskjuhatuses poolt. Kongress aga tunnistas maksvaks ÜMÜ esindajate mandaadid. See lõi enamuse parempoolsete sotsialistide vastu ja valimistel jäid nad uues Keskliidu juhatuses vähemusse. Kuid see võit oli poolik, sest oportunist Metslangi grupil õnnestus demagoogia abil haarata uues juhatuses enamus. Keskliidu etteotsa valiti rida pahempoolseid

* «Коммунистический Интернационал», 31 июля 1929, № 29—30 (207—208), lk. 12.

** Kommunistilise Internatsionaali Täidesaatekomitee XI pleenumi teesid, resolutsioonid ja otsused, Leningrad 1931, lk. 26 ja «Коммунистический Интернационал», окт. 1932, № 27, lk. 14.

*** «Коммунистический Интернационал», январь, 1934, № 1—2, lk. 36.

¹¹¹ VII Üleilmne Kommunistliku Internatsionaali kongress, Moskva—Leningrad 1935, lk. 162.

**** Selle küsimuse detailsemaks käsitlemiseks arvestab autor eri tööd.

¹¹² ЕКРА, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 310, l. 5.

sotsialiste, kes esindasid ametiühingutöös kommunistidega ühisrinde pooldajaid.

Kongressil said lüüa need parempoolsed, kes püüdsid taastada varem kehtinud otsust, mis keelas kommunistidel kuuluda Keskliidu ametiühingutesse. Sellega avati tee ametiühingute ühtsuse taastamisele Eestis ainult vormiliselt. Keskliidu uues juhatuses hakkas pahempoolse ühisrinde pooldajatele visa vastuseisu avaldama Metslangi grupp. Selle ületamiseks alustasid pahempoolsed juhatusel liikmed uute liikmete laialdast värbamist kõigisse ametiühingutesse revolutsiooniliste jõudude koondamise eesmärgil. See aktsioon kujutas endast juba kommunistide taktika laialdast rakendamist ühingutes.

Pahempoolse opositsiooni seljatagune laienes pidevalt. 1935.—1936. a. oli rohkesti streike ja töötülisid. Kui «poliitikavabad» püüdsid piirduda ainult majanduslike nõudmistega, siis pahempoolsed tõstsid palgavõitluse kõrval esile ka poliitilisi nõudmisi, kusjuures paljastati fašistliku valitsuse töölisvaenulikkude poliitikat.

Sihikindla agitatsiooni- ning värbamistöö abil oli pahempoolsele opositsioonil õnnestunud ametiühingute eesotsast parempoolseid liidreid kõrvale tõrjuda enamikult juba 1934. a. lõpuks, seega enne V kongressi. Kuid karjerist Metslangi grupi vastastele tähendas ET Keskliidu V kongress alles võitluse algust. See võitlus vältas aastaid ja oli komplitseeritud seepärast, et «poliitikavabad» oskasid end lülitada fašistliku riigiaparaadi teenistusse. See oli iseloomulik näide sellest, kuidas finantskapital «suurendab töölisbürokratiat, annab sellele tulusaid kohakesi tööstuses, omavalitsusorganites ja riigiaparaadis»*, nagu öeldakse NLKP uue programmi projektis. Aga kui Lätis näiteks õnnestus fašistlikul režiimil ametiühingute vabadust ajutiseks likvideerida¹¹³, siis Eestis seda ei juhtunud.

Ellu viies Kominterni VII kongressi juhendeid, pidas EKP oluliseks ühisrindelise võitlust demokraatlike põhivabaduste eest. «Võidelge ühiste jõududega tööliste fašistlike korporatsioonide sisseseadmise vastu! Kaitske kõiki ametiühinguid valitsuse kallal tungi vastu. Sõna-, trüki-, ühinemise- ja streigivabaduse eest!» on öeldud Keskkomitee pöördumises (apr. 1935) kõigi sotsialistlike tööliste ning ESTP liikmete poole.¹¹⁴ Aastatel 1935 ja 1936 üritaski valitsus nn. Rahvusliku Töölisliidu organiseerimisega luua puhtfašistlikku «töölisliikumist». See katse pankroteerus tänu pahempoolsete töölistegelaste massilisele vastuagitatsioonile.

EKP Keskkomitee oma kirjas parteiseltsimeestele, millega suunati kommunistide tegevust Kominterni VII kongressi otsuste elluviimiseks, nõudis/ elulise ülesandena kaasatöötamist reformistlikes

* Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm (projekt), Tallinn 1961, lk. 33.

¹¹³ А. А. Дризул, Латвия под игом фашизма, lk. 138 jj.

¹¹⁴ ЕКРА, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 336, l. 12.

ametiühingutes partei mõju laiendamise huvides.¹¹⁵ Selle tulemused ilmnesisid kiiresti. Eestimaa Töölisühingute Keskliidu pahempoolse tiiva algatusel viidi 1936. a. läbi selle aastakümne suurimad streigid — kaevurite streik põlevkivirajoonis¹¹⁶ ja tekstiilitöölise streik Sindis. Vastulöögina tagandas valitsus (1936. a. 22. sept.) Eestimaa Töölisühingute Keskliidu juhatuse ning määras ajutiseks esimeheks parempoolse sotsialisti J. Voimani. Sindi streigi pärast tagandati ka Eesti Tekstiiltöölise Ühingu juhatus.¹¹⁷ Streigid aktiveerisid töotajaid. «Pääle Kiviõli suurstreigi... võtab tööliiskonna tung koonduda ametiühinguisse järjest suurema ulatuse, vaatamata sellepääle, et saadetakse kaevanduse piirkonnast välja aktiivsemaid agitaatoreid ja suletakse ametiühinguid,» öeldi EK(b)P Virumaa I konverentsi aruandes.¹¹⁸

Pärast selliseid surveavaldusi asus valitsus moodustama nn. Tööliiskoda. Enne seda, 1936. a. jaanuaris, peeti EKP ja Marksistliku Töörahaesinduse rühma vaheline ühisrindede konverents. Seal märgiti pahempoolsete juhtiva osa tugevnemist ET Keskliidu ametiühingutes. Ühiskonverents kavandas agitatsiooniülesanded visaks võitluseks ametiühingute ühtsuse eest töölisvanemate konverentsi delegaatide hulgas, paljastades «erapooletuid» kui valitsuse agente.¹¹⁹ Tööliiskoda valijameeste valimisel kukutatigi kõik «Töölisliidu» kandidaadid läbi. Võitis ametiühingute ning töölisvanemate nimekiri. Tööliiskoda liikmete esimesel koosolekul saavutas Metslangi grupp napi ja ebakindla, aga siiski enamuse ning pääses Tööliiskoda juhtimisele. See asutus jätkas võitlust pahempoolsete ametiühingute vastu, püüdes end seada kogu ametiühinguliikumise hooldajaks. Selleks kasutas ta administratiivseid surveabinõusid. Mainitud fašistlik asutus oli 1937. a. alates revolutsiooniliste ametiühingute õelaimaks vaenlaseks. 1938. a. lõpuks jõuti aga Tööliiskoda agendid kõigist suurematest töölisühingutest isoleerida. A ametiühingute ühtsus pühitses Eestis taas võitu.

Tuleb veel rõhutada, et rõõbiti majandusliku ja poliitilise tööga tegid pahempoolsed ametiühingutegelased kolmekümnendatel aastatel palju ära marksistliku teooria propageerimiseks. Nende kaastööl ning toetusel andis kirjastusühisus «Sõprus» esmakordselt Eestis välja K. Marxi «Kapitali» I köite ning K. Marxi ja F. Engelsi «Valitud teoste» kolmikköite. Nende väljaandmist on hinnatud tänuväärse algatusena.¹²⁰

Ametiühingute eelkirjeldatud tegevus kinnitab, et kolmekümnendad aastad olid Eesti ametiühinguliikumise üheks kangelaslikumaks perioodiks kodanliku diktatuuri tingimustes. Sel ajal,

¹¹⁵ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 350, l. 7 ja 8.

¹¹⁶ ENSV ORKA, f. 1137, nim. 1, s.-ü. 1, l. 7.

¹¹⁷ ENSV ORKA, f. 1977, nim. 1, s.-ü. 3, l. 9.

¹¹⁸ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 37, l. 15.

¹¹⁹ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 342, l. 2, 5, 6.

¹²⁰ H. Allik, Mälestusi 1940. a. 21. juuni ettevalmistamisest. Saabus päev, Tallinn 1960, lk. 54.

toetudes töölisklassi ühisrindede taktikale, ei piirdunud ametiühinguid ainuüksi majandusliku võitlusega, vaid asusid EKP juhtimisel klassivõitlusesse kõigis selle vormides — nii majanduslikus, poliitilises kui ka ideoloogilises.

Ametiühinguliikumise tõus sellisele kõrgusele sai võimalikuks eelkõige põhjusel, et tema juhtimise võttis kindlalt enda kätte Eestimaa Kommunistlik Partei. Kommunistidel õnnestus see tänu töölisklassi ühisrindede uut moodi rajamisele — EKP ja pahempoolsete sotsialistide organisatsioonilise koostööna. Nimelt niiviisi võimaldus koondada EKP ümber hulgaliselt parteitut aktiivi. Eesti kodanlikud natsionalistid paguluses ei taha ega suuda näha seda määrava tähtsusega asjaolu. Nende, sealhulgas sotsiaaldemokraatia parempoolsete liidrite väljaannetes jätkub EKP kui klassivõitluse juhtiva jõu ignoreerimine, mille lähtekohaks on võetud fakt, et EKP liikmeskond fašismiaastatel oli suhteliselt väikesearvuline. Sellest osalise tähtsusega faktist teevad rahvareeturid laimava üldjäreltõu, nagu oleks 1940. aastal Eestis toimunud mitte revolutsioon, vaid «okupatsioon» (?). Nad ei taha mõista seda leninlikku tõde, mis sisaldub ka NLKP uue programmi projektis, ja nimelt: iga maa sotsialistlik revolutsioon «teostatakse antud maa töölisklassi, rahvahulka poolt... Ta tekib kapitalismi sügavate sisemiste ja rahvusvaheliste vastuolude tagajärjel»¹²¹.

Käesolev artikkel just seda näitabki, et kui kodanlikud natsionalistid ning nende reformistlikud teenrid ise juba kolmekümne aastate teisel poolel osutusid armeeta kindraleiks, siis Eestimaa Kommunistlik Partei omandas nimelt neil aastail leninliku taktika küpsustunnistuse sellega, et ta rajas töölisklassi ühisrindede ning demokraatliku rahvarinde loomisega kindla kandejõu sotsialistlikuks pöördeks Eestis.

Suure tähtsusega olid 1940. aastal ka rahvusvahelised tegurid. Need soodustasid Eesti töölisklassi võitu.

ПОБЕДА ЛЕНИНСКОЙ ТАКТИКИ ЕДИНОГО ФРОНТА В ПАРТИЯХ РАБОЧЕГО КЛАССА И ПРОФСОЮЗАХ ЭСТОНИИ В 1933—1935 ГГ.

А. Толк

Кафедра истории КПСС и философии Эстонской сельхоз. академии

Резюме

Работа рассматривает до сих пор мало исследованный раздел истории ЭКП, когда в условиях обострившейся опасности фашизма были достигнуты решающие успехи благодаря образо-

¹²¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm (projekt), lk. 36.

ванию единого фронта рабочего класса. Работа базируется на архивных материалах и на материалах периодики и мемуаров.

Введение дает краткий обзор положения в рабочем движении, в Коммунистической партии Эстонии и профсоюзной борьбе в Эстонии в начале 30-х годов, в связи с чем указаны основные трудности международного рабочего движения в борьбе против поднимающейся волны фашизма.

Первая часть — образование левой оппозиции в социалистических организациях — показывает, как зародились и развились левые силы в реформистских профсоюзах, социалистических союзах молодежи и местных организациях социалистической партии (ЭСРП), и дает оценку очагов их оппозиции.

Во второй части рассматривается в качестве важнейшей предпосылки образования единого фронта рабочего класса в Эстонии распад ЭСРП и возникновение марксистской группы. Более подробно показан постепенный отход левых от ЭСРП и их сближение с коммунистами. Этим событием дана теоретическая оценка, и сделаны соответствующие обобщающие выводы. В то же время проанализировано наблюдавшееся в практике коммунистической партии ошибочное отождествление «левых» и левых социалистов и показано, как ЭКП исправила эту ошибку. В 1935 г. ЭКП достигает в Хельсинки соглашение с группой Марксистского представительства рабочего народа.

В международном масштабе победа тактики единого фронта отмечается историческим VII съездом Коминтерна. В последней части статьи отмечаются лишь некоторые самые существенные практические результаты профсоюзного движения в период VII съезда Коминтерна и исходя из решений этого съезда, так как более конкретное исследование этих вопросов предполагается сделать в отдельной работе.

DER SIEG DER LENINSCHEN TAKTIK DER EINHEITSFRONT IN DEN PARTEIEN DER ARBEITERKLASSE UND IN DEN GEWERKSCHAFTEN ESTLANDS IN DEN JAHREN 1933—1935

A. Tolk

Zusammenfassung

Der Aufsatz behandelt auf Grundlage verschiedener Quellen die Entwicklung der Arbeiterbewegung, der Kommunistischen Partei Estlands und der Gewerkschaften in Estland Anfang der dreißiger Jahre, damit auch sektiererische Fehler, welche die Gründung der Einheitsfront der Arbeiterklasse gegen die faschistische Bourgeoisie in vielen Ländern verhinderten. Es wird die

Entstehung der linken Opposition in den sozialistischen Organisationen — in den reformistischen Gewerkschaften, in den jungsozialistischen und in den örtlichen Organisationen der sozialistischen Partei (ESAP) analysiert.

Ferner wird die Spaltung der ESAP und die Entstehung der Marxistischen Gruppe in der Vertretung der Werktätigen als Vorbedingung für die Einheitsfront in Estland behandelt. In diesem Zusammenhang wird die falsche Gleichsetzung der Linken mit „den linken“ Sozialisten hervorgehoben. Damit wird eine Übersicht der entscheidenden Etappe des Kampfes der Einheitsfront der Arbeiterklasse in Verbindung mit der Anwendung der leninschen Taktik gegeben. Diese Taktik war von dem VII. Kongreß der Kommunistischen Internationale festgesetzt worden.

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI TEGEVUS TARBIJATE KOOPERATSIIONI SOTSIALISTLIKUL ÜBERKORRALDAMISEL EESTI NSV-s AASTAIL 1940—1941

V. Ruus

NLKP ajaloo kateeder

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmi projektis seatakse ühiskonnateaduste ette vastutusrikkad ülesanded kommunistliku ülesehituse praktika ja sotsialismi seaduspärasuste uurimise ning teoreetilise üldistamise alal.

Käesolevas artiklis käsitletakse Kommunistliku Partei kogemusi sotsialismi ehitamise seni vähe uuritud, kuid olulises lõigus — kodanliku tarbijate kooperatsiooni ümberkorraldamisel ja sotsialistlikus ülesehitustöös ärakasutamisel. Kommunistliku partei kogemuste uurimine tarbijate kooperatsiooni majanduslikul ja poliitilisel juhtimisel on vajalik ka seepärast, et tarbijate kooperatsioon omandab, nagu märgitakse NLKP programmi projektis, järjest suuremat tähtsust kommunistlikus ülesehitustöös.

Eestimaa Kommunistliku Partei tegevus tarbijate kooperatsiooni sotsialistlikul ümberkorraldamisel hõlmab mitmeid eri küsimusi. Kõigi nende käsitlemine ei mahu artikli raamidesse. Seepärast piirduakse selles EKP tegevusega tarbijate kooperatsiooni ümberkorraldamise kõige tähtsamal lülil, s. o. kodanliku kooperatiivkaubanduse aparaadi reorganiseerimisel nõukogulikele alustele. Siinjuures kasutatakse peamiselt EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivi materjale.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajaloolised kogemused on tõestanud, et sotsialistliku ülesehitustöö edu sõltub tööliklassi ja talurahva liidu tugevusest. Selle liidu kindlustamise tähtsaks abinõuks kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil, õpetab marksism-leninism, on majanduslikud, kaubanduslikud sidemed linna ja maa vahel. Üleminekuperioodil «...ei saa olla muud majanduslikku sidet talurahva ja tööliste vahel, s. o. põllumajanduse ja tööstuse vahel kui vahetus, kaubandus», märkis V. I. Lenin IX ülevenemaalisel nõukogude kongressil 23. detsemb-

ril 1921. a.¹ Seepärast on kaubandus «... see «lülil» sündmuste ajaloolises ahelas meie sotsialistliku ülesehitustöö ülemineku vormides... «millest tuleb kõigest jõust kinni haarata» meil, proletariaadi riigivõimul, meil, juhtival kommunistlikul parteil»².

Põhiliseks linna ja maa vahel kaubakäivet korraldavaks aparadiks kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil on tarbijate kooperatsioon. Seepärast sõltub Kommunistliku Partei majanduspoliitika edu tööliisklassi ja talurahva liidu tugevdamisel suurel määral sellest, kuidas nõukogude võimul läheb korda ära kasutada kapitalistlikust ühiskonnast pärinevat tarbijate kooperatsiooni.

V. I. Lenin näitas, et vana kooperatsiooni ümberkorraldamine töötava rahva kooperatsiooniks peab toimuma: 1) kooperatsiooni uste avamisega kõigile töötajatele, eelkõige proletariaadile ja külakehvikutele ja 2) killustatud kooperatiivide ühendamiseks ühtseks üldrahvalikuks kooperatiiviks. Samal ajal rõhutas V. I. Lenin, et vana kooperatsiooni ümberkujundamise paratamatuks tingimuseks peab olema kodanluse ja selle agentide täielik väljakihutamine kooperatiivide juhatustest, lõputegemine kodanlike kooperaatorite kontrrevolutsioonilistele katsetele, säilitades ja arendades seejuures vana kooperatsiooni majanduslikku aparadi. Ettekandes partei programmi kohta VK(b)P VIII kongressil 19. märtsil 1919. a. ütles V. I. Lenin: «... enamasti on kooperatiivide juhtideks kodanlikud spetsialistid, pahatihti tõelised valgekaartlased. Sellest on tekkinud vihkamine nende vastu...» ja «... nende vastu peetav võitlus. Kuid seda võitlust tuleb pidada... oskuslikult: ühistegelaste kontrrevolutsioonilised sepitsused on vaja maha suruda, kuid see ei tohi olla kooperatsiooni aparadi vastu võitlemiseks. Neid kontrrevolutsioonilisi tegelinskeid kõrvaldades peame endale allutama selle aparadi enese.»³

V. I. Lenin kritiseeris teravalt kommuniste, kes kodanlike kooperaatorite vastupanu mahasurumiseks soovitasid kooperatsiooni riigistada. Ta märkis VK(b)P IX kongressil 3. aprillil 1920. a., et kooperatsiooni riigistamine on võimatu «... selle tõttu, et meil on tegemist klassiga ... keda mingil juhul ei saa natsionaliseerida»⁴. Tarbijate kooperatsiooni ei ole vaja riigistada, vaid kodanlaste ja väikekodanlaste poolt juhitud kooperatsioon tuleb muuta «... proletaarlaste ja poolproletaarlaste poolt juhitaavaks kooperatsiooniks...»⁵.

Oma ettekandes partei X kongressil 5. märtsil 1921. a. ja töös

¹ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 132.

² Sealsamas, lk. 88.

³ V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 156.

⁴ V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 445. «Klassi» all mõtles V. I. Lenin siin talurahvast — V. R.

⁵ NLKP resolutsioonid, I osa, lk. 493.

«Toitlusmaksust» rõhutas V. I. Lenin tarbijate kooperasiiooni suurt osatähtsust üldriikliku arvestuse ja kontrolli korraldamises. «Kooperatsioon kui kaubanduse vorm on erakaubandusest soodsam...», sest ta «...kergendab arvestust, kontrolli, järelvalvet, lepingulisi suhteid riigi (käesoleval juhtumil Nõukogude riigi) ja kapitalisti vahel»⁶.

V. I. Lenin kutsus oma sõnavõttudes kommuniste üles «õppima kauplema», sest parteil puudusid kogemused võistluseks erakaupmehega ja paljud kommunistid ei saanud aru nõukogude kaubanduse organiseerimise vajalikkusest. Kaubanduse jätmine erakapitali kätte tähendas aga kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil tööliklassi ja talurahva majandusliku sideme jätmist kodanluse meelevaldala.

V. I. Lenin rõhutas, et kooperatsiooni kasutamine on eriti tähtis sotsialismi ülesehitamisel, sest kooperatsioon on talurahvale kõige arusaadavam ja vastuvõetavam tee üleminekuks väikeselt eratalumajapidamiselt suurtele kooperatiivsetele tootmisühendustele. Oma töös «Kooperatsioonist» (dikteeritud 1923. a. jaanuaris) näitas V. I. Lenin, et talurahva sotsialistlikku ülesehitustöösse lülitamise esimeseks astmeks on käibe koopereerimine (tarbijate kooperatsioon. — V. R.), mis on tõhusaks abinõuks võistluses erakapitaliga ja ettevalmistavaks sammuks tootmise koopereerimiseks. Hinnates elanikkonna, eriti aga talurahva koopereerimise suurt tähtsust sotsialismi ülesehitamisel, märkis V. I. Lenin: «Õigupoolest on meil jäänud teha «ainult» üht: muuta meie rahvas niivõrd «tsiviliseerituks», et ta saaks aru kõigist paremustest, mida annab kogu rahva osavõtt kooperatsioonist, ja viiks ellu selle osavõtu. «A i n u l t» see. Mingit muud tarkust ei ole meil nüüd vaja selleks, et üle minna sotsialismile.»⁷

Tuginedes V. I. Lenini rikkalikule teoreetilisele pärandile on Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei oskuslikult juhtinud tarbijate kooperatsiooni tegevust. Nõukogude tarbijate kooperatsioon etendas suurt osa ühiskonna sotsialistlikus ümberkorraldamises: erakapitali väljatõrjumises, nõukogude kaubanduse organiseerimises, sotsialistlikus industrialiseerimises ja põllumajanduse kollektiviseerimises. Linna ja maa majandusliku sideme peamise korraldajana on tarbijate kooperatsioon palju kaasa aidanud tööliklassi ja talurahva liidu tugevdamisele, linna ja maa vaheliste vastuolude kaotamisele.

Juhindudes V. I. Lenini teoreetilistest töödest ja Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei praktilistest kogemustest kooperatsiooni organiseerimise alal asus ka Eestimaa Kommunistlik Partei ümber korraldama tarbijate kooperatsiooni esimesel nõukogude aastal Eesti NSV-s.

*

⁶ V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 325.

⁷ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 429.

Sotsialistliku revolutsiooni algusega Eestis 21. juunil 1940. a. loodi tingimused rahvamajanduse üleminekuks sotsialistlikele alustele. Rahvamajanduse ümberkorraldamist hakkas juhtima Eestimaa Kommunistlik Partei, kes fašistliku valitsuse kukutamise saai legaalse tegevusvabaduse. Asüdes ette valmistama sotsialistlikke ümberkorraldusi, lähtus Eestimaa Kommunistlik Partei oma tegevuse partei 1929. a. jaanuari konverentsil vastuvõetud EKP programmi põhiteesidest ja järgnevatest EKP konverentside otsustest.

Et kodanliku revolutsiooni ülesanded on Eestis juba lahendatud — märgitakse EKP programmis —, siis peab proletaarne revolutsioon purustama kodanliku riigiaparaadi ja asendama selle nõukogudega. Kasutades nõukogude võimu asub EKP rahvamajandust ümber korraldama: natsionaliseerib suurtööstuse ja transpordi, pangad ja suurmaaomanduse, kehtestab väliskaubanduse monopoli ja natsionaliseerib suurkaubanduse.⁸

Et proletariaat on Eestis võrdlemisi väikesearvuline — märgitakse edasi programmis —, siis on revolutsioonis eriti tähtis proletariaadi liit poolproletaarlaste ja kehvtalurahvaga. Töölisklassi liitlaste, eelkõige töötava talurahva kaasatõmbamiseks sotsialistlikku ülesehitustõesse nähaksegi programmis ette tarbijate ühistute arendamine.⁹

Seega toetus EKP programm V. I. Lenini tuntud seisukohtadele proletariaadi ülesannetest sotsialistlike ümberkorralduste teostamisel ning kooperasiiooni osatähtsusest töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamisel.

Sotsialistlike ümberkorralduste teostamiseks on võitnud proletariaadil eelkõige vaja maha suruda kodanluse vastupanu ja kehtestada kontroll tootmise ning jaotamise üle. Selle ülesande püstitas eesti kommunistidele EKP põrandaalune konverents 1940. a. aprillis. «Mida tähendab suurrakendamine majandusliku ülemvõimu murdmise?» öeldakse EKP üleskutses «Kogu eesti rahvale» 1940. a. aprillis. «See tähendab suurpankade riigistamist, suurkaubanduse ja suurtööstuse tõelise tööliste kontrolli alla võtmist...»¹⁰

EKP programmi ja aprillikonverentsi otsuste kohaselt hakkas partei juhtimisel tegutsev rahvavalitsus kaubanduse ümberkorraldamise eesmärgil otsekohe rakendama abinõusid kodanluse majandusliku vastupanu halvamiseks ja vana kaubandusaparaadi lammutamiseks.

Kodanlikku seadusandlust kodanluse enda vastu ära kasutades kehtestati 29. juunil 1940. a. ühe esimese sammuna kaubakäibe reguleerimisel «Toor- ja tarbeainete müügi ja hindade korralda-

⁸ EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv (EKPA), f. 6495, nim. 1, s.-ü. 207, l. 60—64.

⁹ Sealsamas, l. 63—69.

¹⁰ Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarihiiv (ENSV ORRKA), f. 949, nim. 1, s.-ü. 198, l. 1a.

mise määрус». ¹¹ Vastavalt sellele keelati kõrvaldada müügil või varjata toor- ja tarbeaineid ning ilma Majandusministeeriumi loata tõsta tarbekaupade hindu. Erakaupmehed ja kooperatiivid pidid teostama müüki elanikkonna normaalsete tarviduste piires ja mitte kõrgemate hindadega kui need, mis kehtisid enne 15. juunit 1940.

Kodanluse majandusliku sabotaaži vältimiseks kaubanduses ja töötava rahva varustamise kindlustamiseks andis rahvavalitsus 11. juulil 1940. a. välja määruse, millega kohustati toor- ja tarbeainete tagavarasid hoidma tarvitamiskõlblikena. ¹²

Samaaegselt abinõudega kodanluse majandusliku sabotaaži vastu alustati kaubandusaparaadi puhastamist kodanlikest tegelestest ja töötava rahva esindajate edutamist juhtivale kaubandustööle. Nii vabastati töölt 1940. a. juuli alguses endine Majandusministeeriumi kaubandusosakonna juhataja ja määrati uus hindade inspektuuri peainspektor. ¹³ Ümberkorralduste teostamiseks suunas EKP Keskkomitee Majandusministeeriumi koosseisu kommunist O. Sepre, kes alates 1. juulist 1940. a. asus tööle majandusministri abina. ¹⁴

Need esialgsed abinõud, mis enne nõukogude võimu väljakuulutamist tarvitusele võeti, piirasid kodanluse majanduslikku võimu kaubanduses ja aitasid sellega ette valmistada rahvamajanduse ümberkorraldamise järgmist etappi, s. o. kodanluselt tema majanduslike positsioonide äravõtmist, suurkaubanduse natsionaliseerimist ja tarbijate kooperatsiooni sotsialistlikku ümberkorraldamist.

Nõukogude võimu väljakuulutamisega Eestis 21. juulil 1940. a. asus Eestimaa Kommunistlik Partei vastavalt oma programmile rahvamajandust sotsialistlikult ümber korraldama. 23. juulil 1940. a. võttis Riigivolikogu vastu deklaratsioonid maa rahva omanduseks kuulutamise ja pankade ning suurtööstuse natsionaliseerimise kohta.

Tuginedes rahvamajanduse juhtivate harude natsionaliseerimisele hakkas EKP tegema ettevalmistusi kaubanduse sotsialistlikuks ümberkorraldamiseks. Üheks selliseks tähtsaks ettevalmistavaks sammuks oli NLKP kogemuste alusel töölikontrolli kehtestamine kaubanduses.

Ametiühingute aktiivi kaasabil suunas EKP juba nõukogude võimu esimestest päevadest peale suurematesse kauplustesse nn. komissare e. usaldusmehi, kelle ülesandeks oli töölikontrolli teostamine. Neid valiti ja suunati kaubandusvõrku vastavalt EKP Keskkomitee juhtnõuroidle ja kohalike parteikomiteede kontrolli all. Nii teatas EKP Keskkomitee oma kirjas (kiri nr. 1) «Kõigile Eestimaa Kommunistliku Partei komiteedele»: «Seltsimehi, keda te saadate komissaridena kaubanduslikesse ettevõtetesse, tuleb teie

¹¹ «Riigi Teataja» 1940, nr. 57, art. 513.

¹² «Riigi Teataja» 1940, nr. 67, art. 651.

¹³ Sealsamas, nr. 63, art. 626 ja 624.

¹⁴ Sealsamas, nr. 57, art. 533.

poolt ... hästi järele kontrollida ...» «Kaubanduslikesse ettevõtetesse tuleb komissaridena saata ainult kõige ausamaid ja ustava- maid seltsimehi.»¹⁵

EKP Keskkomitee direktiivide kohaselt suunati usaldusmeesteks eelkõige partei, ametiühingu ja kommunistliku noorsooühingu liikmeid.

Suurematesse kaubandusettevõtetesse saadetud komissarid ehk usaldusmehed valvasid ettevõtete majandusliku tegevuse järele, võtsid osa ettevõtete juhtivate organite koosolekuist ning kontrollisid ettevõtte omaniku või juhatuse korralduste täitmist.¹⁶ Samuti tegid nad palju ära kaubandusaparaadi puhastamisel kodanlikest tegelastest ja majandusliku sabotaaži kõrvaldamisel.¹⁷

Usaldusmeeste ettepanekutel valisid partei ja nõukogude organid välja ja edutasid juhtivale kaubandustööle sajad töötava rahva esindajad.

Seega etendas töölistkontrolli kehtestamine tähtsat osa era- kaubanduse natsionaliseerimise ja tarbijate kooperatiivide sotsia- listliku ümberkorraldamise ettevalmistamises.

Sisekaubanduse esialgseks riiklikuks korraldamiseks ja usal- dusmeeste töö juhtimiseks organiseeriti 9. augustil 1940. a. Kau- banduse Korraldamise Komitee — esimene kaubandust reguleeriv nõukogude võimu organ.¹⁸ Selle esimeheks määras Nõukogude valitsus EKP väljapaistva tegelase H. Alliku. Töötava talurahva vabastamiseks «ülesostjate» ja monopolistlike «ühistegelike» orga- nisatsioonide ekspluaterimisest põllumajandussaaduste kokku- ostmisel loodi 12. augustil 1940. a. Põllumajandussaaduste Kokku- ostu Komitee¹⁹, mille esimeheks määrati kommunist V. Jaanus.

Samaaegselt nõukogude kaubandusaparaadi kujundamisega alustas EKP reaktsiooniliste elementide väljatõrjumist kooperatii- videst. Nii otsustas EKP Narva Linnakomitee 16. augustil 1940. a.: «... jälgida kooperatiivide ja ühiskaupluste personali, et asendada vanu kõlbmatuid esiletõusnud jõududega.»²⁰ EKP Viljandimaa Komitee ettepanekul tagandati siseministri otsusega 10. aug. 1940. a. näiteks Võhma majandusühingu Isamaa- ja Kaitseliidu tegelastest koosnev juhatus ja määrati uue juhatuse koosseisu ühi- suse komissar.²¹ 1940. a. augustis tagandati ka Viljandi Eesti Põllu- meeste Seltsi kaubandusosakonna suurkapalistidest juhid ja kut-

¹⁵ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 140, l. 11.

¹⁶ «Riigi Teataja» 1940, nr. 99, art. 985.

¹⁷ Märkus: 25. juulil 1940. a. kehtestas nõukogude võim majandusliku sabo- taaži vastu võitlemise seaduse, vt. täiendavalt: K. Püss, Nõukogude riigi ja õiguse osa sotsialistliku kaubandussektori loomisel Eesti NSV-s aastatel 1940—1941. TRÜ Toimetised nr. 39. Oigusteaduskonna töid, Tallinn 1955, lk. 43—44.

¹⁸ «Riigi Teataja» 1940, nr. 99, art. 985.

¹⁹ «Riigi Teataja» 1940, nr. 101, art. 1006.

²⁰ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 8, l. 27.

²¹ «Kommunist» nr. 42, 14. august 1940, lk. 8. «Hulkna» asemel loe «Võhma» — V. R.

suti uueks Viljandi Kaubanduskooperatiivi esimeheks kommunist G. Puis.²² 31. juulist 1940. a. lõpetas Nõukogude valitsuse nõudel oma tegevuse kodanlik-korporatiivne Ühistegevuskoda.²³

Reaktsiooniliste elementide väljatõrjumist ja töölisklassi mõju tugevdamist tarbijate kooperatsioonis soodustasid EKP Tallinna Linnakomitee abinõud väiksemate kooperatiivide ühendamiseks. Näiteks liitusid 22. augustil 1940. a. tuntud tööliskooperatiivi Tallinna Ametiühingute Tarvitajateühinguga tarbijate kooperatiivid «Oma», «Tarbija», «Oma abi» jt. Tallinna Tarbijate Kooperatiiviks. Ühendatud kooperatiivi nõukogusse valiti endised tööliskooperatiivi töötajad kommunistid H. Allik, V. Jaanus, A. Hansen jt.²⁴ Sel teel võttis partei juba 1940. a. augustis põhiliselt oma kontrolli alla kooperatiivkaubanduse Tallinnas ja selle lähimas ümbruses. Niiviisi ühendati kooperatiive kohaliku parteikomitee juhtimisel ka Narvas, Tartus ja Valgas.

Vabariigi kooperatiivkaubanduse keskuse — Eesti Tarvitajate Ühingu Keskliidu (ETK) — tegevuse kontrollimiseks suunas partei 6. augustil 1940. a. ETK juhatuse koosseisu tööliskooperatiivi töötaja kommunist E. Vinteri.

Kõik need EKP ja nõukogude võimu abinõud piirasid era- ja «ühistegeliku» kapitali tegevussfääri, kuid ei olnud küllaldased erakaubanduse natsionaliseerimiseks ja tarbijate kooperatiivide sotsialistlikuks ümberkorraldamiseks. Selleks oli vaja luua ulatuslikumate funktsioonidega keskorgan, kes allutaks endale kaubandusliku tegevuse juhtimise kogu vabariigis.

Eesti NSV Konstitutsiooni vastuvõtmisega 25. augustil 1940. a. loodi kaubanduse keske haldusorganina vabariigis ENSV Kaubanduse Rahvakomissariaat, kelle ülesandeks jäi riikliku, kooperatiivse ja erakaubanduse juhtimine kogu ENSV territooriumil.²⁵ Sellega seoses likvideeriti Kaubanduse Korraldamise Komitee ja määrati Eesti NSV esimeseks kaubanduse rahvakomissariks H. Allik.²⁶

Kaubandusliku tegevuse suunamiseks ja kontrollimiseks kohtadel moodustati 18. septembrist 1940. a. linnade ja maavalitsuste juurde kaubandusosakonnad.²⁷

Seega olid EKP ja Nõukogude valitsus lühikese ajaga organiseerinud Eesti NSV-s hädavajaliku kaubandusliku aparadi, mille juhtimisel võis asuda nõukogude kaubanduse väljaarendamisele.

NSV Liidu kogemuste alusel natsionaliseeris see aparaat eelkõige suuremad kaubandusettevõtted (23. sept. 1940. a.)²⁸ ja pani sellega aluse riiklikule kaubandussektorile.

²² «Sakala» nr. 96, 17. august 1940, lk. 1.

²³ «Riigi Teataja» 1940, nr. 89, art. 866.

²⁴ «Kommunist» nr. 51, 23. august 1940, lk. 5.

²⁵ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 662, l. 100.

²⁶ «ENSV Teataja» 1940, nr. 1, art. 3.

²⁷ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 662, l. 75—77.

²⁸ F. S a u k s, Põhijooni kaubanduse arengust Nõukogude Eestis 1940—1960, Tallinn 1960, lk. 8.

Riikliku kaubandussektori juhtimisel likvideeriti 1940. a. lõpus kodanliku Eesti ühistegevust juhtinud organisatsioon «Eesti Ühis-tegelik Liit» ja tarbijate kooperatiivide üldjuhtimine allutati Kau-banduse Rahvakomissariaadile.²⁹

Toetudes loodud nõukogude kaubandusaparaadile ja riiklikule kaubandussektorile suunas EKP 1941. a. alguses oma peatähelepanu nõukogude kaubanduse organiseerimisel tarbijate kooperat-sioonile.

NLKP kogemuste alusel oli tarbijate kooperatsiooni sotsialist-likuks ümberkorraldamiseks Eesti NSV-s vaja: 1) välja tõrjuda kooperatiivide juhtkonnast kodanlus, 2) mobiliseerida kooperatiivi-desse töölisklass ja töötav talurahvas ja 3) kehtestada kooperatiiv-vides uus, demokraatlik põhikiri.

1940. a. tegeles EKP peamiselt tarbijate kooperatsiooni ümber-korraldamise esimese ülesandega, s. o. kõige reaktsioonilisemate kodanlike tegelaste väljatõrjumisega kooperatiivide juhtkondadest. Olles 1940. a. koormatud rahvamajanduse tähtsamate harude ümberkorraldamisega, ei saanud EKP sel ajal massiliselt kaasa tömmata töötavat rahvast tarbijate kooperatiivide töösse. Pealegi oli töötava rahva häireteta varustamise huvides vaja esimeses järjekorras likvideerida erakaupmeeste vastupanu, luua riiklikud organid kaubanduse korraldamiseks, natsionaliseerida suurkau-bandus ja organiseerida riiklik kaubandussektor.

Seepärast oli 1941. a. algul suurem osa tarbijate-kooperatiive veel vaenulikust kaadrist puhastamata ja real juhtudel leidsid neis ulualuse teistest rahvamajanduse harudest väljatõrjutud kontrrevo-lutsioonilised elemendid. Näiteks kuulus Läänemaa tarbijate koope-ratiivide töötajate koosseisu 1941. a. algul 47% endisi Kaitse- ja Isamaaliidu tegelasi³⁰, Tartumaal ulatus nende osatähtsus koguni 66%-ni³¹ jne. Kuigi mitte kõik endistesse kodanlikesse organisat-sioonidesse kuulunud kooperatiivide töötajad ei saboteerinud nõu-kogude võimu korraldusi, suhtus enamik neist partei ja valitsuse otsustesse vaenulikult. Kui EKP Keskkomitee teostas seoses üht-sete riiklike hindade kehtestamisega toidu- ja tööstuskaupade hin-dade kontrolli, siis ilmnnes omavolilisi hinna kõrgendamisi eriti kooperatiivkaubanduses.³² Tänu peamiselt endistele tegelastele ETK-s, kes ei andnud ladudest välja tootmiseks vajalikke mate-riale, oli näiteks raskusi Tartu- ja Pärnumaa tööstusettevõtete varustamisega.³³ Töötava talurahva hulgas nõukogude võimu vastu vaenu õhutamiseks ei andnud nõukogude korra vaenlased õigeaegselt edasi talupoegade tellimusi põllumajandusliku inven-

²⁹ «ENSV Teataja» 1940, nr. 27, art. 313.

³⁰ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 7, l. 30.

³¹ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 29, l. 5.

³² EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 28, l. 18.

³³ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 29, l. 5 ja s.-ü. 19, l. 36.

tari saamiseks ja levitasid kuuldusi, nagu puuduksid nõutavad kaubad seepärast, et need viiakse Venemaale.³⁴

See kõik nõudis kiireid abinõusid tarbijate kooperatiividesse pugenud klassivaenlaste väljatõrjumiseks ja kooperatiivide töö nõukogulikele alustele ümberkorraldamiseks. Talupoeg võis hakata kahtlema nõukogude võimu tugevuses, kui tema vajaduste rahuldamine sõltus endiselt kodanlike tegelaste äranägemisest. «Töölised ja talupojad peavad kooperatiivide juhatustest hallparunid välja puhastama ja ise kauplema õppima — alles siis võime kindlad olla, et kaubandus ei lonka,» ütles EKP Läänemaa Komitee sekretär O. Cher Läänemaa parteiorganisatsiooni I konverentsil 25. jaanuaril 1941. a.³⁵

Niisugused nõudmised kooperatiivide ümberkorraldamiseks läbivad punase joonena kommunistide esinemisi parteikoosolekutel 1940. a. lõpul ja 1941. a. algul ning partei maakonnaorganisatsioonide konverentsidel ajavahemikus 25. jaanuarist 3. veebruarini 1941. a. Kapitalistlikud ja kulaklikud elemendid kooperatiivides löid tõsise ohu töölisklassi ja talurahva liidule.

Et abistada tarbijate kooperatsiooni ümberkorraldamist nõukogulikele alustele, andsid NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee 15. jaanuaril 1941. a. välja määruse tarbijate kooperatsiooni organiseerimise kohta Leedu, Läti ja Eesti NSV-s.³⁶ Määruses nähti ette organiseerida noortes liiduvabariikides tarbijate kooperatiivide maakondlikud ja vabariiklikud liidud vastavalt NSV Liidus kehtivale tarbijate kooperatiivide põhikirjale. Siinjuures oli noortele liiduvabariikidele tehtud põhikirjast mitmeid erandeid, et soodustada töötava rahva koondumist kooperatiividesse. Selleks vähendati 50% võrra kooperatiivi liikme osamaksu, võrreldes vanemates liiduvabariikides kehtiva maksunormiga, võimaldati tarbijate kooperatiive organiseerida ka linnades, jne.³⁷

NSVL Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määruse põhjal koostas Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee üksikasjaliku plaani tarbijate kooperatsiooni reorganiseerimiseks vastavalt Eesti NSV kohalikele tingimustele.

EK(b)P Keskkomitee büroo otsuses 24. jaanuarist 1941. a. «Tarbijate kooperatiivide organiseerimisest Eesti NSV-s»³⁸ nähti ette organiseerida senise Eesti Tarvitajate Keskühisuse (ETK) baasil Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariiklik Liit (ETKVL). Selleks otsustati üle minna NSV Liidus kehtivale tarbijate kooperatiivide põhikirjale ja ühendada killustatud kooperatiivid maakond-

³⁴ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 7, l. 30 ja s.-ü. 67, l. 5. Märkus. Olemasolevatel andmetel 1940. a. II poole kohta ületas kaupade sissevedu NSV Liidu teistest liiduvabariikidest Eesti NSV-sse tunduvalt väljaveo nii kaupade maksumuselt kui ka füüsilise mahu järgi arvestatult. — V. R.

³⁵ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 7, l. 30.

³⁶ ENSV ORRKA, f. R-13, nim. 1, s.-ü. 549, l. 13.

³⁷ «Kommunist» nr. 32, 5. veebruar 1941, lk. 4.

³⁸ EKPA, f. 1, nim. 1-3, s.-ü. 179, l. 133—137.

likeks liitudeks. Kodanlike tegelaste väljatõrjumiseks ja kooperaatiivide viimiseks nõukogude demokraatia alustele tuli teha ulatuslikku selgitustööd rahvahulkades ja korraldada tarbijate kooperaatiivide juhatuste ning revisjonikomisjonide valimised.

Selgitus- ja organiseerimistöö juhtimiseks otsustati moodustada kolmeliikmelised maakondlike liitude organiseerimisbürood (orgbürood). «Orgbüroode koosseisu», öeldakse EKP Keskkomitee otsuses, tuleb «välja valida parimaid partei liikmeid ja parteituid bolševikke, kes on võimelised organiseerima nõukogude kooperaatiivkaubandust.»³⁹

Algas vastustusrikas periood tarbijate kooperaatiivide elus — tarbijate kooperaatsiooni tegelik ümberkorraldamine. EKP Keskkomitee otsuse kohaselt alustasid partei maakonna- ja linnakomiteed intensiivset organiseerimistööd. EKP Tartumaa Komitee moodustas näiteks 1941. a. veebruari algul⁴⁰ tarbijate kooperaatiivide ümberkorraldamiseks Tartumaal neljaliikmelise komisjoni kommunist L. Illisoni ja kolmeliikmelise orgbüroo kommunist A. Kassi juhtimisel. Orgbüroole määrati abiks organisaatorid valdadesse ja abiorganisaatorid suurematesse kauplustesse. Organisaatorite ülesandeks jäeti värvata tööliste, kehv- ja keskmiktalu-poegade ning haritlaste hulgast iga kooperaatiivi piirkonda aktiivseid, kes abistaksid organiseerimis- ja selgitustöös ja kellest võiks kujuneda uute kooperaatiivide juhatuste ja revisjonikomisjonide liikmete kandidaadid.

Analoogilist eeltööd tehti 1941. a. jaanuari lõpus ja veebruari alguses ka teistes partei maakonna- ja linnakomiteedes. Parteiorganid moodustasid parteikomiteede ja nõukogude kaubanduse töötajatest orgbüroosid, selgitasid välja kohalikke organisaatoreid ja aktiviste ning suunasid kohtadele agitaatoreid. Kohalike parteiorganisatsioonide tegevust Keskkomitee büroo otsuse elluviimisel juhtis ja kontrollis EKP Keskkomitee kaubandusosakond.

Vabariigi parteiorganisatsiooni mobiliseerimisel leninliku kooperaatsiooniplaani ellurakendamisele oli printsiipiaalselt tähtis EKP IV kongress (5.—11. veebruarini 1941. a.). Tuginedes V. I. Lenini kooperaatsiooniplaani põhiteesidele rääkis EKP Keskkomitee sekretär sm. N. Karotamm kongressil: «Meil on kodanlikust korrast säilunud mitmesuguseid ... ühinguid, nagu ... tarbijate ühingud jt.» «Neid ühistegevuse vorme tuleb kohaldada vastavalt meie uutele oludele, andes neile vormidele uue sisu. Nende lihtsamate ühistegevlike vormide abil meie suudame kestva tööga ette valmistada eesti töötavaid talupoegi sotsialistlikule ühismajapidamisele, õpetada ja kasvatada neid praktiliste töökogemuste najal, ühistöö paremuste najal.»⁴¹

Kongressil analüüsiti seni ettevõtetud abinõusid tarbijate kooperaatiivide ümberkorraldamiseks ja määrati kindlaks edasised

³⁹ EKPA, f. 1, nim. 1-3, s.-ü. 179, l. 135.

⁴⁰ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 29, l. 17—20.

⁴¹ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 165, l. 20.

ülesanded kooperatiivkaubanduse organiseerimisel. Püstitati lähimaks ülesandeks nõukogude kaubanduse organiseerimisel: «Tarbijate kooperatiivide juhatuste ja revisjonikomisjonide eelseisvad valimised viia läbi nii, et kooperatiivide juhtivate kaadrite uuendamisega kindlustada tarbijate kooperatsiooni ümberkorraldus nõukogude korra kohaselt.»⁴²

Tänu ulatuslikele ettevalmistustele algas tarbijate kooperatsiooni aktiivne ümberkorraldamine ettenähtud plaani kohaselt. «Maakondades ja linnades peetakse hulgaliselt rahvakoosolekuid, kus antakse ülevaateid uuest... põhikirjast ja selgitatakse nõukogude kooperatsiooni tähtsust ning värvatakse hulgaliselt uusi liikmeid,» kirjutas «Kommunist» 1. märtsil 1941. a.⁴³ «Vastava selgitustöö tegemiseks rakendas orgbüroo tööle tuhandeliikmelise aktivistide kaadri üle kogu maakonna,» teatati samas näiteks Tartumaa kohta 2. märtsil 1941. a.⁴⁴

Koos selgituskoosolekutega revideeriti partei ja nõukogude organite osavõtul tarbijate kooperatiivide liikmete nimekirjad. Terves reas kooperatiivides olid nimekirjad kunstlikult paisutatud. Näiteks selgus Järvamaa kooperatiivi «Iva» liikmete nimekirjade kontrollimisel, et 1300-st nendesse kantud liikmest olid tegelikult olemas ainult 588.⁴⁵ Paljud liikmed, kes juba ammu olid surnud või kooperatiivi piirkonnast lahkunud, «elasid» nimekirjades edasi. Liikmeskonna fiktiivne arvukus pidi näitama kodanliku kooperatiivi «populaarsust» kohaliku elanikkonna hulgas. Niisuguseid «surnud hingi» leidis ka mitmetes teistes maakondades, mistõttu kooperatiivide liikmete arv pärast nimekirjade revideerimist ja «surnud hingede» kustutamist vähenes vabariigis 55 000-lt 48 000-ni.

Juba hoogtöö esimestel päevadel, 1941. a. 15. veebruarist alates, andis uute liikmete värbamine kooperatiividesse tõhusaid tulemusi. 25. veebruariks 1941. a. oli liikmete arv kasvanud 48 000-lt 73 000-ni, 16. märtsiks 1941. a. võis neid loendada juba 112 000⁴⁶, s. o. üle kahe korra rohkem, kui oli kodanlikus Eestis 1939. a.

Eriti hoogsalt kasvas liikmete arv Pärnu- ja Petserimaal. Nii saadi Pärnumaal, kus tegi selgitustööd 300 agitaatorit⁴⁷, 20.—26. veebruarini juurde 2000 uut liiget.⁴⁸ Petserimaal, eesti kodanluse rahvusliku rõhutamise tallermaal, oli seni tarbijate kooperatiivides kõigest 340 liiget. 26. veebruariks 1941. a. ulatus nende arv juba 5000-ni, mis ületas kodanlikuuegse taseme 15-kordselt. Suur oli liikmete juurdekasv ka Järvamaal, Viljandimaal, Virumaa tööstusrajoonis ja Tartumaal. Viimases peeti üle 100 koosoleku, kus selgitati nõukogude ühistegevust. «Kuni 28. veebruarini... oli üle

⁴² «Bolševik» 1941, nr. 112, lk. 48.

⁴³ «Kommunist» nr. 53, 1. märts 1941, lk. 1.

⁴⁴ «Kommunist» nr. 54, 2. märts 1941, lk. 3.

⁴⁵ «Kommunist» nr. 71, 22. märts 1941, lk. 3.

⁴⁶ «Kommunist» nr. 66, 16. märts 1941, lk. 1.

⁴⁷ «Kommunist» nr. 58, 7. märts 1941, lk. 2.

⁴⁸ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 19, l. 70.

maakonna uusi liikmeid vastu võetud 8000, neist linnas 1500. Endisi liikmeid oli aga Tartus ja Tartumaal 5000.»⁴⁹

Samaaegselt uute liikmete värbamisega korraldati EKP juhtimisel 1941. a. märtsis tarbijate kooperatiivide uute juhatuste ja revisjonikomisjonide valimised. Endised ekspluataatorlikud klassisid, kes tootmisvahendite natsionaliseerimise ja maa eraomanduse kaotamise tagajärjel olid kasumitest ilma jäänud, üritasid kõigiti kindlustada oma positsioone tarbijate kooperatiivides. Püüti üles seada kodanlikest tegelastest ja kulakuist kandidaate, organiseeriti valimiskoosolekutel vaenulikke väljaastumisi, laimati leninlikku kooperatsiooniplaani ja levitati kuuldusi nõukogude võimu peatsest kokkuvarisemisest.

Suurt selgitavat tööd kodanluse võtete paljastamiseks ja valimiste õnnestumiseks tegi EKP keskhäälkandja «Kommunist». Rubriigis «Töötav rahvas tarbijate kooperatiivide juhtimisel» avaldas «Kommunist» pidevalt informatsiooni töötava rahva kandidaatide ülesseadmise ja valimiste käigust, juhtis noorte parteiorganisatsioonide tähelepanu vigadele valimiste läbiviimisel ja avaldas kümneid töötajate kirju, kus nõuti kooperatiivide puhastamist ekspluataatorlikest elementidest.

Praegu töötab «... Puka kooperatiivis väga palju endisi era-kaupmehi, spekulante ja nende sugulasi», kes on «organiseerinud oma positsioonide kindlustamiseks tugeva vastasrinna töötavale rahvale,» kirjutas näiteks «Kommunist» 28. märtsil 1941. a. «... Põide tarbijate kooperatiiv valis oma üldkoosolekul juhatuse esimeheks papi, kuna kohalikud usumehed kinnitasid, et kirik ei jõudvat enam temale palka maksta...» kirjutasid samal päeval «Kommunistis» Saaremaa töötajad.⁵⁰

Mõnes Võrumaa kooperatiivis seati uusi juhatuste ja revisjonikomisjonide kandidaate üles nii, nagu oleksid need EKP poolt sunniviisiliselt määratud, mistõttu nende kritiseerimine või teiste kandidaatide esitamine olevat lubamatu.⁵¹

«Kommunist» arvustas ka neid maakondi, kus kooperatiivi juhatuste esimeesteks valiti kohalike nõukogude organite juhtivaid töötajaid. «Võhma, Riisipere ja Jõhvi kooperatiivis on valitud juhatuste esimeesteks kohaliku valla võt linna täitevkomitee esimehi. Siin on väljutud vanast kodanliku aja moest, et «vallavanem» olgu iga asutuse ja ühingu peremees ja nimeline juht.»⁵² Kohalikud täitevkomiteed on nõukogude võimu teostajad kohtadel — selgitas «Kommunist» — ja lahendavad palju ulatuslikumaid ülesandeid kui kooperatiivid.

Suurt tähelepanu pühendas EKP naiste kaasatõmbamisele tarbijate kooperatiivide töösse. «Senisest rohkem tuleb koondada kooperatiivide ümber ja rakendada nende tegevusse naisi, kes

⁴⁹ «Kommunist» nr. 54, 2. märts 1941, lk. 3.

⁵⁰ «Kommunist» nr. 76, 28. märts 1941, lk. 1.

⁵¹ EKPA, f. 1, nim. 1-1, s.-ü. 190, l. 29.

⁵² «Kommunist» nr. 76, 28. märts 1941, lk. 1.

kodanlikus Eestis olid ühistegevusest eemale tõrjutud. On ju teada, et naine sooritab enamiku ostudest, mistõttu peab ka naine võtma aktiivselt osa tarbijate kooperatiivide juhtimisest,» kirjutas «Kommunist» 16. märtsil 1941. a.⁵³

EKP keskhäälekandja rõhutas korduvalt, et tähtis on kooperatiivide juhtivatesse organitesse valida noori. Uus kooperatiivi põhikiri, mis andis võimaluse liikmeks astuda 16. eluaastast alates, lõi selleks laialdased võimalused. 28. märtsil 1941. a. kirjutas «Kommunist»: «...tublid, hakkajad noored peaksid jääma meie kooperatiivide maasoolaks, kes koos teiste eesrindlike seltsimeestega viivad kapitalismi kammitsaist pääsenud ühistegevuse nõukogude kooperatsiooni radadele.»⁵⁴

Analoogilist selgitus- ja abistavat tööd valimiste õnnestumiseks tegid ka kohalike parteiorganisatsioonide häälekandjad «Tartu Kommunist», «Punane Virumaa», EK(b)P Viljandimaa Komitee häälekandja «Punane Täht» jt.

Tänu Eestimaa Kommunistliku Partei ulatuslikule organiseerimistöele kulgesid tarbijate kooperatiivide ja maakondlike liitude juhatuste ning revisjonikomisjonide valimised edukalt. Valimiskoosolekutest võttis osa 80—86%⁵⁵ kooperatiivide liikmeskonnast, nende hulgas ligikaudu 15 000 naist.⁵⁶ Kõikjal võttis töötav rahvas vastu NSV Liidus kehtiva tarbijate kooperatiivide põhikirja ja valis kooperatiivide juhtivasse organitesse enamikus partei ja nõukogude võimu poolt soovitatud kandidaadid. Juhatuste ja revisjonikomisjonide liikmeteks said paljud naised ja noored.

Tarbijate kooperatsiooni sotsialistlikust ümberkorraldamisest tegi kokkuvõtte Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariikliku Liidu esimene kongress 3. aprillil 1941. a. Osa võttis sellest 173 saadikut⁵⁷, kes esindasid ligikaudu 126 000 tarbijat vabariigi kõikidest maakondadest. Kongressil viibisid ka EKP Keskkomitee ja nõukogude valitsuse esindajad. Esimene Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariikliku Liidu Kongress võttis vastu uue, demokraatliku põhikirja ja valis kooperatiivide vabariikliku liidu juhatuse. Fikseeriti selle suure organiseerimistöo tulemused, mida Eestimaa Kommunistlik Partei oli teinud tarbijate kooperatsiooni viimiseks sotsialistlikele alustele.

Ajavahemikus 15.—20. veebruarist kuni 3. aprillini 1941. a., s. o. umbes poolteise kuu jooksul, peeti ligi 400 selgituskoosolekut, värvati kooperatiividesse rohkem kui 77 000 uut liiget, organiseeriti 166 tarbijate kooperatiivi⁵⁸ ja valiti kooperatiivide juhtivasse organeisse 1597 töötava rahva esindajat. Töötava rahva juhtimisele allutatud kooperatsioon oma 1250 kaupluse ja 231 abikäitisega,

⁵³ «Kommunist» nr. 66, 16. märts 1941, lk. 1.

⁵⁴ «Kommunist» nr. 76, 28. märts 1941, lk. 1.

⁵⁵ EKPA, f. 1, nim. 1-3, s.-ü. 179, l. 193.

⁵⁶ «Kommunist» nr. 76, 28. märts 1941, lk. 1.

⁵⁷ «Kommunist» nr. 81, 3. aprill 1941, lk. 1.

⁵⁸ «Kommunist» nr. 81, 3. aprill 1941, lk. 1.

mis hõlmab 50% vabariigi kaubakäibest ja teenindab $\frac{2}{3}$ vabariigi elanikkonnast, «... ei ole enam rahvamajandusliku tegevuse korrektiiviks nagu seni..., vaid sotsialistliku ülesehitustöö lahutamatuks osaks», märkis kongressil ETKVL-i juhatuse esimees E. Vinter.⁵⁹

Tarbijate kooperatiivide reorganiseerimine sotsialistlikele alustele peegeldus ilmekalt kooperatiivide juhatuste koosseisudes. 1597 uuest juhatuse ja revisjonikomisjoni liikmest oli töölisi 562 e. 35,1%, talupoegi 431 e. 26,9% ja haritlasi 503 e. 31,5%.⁶⁰ Kommunistliku partei liikmete ja liikmekandidaatide osatähtsus juhatuste koosseisus oli 10%,⁶¹ siinjuures kooperatiivide vabariikliku liidu juhatustes 57%.

See näitab ilmekalt, et Eestimaa Kommunistlik Partei oli 1941. a. aprilliks saavutanud tarbijate kooperatiivides tööliklassi juhtiva osa ja sellega ellu viinud V. I. Lenini juhendi ümber korraldada kodanluse ja väikekodanluse poolt juhitud kooperatsioon «... proletaarlaste ja poolproletaarlaste poolt juhitud kooperatsiooniks...»⁶² säilitades ja arendades seejuures edasi kodanliku kooperatsiooni majandusaparaati.

Tarbijate kooperatsiooni üleminek kodanluse juhtimiselt tööliklassi juhtimisele, kooperatsiooni töö asetamine nõukogude demokraatia alustele tähendaski peajoontes tarbijate kooperatsiooni sotsialistliku ümberkorraldamise teostamist Eesti NSV-s.

Tarbijate kooperatsiooni sotsialistliku ümberkorralduse esimesel nõukogude aastal Eesti NSV-s võib jaotada kahte etappi: 1) ettevalmistav periood, mis hõlmas ligikaudu 1940. a. teise poole ja milles tuleb eeltingimusena arvestada ka nõukogude kaubandusaparaadi ja riikliku kaubandussektori organiseerimist, ja 2) ümberkorralduse teostamise periood, mis hõlmas ligikaudu 1941. a. esimese veerandi.

Esimesel perioodil oli Eestimaa Kommunistliku Partei tegevus suunatud suurbodanluse väljatõrjumisele tarbijate kooperatiivide keskustest ja nõukogude kaubandusaparaadi organiseerimisele, teisel perioodil langes EKP tegevuse raskuspunkt töötava rahva mobiliseerimisele kooperatiividesse ja kooperatiivide juhatuste valimiste teostamisele.

Kui võrrelda vanemate vennasvabariikidega, siis toimus tarbijate kooperatsiooni sotsialistlik ümberkorraldamine Eesti NSV-s tunduvalt kiiremini ja soodsamates tingimustes. Nõukogude riik oli sunnitud pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu alustama kodu- sõda ja sõlmima seetõttu kompromissi kodanlike kooperatiivide juhatustega, Eesti NSV-s algasid sotsialistlikud ümberkorraldused aga võimsa Nõukogude riigi kaitse all ja EKP asus otsekohe

⁵⁹ «Nõukogude Kaubandus» nr. 4, aprill 1941, lk. 146.

⁶⁰ «Kommunist» nr. 100, 26. aprill 1941, lk. 2; EKPA, f. 1, nim. 1-3, s.-ü. 179, l. 193.

⁶¹ EKPA, f. 1, nim. 1-3, s.-ü. 179, l. 193.

⁶² NLKP resolutsioonid, I osa, lk. 493.

kontrollima kodanlike kooperatiivide tegevust. Vanemates vennasvabariikides kulus tarbijate kooperatiivide üleminekuks tööliklassi juhtimisele kaks aastat rasket võitlust kontrrevolutsiooniliste elementidega nälja ja majandusliku laose tingimustes, kuna Eesti NSV-s toimus see suhteliselt rahulikult 9—10 kuu jooksul ja teiste liiduvabariikide majanduslikul toetusel. Kui vanemates liiduvabariikides oli tarbijate kooperatiivide üleminek tööliklassi ja tema partei juhtimisele nõukogude tarbijate kooperatsiooni väljaarendamise lähtepunktiks, siis Eesti NSV-s teostus koos revolutsiooniliste ümberkorraldustega ka üleminek NSV Liidus juba väljakujunenud nõukogude kooperatsiooni alustele.

Eestimaa Kommunistlikul Parteil olid kasutada V. I. Lenini teoreetiline pärand ja NLKP praktilised kogemused kooperatiivide poliitilise ja majandusliku juhtimise alal. See kõik soodustas marksismi-leninismi printsiipidele vastava kooperatsioonipoliitika teostamist tarbijate kooperatsiooni sotsialistlikul ümberkorraldamisel esimesel nõukogude aastal Eesti NSV-s, ajavahemikus 1940—1941.

Eestimaa Kommunistliku Partei edasise organiseerimistegevuse tarbijate kooperatsiooni majanduslikuks ja poliitiliseks tugevdamiseks katkestas 22. juunil 1941. a. alanud Suur Isamaasõda. Fašistlike röövvalutajate tungimisega Eesti NSV territooriumile likvideeriti nõukogude tarbijate kooperatsioon ja rüüstati selle majandusaparaat. Tööliklassi ja talurahva liidule tuginev ning rahvahulkade isetegevusele rajatud tarbijate kooperatsioon taastus kiiresti peale sõja lõppemist ja etendas Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel suurt osa leninliku kooperatsiooniplaani lõplikus teostamises Eesti NSV-s.

О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЭСТОНИИ ПО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМУ ПРЕОБРАЗОВАНИЮ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ В ЭСТОНИИ В 1940—1941 ГГ.

В. Руус

Кафедра истории КПСС

Резюме

Исторический опыт КПСС доказал, что использование потребительской кооперации, унаследованной от капиталистического общества, необходимо во всех странах, вступивших на путь социализма. Поэтому обобщение опыта коммунистической партии по социалистическому переустройству потребительской кооперации имеет международное значение.

В статье показывается использование исторического опыта КПСС по социалистическому преобразованию потребительской кооперации в первый год советской власти в Эстонской ССР. Для переустройства аппарата потребительской кооперации в Эстонской ССР было необходимо: 1) вытеснить из руководства кооперативов буржуазию; 2) вовлечь в кооперативы рабочий класс и трудовое крестьянство; 3) установить в кооперативах новый демократический устав.

Деятельность Коммунистической Партии Эстонии по осуществлению этих задач делится на два периода: 1) подготовительный период социалистического переустройства потребительской кооперации, охватывающий примерно II половину 1940 года; 2) период осуществления социалистического преобразования потребительской кооперации, охватывающий примерно I квартал 1941 года.

В первый период деятельность Коммунистической Партии Эстонии была направлена на вытеснение буржуазии из крупных кооперативов и на организацию советского торгового аппарата. Во второй период центр тяжести работы КПЭ пал на вовлечение трудового народа в кооперативы и на проведение выборов правлений кооперативов.

По сравнению со старшими союзными республиками социалистическое преобразование потребительской кооперации в Эстонской ССР осуществлялось значительно быстрее и в более благоприятных условиях. Коммунистическая Партия Эстонии использовала исторический опыт КПСС по социалистическому переустройству потребительской кооперации и экономическую помощь других союзных республик. Все это в итоге обеспечило правильную политику Коммунистической Партии Эстонии в отношении кооперации в первый год советской власти в Эстонской ССР.

ÜBER DIE TÄTIGKEIT DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI ESTLANDS BEI DER SOZIALISTISCHEN UMGESTALTUNG DER KONSUMGENOSSENSCHAFTEN IN DER ESSR IN DEN JAHREN 1940—1941

V. Ruus

Zusammenfassung

Die historischen Erfahrungen der KPdSU haben bewiesen, daß in allen Ländern des sozialistischen Aufbaus die Nutznießung der noch aus der Zeit der kapitalistischen Gesellschaftsordnung herstammenden Konsumgenossenschaften notwendig ist. Deshalb ist die Verallgemeinerung der Erfahrungen der Kommunistischen

Partei bei der sozialistischen Umgestaltung der Konsumgenossenschaften von internationaler Bedeutung.

In diesem Artikel wird die Verwertung der historischen Erfahrungen der KPdSU bei der sozialistischen Umgestaltung der Konsumgenossenschaften im ersten Jahr der Sowjetmacht in der Estnischen SSR gezeigt. Die Umgestaltung des Konsumgenossenschaftsapparats nach dem Vorbild der UdSSR konnte in Estland unter folgenden Bedingungen stattfinden: 1) Ausschließung der bürgerlichen Elemente aus der Konsumverwaltung; 2) Anwerben von Werktätigen und werktätigen Bauern in Konsumgenossenschaften; 3) Einführung des in der UdSSR geltenden Grundgesetzes für Konsumgenossenschaften.

Bei der Erfüllung dieser Aufgaben teilte sich die Tätigkeit der Kompartei Estlands in zwei Perioden: 1) die vorbereitende Periode der sozialistischen Umgestaltung der Konsumgenossenschaften, die ungefähr die zweite Hälfte des Jahres 1940 umfaßte, und 2) die Periode der Verwirklichung der sozialistischen Umgestaltung der Konsumgenossenschaften, die ungefähr das erste Viertel des Jahres 1941 umfaßte.

Während der ersten Periode richtete sich die Aufmerksamkeit der Kompartei Estlands einerseits auf das Vertreiben der Großbourgeoisie aus den Zentralen der Konsumgenossenschaften, andererseits auf die Organisation eines sowjetischen Handelsapparats; während der zweiten Periode lag der Schwerpunkt auf der Mobilisation der Werktätigen in Konsumgenossenschaften und auf den Wahlen der Konsumleitungen.

Im Vergleich zu den älteren Republiken fand in der ESSR die sozialistische Umgestaltung der Konsumgenossenschaften bedeutend schneller und unter besseren Bedingungen statt. Die Kompartei Estlands konnte die praktischen Erfahrungen der KPdSU bei der sozialistischen Umgestaltung der Konsumgenossenschaften verwerten; außerdem stand ihr die wirtschaftliche Hilfe der anderen Republiken zur Verfügung. Das alles gewährleistete eine von Seiten der Kompartei Estlands geführte korrekte Konsumpolitik im ersten Jahr der Sowjetmacht in der ESSR.

СОЗДАНИЕ ПАРТИЙНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И БЕСПАРТИЙНОГО АКТИВА НА СЕЛЕ В 1940 ГОДУ

Г. Тидо

Кафедра истории КПСС и философии
Эстонской сельскохозяйственной академии

Проблема создания партийных организаций и беспартийного актива на селе в 1940 году является составной частью общего вопроса борьбы эстонского народа за победу социалистической революции. Изучение этого вопроса поможет глубже понять место и значение борьбы КП Эстонии за массы, за трудовое крестьянство как союзника рабочего класса в деле революционного преобразования общества.

Кроме того, объективное освещение участия самых широких слоев трудящихся в революционных событиях 1940 года наносит удар по «историческим» писаниям эстонских и иных буржуазных националистов, а также по измышлениям империалистической пропаганды об экспорте революции. Пролетарская революция в каждой стране, являясь частью мировой социалистической революции, указывается в проекте программы КПСС, совершается рабочим классом, народными массами данной страны. Революция не происходит по заказу. Ее нельзя навязать народу извне. Она возникает в результате глубоких внутренних и международных противоречий капитализма.

Вопрос создания партийных организаций и широкого беспартийного актива в сельских местностях Эстонии в 1940 году изучен еще недостаточно. Настоящей статьей автор пытается в некоторой степени восполнить этот пробел. При написании данной статьи использованы архивные материалы Партийного архива ЦК КП Эстонии (АКПЭ), постановления Партии и Правительства, центральная и местная партийная печать, воспоминания коммунистов-участников революции 1940 года в Эстонии.

Летом 1940 года в жизни эстонского народа произошли большие перемены. В результате революционного выступления рабочего класса, трудового крестьянства и прогрессивной интеллигенции 21 июня был осуществлен глубокий переворот в общественно-политической жизни страны. Под руководством Коммуни-

стической партии Эстонии угнетенные массы трудящихся свергли ненавистную фашистскую диктатуру клики представителей финансового капитала. Этот переворот послужил началом победоносной социалистической революции.

Июньские события 1940 года наглядно говорят о решающей роли народных масс в революции. Эти события свидетельствуют о великой силе рабочего класса, идущего организованно на штурм капитализма. 21 июня 1940 года победил эстонский рабочий класс в союзе с трудовым крестьянством. Вокруг рабочего класса сплотились все прогрессивные силы города и села. «21 июня настала новая эпоха, — писал И. Лауристин, — где старое правительство, обанкротившееся как во внутренней, так и во внешней политике, должно было рухнуть перед уничтожающей атакой народных масс».¹

Революционными событиями 1940 года руководила КП Эстонии, которая с 21 июня 1940 года по существу легализовала свою деятельность, превратив Рабочие дома в штабы революции. КП Эстонии никогда не прекращала свою деятельность. Соответственно изменившимся обстоятельствам она лишь изменяла формы своей деятельности, из нелегальной партии превратилась в легальную, из подполья вышла на свободу.² Но эстонские коммунисты до 4 июля 1940 года открыто от имени КП Эстонии не выступали, считая, что преждевременное открытое выступление партии может дать почву для контрреволюционных провокаций. Так, один из активных деятелей КП Эстонии А. Веймер на рабочем собрании в народном доме Копли 24 июня 1940 года на вопрос, будут ли в Эстонии организовывать коммунистическую партию, ответил: «Сейчас в Эстонии не разрешается деятельность ни одной политической партии. Эстонский трудовой народ имеет уже свой определенный организационный центр в лице Центрального Совета профсоюзов, через который он осуществляет свои интересы. Вокруг этого центра объединяются все трудящиеся. И трудящиеся сами непосредственно контролируют, чтобы интересы рабочих справедливо осуществлялись в рабочих организациях. Всякое дело должно проводиться в свое время, чтобы не создать почвы для провокаций».³ Такая тактика дала возможность ЦК КП Эстонии собрать силы, организационно укрепить свои ряды и хорошо подготовиться к последующим крупным политическим событиям, обеспечивающим в конечном итоге победу социалистической революции.

Несмотря на то, что Коммунистическая партия Эстонии вынуждена была долгое время работать в глубоком подполье, трудящиеся хорошо знали о ее существовании. Они чувствовали всюду ее заботливую руку, последовательную борьбу за жизнь

¹ «Kommunist» № 7, 10. VII 1940. Здесь и далее перевод эстонского текста сделан автором.

² «Трудовой путь» № 1, 6. VII. 1940.

³ «Rahva Hääl» № 3, 25. VI. 1940.

ненные интересы всех трудящихся. Поэтому Коммунистическая партия Эстонии заслуженно имела большой авторитет среди рабочих, трудовых крестьян и прогрессивной интеллигенции. 4 июля КП Эстонии официально легализовала свою деятельность. Известие о легализации КП Эстонии народ встретил восторженно, с большой радостью. Об этом свидетельствует поток телеграмм, приветствий и писем от рабочих организаций, от всех слоев трудящихся в адрес КП Эстонии и ее ЦК. 5 июля газета «Коммунист» опубликовала приветствие рабочих организаций, в котором дается краткая, но глубокая и правдивая характеристика пройденного партией пути, ее мужества в борьбе с врагами рабочего класса. В приветствии сказано: «Многострадальным, тернистым был ее путь. Но непреклонной последовательностью, через все препятствия, сквозь тяжелые напряжения в подполье, через виселицу, сквозь замкнутые двери и решетки окон тюрем компартия несла знамя борьбы трудящихся. Кроме того, хотя относительно немногочисленная, компартия постоянно руководила рабочим классом, трудовым народом и трудовой интеллигенцией, имея связи с самыми широкими народными массами, что наглядно показала демонстрация 21 июня».⁴

ЦК КП Эстонии пользовался большим авторитетом у большинства членов демократического правительства. В результате этого часть членов демократического правительства уже в июле 1940 года нашла дорогу в ряды КП Эстонии. В июле в Коммунистическую партию были приняты премьер-министр И. Варес, министр иностранных дел Н. Андресен, министр земледелия А. Йыээр и министр социального обеспечения Н. Руус. Таким образом, КП Эстонии смогла теперь, умело руководя деятельностью демократического правительства, с его помощью шаг за шагом направлять развитие революции, добиваться победы социалистической революции и установления диктатуры пролетариата.

ЦК КП Эстонии и демократическое правительство отражали в своей деятельности волю эстонского трудового народа, и соответственно этой воле боролись, прежде всего, за радикальный переход от ненавистного фашистского строя к новому, действительно демократическому строю. Но этим нельзя было ограничиться. КП Эстонии совершенно ясно понимала, что от демократических задач революции надо идти дальше, к социалистическим задачам, к установлению диктатуры пролетариата по мере того, как трудящиеся массы, на своем собственном опыте убеждаются в правильности этого движения.

В революции 1940 г. в Эстонии борьба за решение демократических и социалистических задач не вылилась в две отдельные революции. Здесь эта борьба происходила в едином революционном процессе, имеющем с самого начала социалистический характер. В благоприятных условиях, которые со-

⁴ «Kommunist» № 2, 5. VII. 1940.

здалось летом 1940 г. в Эстонии, под демократическими лозунгами происходил переход трудового крестьянства к союзу с рабочим классом в социалистической революции.

В условиях мирного развития революции огромное значение приобрело использование демократических свобод в интересах трудящихся. Исходя из этого, Центральный Комитет КП Эстонии обращал самое серьезное внимание на создание организаций рабочего класса, трудового крестьянства и интеллигенции. В этом деле важнейшую роль сыграли партийные уполномоченные ЦК КП Эстонии, направленные в уезды и города республики. На долю их выпала ответственная задача — проведение всех революционных мероприятий на местах. До официальной легализации КП Эстонии — 4 июля 1940 года — эти партийные уполномоченные назывались организаторами центрального совета профсоюзов или Всеэстонского союза сельских трудящихся (ВССТ). Позже, когда уже во всех уездах были созданы партийные организации, они стали первыми секретарями уездных партийных комитетов. Так, в уезд Ляанемаа был направлен О. Шер, Сааремаа — А. Муй, Вильяндимаа — О. Абори и т. д.

Видный эстонский революционер Василий Александрович Рийс в своих мемуарах «Третьего пути нет» пишет: «Рабочие Таллина вышли на улицу в пятницу 21 июня. В субботу состоялся первый митинг в Куресааре. Мы не успели еще наладить контакт с таллинскими товарищами, как оттуда прибыл на место Александр Муй». ⁵ «... Александр Муй стал на Сааремаа работать организатором Центрального Совета профсоюзов. Это был новый трудовой пост, на который стал коммунист. Во всем остальном господствовали бывшие дельцы в прежнем духе.» ⁶

Партийные уполномоченные ЦК, преодолевая большие трудности, проделали огромную организаторскую работу. За короткое время во всех 11 уездах Эстонии были расширены старые и созданы новые партийные организации.

Партийный уполномоченный ЦК О. Шер, который 23 июня 1940 года был направлен в уезд Ляанемаа, отметил, что в уезде до его прибытия на место «не было ни одной партийной и комсомольской организации. Действовали лишь одиночки-партийцы и сочувствующие, которые из-за трудных условий работы потеряли связь с партией». ⁷

Уже с 21 июня 1940 года ЦК КП Эстонии проводил подготовительные работы по реорганизации партийных рядов для активной деятельности в легальных условиях. Для этого 28 июня в Таллине было созвано конструктивное совещание представителей местных партийных комитетов. На совещании ЦК дал местным партийным работникам указания по проведению перерегистрации членов партии. С середины июля начался прием новых чле-

⁵ V. Riis, Kolmandat teed ei ole, Tallinn 1960, стр. 180.

⁶ Там же.

⁷ АКПЭ, ф. 1, о. I—I, е. х. 7, л. 16.

нов.⁸ В течение нескольких недель в партию вступили сотни трудящихся. Заявления о приеме в партию подавали, прежде всего, те, кто получил революционную большевистскую закалку уже в революциях 1905 и 1917 годов.⁹ До 16 августа 1940 года, когда прием в партию был временно приостановлен в связи с установлением кандидатского стажа, в ряды КП Эстонии вступило 1278 членов.¹⁰ Благодаря быстрому численному росту партии во всех уездах создавались партийные организации во главе с партийными комитетами в составе трех человек (в уезде Тартумаа: В. Сасси, И. Круус и И. Тросс; в Вильяндимаа — О. Абори, П. Пуйс и И. Пыдер; в Ляанемаа — О. Шер, В. Витс и Б. Предит и т. д.). Членами уездных партийных комитетов были, как правило, испытанные в ожесточенной классово-борьбе коммунисты.

Некоторые партийные комитеты решили провести прием новых членов форсированно, «в порядке ударничества».¹¹ Так, Тартумаский Комитет КП Эстонии на своем заседании 25 июня 1940 года постановил: «В каждой волости вербовать не менее 2—3 членов. Таким образом, к 1 августа с. г. на селе принять новых членов около 100, из города — 200, имея в виду, чтобы подавляющее большинство были рабочие».¹² В революционные дни такой подход к приему новых членов в партию отчасти оправдывался, т. к. партийные руководители желали возможно быстрее создать в волостях партийные организации и укрепить партийное руководство на местах.

Но прием новых членов на селе и создание партийных организаций в волостях не шел так, как намечали партийные комитеты. В этом деле им пришлось столкнуться со значительными трудностями. Причиной было то обстоятельство, что в период фашистской диктатуры в условиях жестокого преследования коммунистов связь партии с сельским пролетариатом и беднейшим крестьянством не всегда и не везде была прочной.

Основная трудность партийной работы на селе заключалась в том, что в волостях почти не было опытных коммунистов. А те, которые были наспех «в порядке ударничества» приняты в партию без кандидатского стажа, не имея необходимых знаний и опыта партийно-политической работы в массах, не всегда справлялись достаточно хорошо с возложенными на них обязанностями. В этом смысле в информации ЦК Вильяндимаский комитет КП Эстонии отметил, «что большим препятствием в создании первичных организаций явилось недостаточное количество членов (имелось в виду наличие членов партии — Г. Т.) в во-

⁸ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 23, л. 1—3.

⁹ «Rahva Hääl» № 36, 28. VII. 1940.

¹⁰ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 168, л. 22.

¹¹ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 27, л. 1.

¹² Там же.

лостях, а также пассивность самих партийцев». ¹³ Характерную картину трудностей партийной работы на селе в июне-июле 1940 года дал секретарь Харьюмасского комитета КП Эстонии К. Томинг в отчетном докладе I уездной партийной конференции (28—29 янв. 1941): «Нашей (он имел в виду партийных организаторов, направленных ЦК в уезды — Г. Т.) первой задачей было приступить к созданию организаций, при помощи которых мы начнем создавать советский строй. Вначале мы организовали союз сельских трудящихся, а позже стали создавать партийную организацию. Мы должны были проводить выборы Государственной думы, что явилось весьма трудной задачей, т. к. почти совсем отсутствовали свои организации, при помощи которых можно было бы проводить выборы. Пришлось разыскать всех бывших беспартийных активистов и вовлечь их в работу. Были и такие места, где не нашлось ни одного человека, кто объявил бы хоть о собрании. Самому надо было идти на места и вывешивать объявления. Кроме того, во всех самоуправлениях сидели еще нам враждебные люди, которые использовали каждую возможность, чтобы саботировать и чинить всякие препятствия...» ¹⁴

В Тартумасском уезде из одиночных коммунистов, разбросанных по волостям, создали партийную организацию при уездной управе, в обязанности которой входило руководить и контролировать работу уездной управы и быть в тесном контакте с жизнью села вообще. ¹⁵ Кроме того, Тартумасский уком создал должность партийного организатора на селе, который, будучи освобожденным работником укома партии, постоянно находился в волостях уезда, инструктировал работающих там коммунистов-одиночек и информировал уком о делах на местах. С 25 июля 1940 года партийным организатором на селе при Тартумасском укоме работал А. Лыхмус, ¹⁶ опытный партийный работник, хорошо знающий Тартумасский уезд со времен своей подпольной работы.

В 1940 году не сумели создать в волостях партийных организаций Тартумасский, Вильяндимасский, Харьюмасский и другие укомы. В Харьюмаа в 7 волостях вообще не было ни одного коммуниста. ¹⁷ В лучшем положении оказался Ляанемасский уком, который до сентября 1940 года сумел создать партийные организации в 11 волостях, но и здесь в 8 волостях уезда не было коммунистов. ¹⁸

По республике к концу 1940 года на селе, в волостях работало 28 партийных организаций (252 коммуниста), 17 пар-

¹³ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 34, л. 3.

¹⁴ Там же, е. х. 64, л. 11.

¹⁵ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 28, л. 49.

¹⁶ Там же, е. х. 27, л. 1.

¹⁷ Там же, е. х. 191, л. 3.

¹⁸ Там же.

тийно-кандидатских групп (81 коммунист), 4 партийно-комсомольские группы (10 коммунистов) и 51 одиночный коммунист.¹⁹ В общей сложности в то время непосредственно на селе работало 394 коммуниста (202 члена и 192 кандидата партии)²⁰, что составляет 18% от общего числа коммунистов. Хотя в сельской местности ощущался еще острый недостаток в партийных кадрах и в большинстве волостей отсутствовали партийные организации, коммунисты сумели охватить партийным влиянием основную массу трудового крестьянства и повседневно руководить социалистической революцией в деревне. Успешной работе уездных партийных комитетов в значительной мере способствовало наличие широкого беспартийного актива.

Партийный актив на селе создавался и работал под руководством КП Эстонии. ЦК партии требовал от своих партийных организаторов, от укомов, от всех партийных организаций и от каждого коммуниста неослабного укрепления связи с массами, чтобы они опирались в своей повседневной деятельности на беспартийных активистов из среды рабочих, трудового крестьянства и трудовой интеллигенции. На совещании секретарей укомов при ЦК КПЭ 6 сентября 1940 года в Таллине в качестве главных задач партийных руководителей на местах ЦК ставил создание беспартийного актива на селе, привлечение народа для участия в управлении волостью. Далее подчеркивалась необходимость изменить отношение к крестьянам таким образом, чтобы везде создавать атмосферу доверия между коммунистом и крестьянином.²¹

Исходя из того, что для дальнейшего развития революции решающее значение приобрела поддержка всего трудового крестьянства и укрепление союза рабочего класса с ним, с первых же дней революции КПЭ проделала большую организационную работу по восстановлению старых и созданию новых организаций ВССТ. Это были, прежде всего, организации батраков, сельскохозяйственных рабочих государственных мыз и рабочих лесозаготовок. Но в ВССТ объединялся не только сельский пролетариат. В первый период после июньского переворота ВССТ создавался как более широкая организация революционных сил села. В первые недели после свержения фашистской диктатуры в отделения ВССТ объединялись, кроме сельских рабочих, крестьяне бедняки и середняки, которые с самого начала пошли вместе с революцией.

Создание отделений ВССТ шло быстро. В этом, как и в других организационных и политических мероприятиях того периода, проявилась неукротимая сила революционной самодеятельности народных масс, завоевавших себе широкие демократические сво-

¹⁹ Там же, е. х. 168, л. 22.

²⁰ Там же.

²¹ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 191, л. 11.

боды. За короткое время во всех уездах республики была создана большая сеть местных отделений ВССТ. Коммунист А. Толк, который в 1940 г. работал организатором ВССТ в уезде Вырумаа, говорит, что к 15 июля 1940 года «организации трудящихся были в основном созданы и ко времени созыва нового народного представительства, к 21 июля, можно было считать это мероприятие полностью проведенным». ²² Уже к сентябрю 1940 года в Эстонии было около 500 отделений ВССТ, ²³ куда вошли десятки тысяч сельских активистов. Хорошо была поставлена работа отделений ВССТ в Тартумаском уезде, где организатором ВССТ являлся коммунист Л. Иллиссон. Здесь число членов ВССТ скоро выросло до 17500. ²⁴

Осуществляя неослабное руководство Всеэстонским союзом сельских трудящихся, КП Эстонии успешно решала задачу завоевания на сторону рабочего класса основных масс трудового крестьянства. Организации ВССТ оказались хорошим орудием в руках КП Эстонии для вовлечения многочисленной прослойки трудового крестьянства в революционные мероприятия, направленные на закрепление достигнутых успехов и дальнейшее развитие революции. Организации ВССТ решали многие актуальные вопросы сельской жизни и неуклонно защищали интересы всего трудового крестьянства, в том числе и середняка. Они боролись с экономическим саботажем кулачества и других врагов трудового народа. В конечном итоге они обеспечивали укрепление союза рабочего класса с трудовым крестьянством и после 21 июля 1940 года, когда в Эстонии была восстановлена советская власть, являлись опорными пунктами диктатуры пролетариата на селе.

Как уже выше было указано, в организации ВССТ первоначально принимались и середняки. При этом учитывалась необходимость обеспечения там руководящей роли пролетарских и полупролетарских элементов (батрак и сельской бедноты). Коммунист К. Криегерберг, который в 1940 году принимал участие в проведении земельной реформы, в своих воспоминаниях отмечает, что в правления ВССТ избирались в основном бедняки (имеются в виду батраки и сельскохозяйственные рабочие — Г. Т.), отдельные середняки и прогрессивные интеллигенты. ²⁵ Так в отделениях ВССТ обеспечивалась руководящая роль пролетариата. Известно, что В. И. Ленин всегда требовал от партийных организаций проведения такой политики по крестьянскому вопросу, которая обеспечивала бы завоевание на сторону рабочего класса всего трудового крестьянства. В телеграмме от 17 августа 1918 года всем губернским Совдепам и Продкомам В. И. Ленин указал, что советская власть никогда не вела борь-

²² Сборник «Saabus päev», Tallinn 1960, стр. 282.

²³ «Kommunist» № 76, 17. IX. 1940.

²⁴ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 28, л. 70.

²⁵ Сборник «Saabus päev», Tallinn 1960, стр. 267.

бы со средним крестьянством и всегда ставила своей целью объединение городского пролетариата с сельским пролетариатом и полупролетарием, а также и с трудовым крестьянством среднего достатка, не эксплуатирующим трудящихся. В связи с задачами комбедов в телеграмме подчеркивалось, что «комитеты бедноты должны быть революционными органами всего крестьянства, против бывших помещиков, кулаков, купцов и попов, а не органами одних лишь сельских пролетариев, против всего остального деревенского населения».²⁶

Отделения ВССТ проделали большую культурную и политическую работу среди сельского населения. Правления ВССТ организовали изучение Конституции ЭССР, истории КПСС, теории марксизма-ленинизма и вопросов текущей политики. Для проведения культурно-просветительной и политической работы были открыты красные уголки, клубы, библиотеки. По инициативе отделений ВССТ часто созывались народные собрания, где на повестку дня ставились как общеполитические, так и конкретные вопросы аграрной политики КП Эстонии и Советского правительства. На таких народных собраниях принимались решения и резолюции, определяющие отношение сельского населения к тому или иному важному политическому событию, задачи на ближайший период. Так, народное собрание в мызе Кюти (уезд Вирумаа) 27 августа 1940 года, обсудив новую Конституцию ЭССР, приняло следующее постановление: «Народное собрание в мызе Кюти 27 августа приветствует сталинскую конституцию ЭССР республики, которая обеспечивает трудящемуся народу долговечное бесплатное пользование землей, оставляет свободным путь развития к более современной социалистической хозяйственной форме, оставляя притом для трудового крестьянства выбор хозяйственной формы его собственным делом. Приветствуем Верховный Совет ЭССР республики, его Президиум и Совет Народных Комиссаров.»²⁷

Об интенсивной деятельности местных организаций ВССТ наглядно говорит пример работы многих волостных отделений Тартумаского уезда. Отделение ВССТ волости Тяхтвере в промежуток времени с 21 июля до 1 сентября 1940 года провело 13 народных собраний по разъяснению политического положения в стране и за рубежом, целей работы ВССТ, аграрной политики партии и других актуальных вопросов. Правление Тяхтвереского отделения ВССТ решило предпринимать все необходимые меры, чтобы предотвратить какое-либо вредительство со стороны кулаков. Для этого во все села были назначены доверенные лица, которые должны были следить за поведением владельцев крупных хозяйств²⁸. Отделение ВССТ волости Канепи стало контролировать и вести учет хода осенних полевых работ, решило ока-

²⁶ Ленинский сборник XVIII, стр. 144.

²⁷ «Kommunist» № 59, 31. VIII. 1940.

²⁸ «Kommunist» № 62, 3. IX. 1940.

зять всестороннюю помощь при проведении землеустроительных работ и бороться против спекуляции.²⁹ Отделение ВССТ в Аакре вменило в обязанность всем своим членам всячески противодействовать распространению слухов и кулацкой клеветы.³⁰

Во многих волостях отделения ВССТ оказались единственной силой, развернувшей политическую и культурно-массовую работу среди сельского населения. Кроме того, они развивали активную деятельность, контролируя выполнение решений партии и правительства, следили за правильным проведением земельной реформы и других мероприятий на селе. В многогранной деятельности отделений ВССТ отражался рост революционной самостоятельности и энтузиазма трудящихся села.

ВССТ как широкое демократическое объединение сельских трудящихся сыграл в первые месяцы революции 1940 года большую организационно-политическую роль. ВССТ, работавший под руководством КП Эстонии, являлся важным опорным пунктом в проведении ее аграрной политики. ЦК КП Эстонии направил на руководящую работу в ВССТ многих видных борцов за дело рабочего класса. Так, на должность председателя ВССТ был направлен А. Абен — один из стойких поборников политики единого фронта, видный руководитель рабочего движения, который к этому времени имел уже богатый опыт организационно-политической работы в массах. А. Абен имел также широкие связи с батраками и сельскохозяйственными рабочими, которые и образовали хребет возглавляемого им союза. На должность республиканского организатора ВССТ был назначен учитель Ф. Эйзен, сын сельскохозяйственного рабочего из уезда Вырумаа, хорошо знающий жизнь сельской бедноты. К тому же Ф. Эйзен в период буржуазной диктатуры был связан с профсоюзным движением и имел уже опыт профсоюзной работы. Руководители ВССТ А. Абен и Ф. Эйзен летом 1940 года вступили в ряды Коммунистической партии.

Организаторами ВССТ в уездах работали активисты профсоюзного движения в Эстонии: в Валгумаа А. Пясс, в Вирумаа В. Соо, в Вырумаа А. Толк, в Тартумаа Л. Иллиссон и др. В уездах Сааремаа и Вильяндимаа обязанности организатора ВССТ выполняли старые коммунисты, бывшие революционеры-подпольщики А. Муи и О. Абори.³¹

Значение ВССТ особенно велико еще и потому, что здесь получили свою первую организационно-политическую закалку сотни представителей сельских трудящихся, которые позже были выдвинуты на многие руководящие должности в молодой советской республике. Отделения ВССТ оказались неиссякаемым резервом для советских органов и организаций.³² Отсюда чер-

²⁹ «Kommunist» № 98, 9. X. 1940.

³⁰ Там же.

³¹ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 78, л. 4.

³² Сборник «Saabus päev», Tallinn 1960, стр. 285.

пались кадры для отрядов Народной самозащиты, рабоче-крестьянской милиции, волостных земельных комитетов, волостных исполнительных комитетов и т. д.

Немалое значение в укреплении союза рабочего класса с трудовым крестьянством в революции 1940 года имела и Народная самозащита — первая вооруженная организация поднявшихся на открытую революционную борьбу эстонских трудящихся. Народная самозащита возникла в Таллине уже 21 июня 1940 года, когда ее отряды сопровождали демонстрацию трудящихся, следили за порядком в городе, несли караульную службу. Один из основателей и организаторов Народной самозащиты К. Ханссон дал следующую оценку этой организации: «Это была вооруженная организация трудящихся, в которой возникла необходимость в ходе революционных событий. Она была создана народом самолично. Старый полицейский аппарат сменили шаг за шагом полностью отряды Народной самозащиты.»³³ Позже, 5 июля 1940 года, был издан декрет об организации Народной самозащиты,³⁴ который лишь подтвердил ее существование.

В июле 1940 года началось массовое формирование отрядов Народной самозащиты во всех уездах республики. Так, например, в Ляанемаском уезде к 1 августа отряды Народной самозащиты действовали в Хаапсалу, Кярдла, Мярьямаа и Лихула. К 15 августа в Ляанемаа уже было 13 отрядов Народной самозащиты, состоящих из 43 отделений с личным составом 341 боец.³⁵ Это была большая сила в руках уездных партийных комитетов. Народная самозащита была централизованной вооруженной организацией, деятельностью которой на местах руководили уездные партийные комитеты. Основной контингент добровольцев, вступивших в отряды Народной самозащиты в городах, состоял из рабочих, на селе — из батраков, сельскохозяйственных рабочих, крестьян-бедняков. Отряды Народной самозащиты комплектовались из сторонников советской власти.³⁶ Бойцы Народной самозащиты постоянно повышали свою боевую и политическую подготовку. КП Эстонии воспитывала бойцов и командиров в духе непримиримости к врагам трудящихся, революционной бдительности, чтобы они могли дать повсюду должный отпор враждебным вылазкам классовых врагов, предотвратить их попытки собрать свои разрозненные силы в целях восстановления свергнутой буржуазно-националистической диктатуры.

Наличие своих народно-революционных вооруженных сил действовало ободряюще: широкие массы трудящихся стали все смелее поддерживать мероприятия Коммунистической партии и советского правительства, трудовое крестьянство же шло теперь

³³ Там же, стр. 291.

³⁴ «Riigi Teataja» 1940, № 62, стр. 583.

³⁵ АКПЭ, ф. I, о. 1—1, е. х. 7, л. 17.

³⁶ Там же.

гораздо увереннее с рабочим классом по пути строительства нового общества.

После создания рабоче-крестьянской милиции Народная самооборона была ликвидирована в конце сентября 1940 года.

Серьезные задачи были призваны решать в то время и комсомольские организации. Комсомольские организации создавались во всех волостях. В конце 1940 г. в республике было уже 476 первичных комсомольских организаций, из которых 300 действовало в сельской местности. Комсомол Эстонии объединял тогда 5674 человека.³⁷ Комсомольские организации являлись верными помощниками КП Эстонии. Они имели большие заслуги во всех политических и экономических мероприятиях, проводимых под руководством Коммунистической партии. Во многих уездах, где отсутствовали партийные организации, их обязанности выполнял ленинский комсомол. На первой конференции Ляанемаской партийной организации (25 января 1941 г.) было подчеркнуто, что «в волостях, где отсутствуют партийные организации, их обязанности выполняют местные волостные комитеты ЛКСМЭ. Это ненормальное явление, но при нынешней малочисленности партийной организации неизбежно пришлось использовать такой метод». ³⁸ Комсомольцы активно участвовали в проведении аграрной политики КП Эстонии. Особенно ценной была политико-разъяснительная работа молодежи на селе. Комсомольцы вели агитационную работу среди трудового крестьянства, являлись распространителями печати, организаторами художественной самодеятельности. Центральный Комитет КП Эстонии дал высокую оценку ЛКСМЭ, отметив, что «сельские комсомольцы оказали большую помощь земельным органам во время проведения земельной реформы.»³⁹

Таким образом, организуя и объединяя трудящихся, КП Эстонии создал на селе широкий беспартийный актив, на который можно было опираться в решении социалистических задач революции. ЦК КП Эстонии в отчетном докладе IV съезду (февраль 1941 г.) по этому поводу отметил: «Что наша партия все же довольно удовлетворительно сумела решить свои задачи на селе, видно из того, что на селе, в волостях имеются замечательные кадры беспартийных активистов.»⁴⁰ Через этот актив КП Эстонии всемерно повышал политическую сознательность и революционную бдительность сельских трудящихся, укреплял союз рабочего класса с трудовым крестьянством. В этом классовом союзе руководящая роль была в руках рабочего класса, который при этом прочно опирался на беднейшее крестьянство.

³⁷ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 168, л. 66.

³⁸ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х., 7, л. 19.

³⁹ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 168, л. 67.

⁴⁰ АКПЭ, ф. 1, о. 1—1, е. х. 168, л. 22.

EKP ORGANISATSIOONIDE JA PARTEITU AKTIIVI LOOMINE MAAL 1940. AASTAL

H. Tiido

EPA NLKP ajaloo ja filosoofia kateeder

Resümee

1940. a. sotsialistlikus revolutsioonis pööras EKP suurt tähelepanu töölisklassi, töötava talurahva ja progressiivse intelligentsi organiseerimisele.

EKP taotles oma organisatsioonilise tööga maal järgmist: luua ulatuslik parteitu aktiiv, tugevdada töölisklassi ja töötava talurahva liitu. Nende ülesannete täitmisel etendasid tähtsat osa EKP Keskkomitee volinikud maakondades. 1940. a. juunis töötasid partei volinikena paljud silmapaistvad EKP tegelased, nagu A. Mui, O. Cher, O. Abori jt. Lühikese ajaga loodi kõigis 11 maakonnas kohalikud töörahva organisatsioonid: Üleriiklik Maatööraha Ühing (ÜMU), Rahva Omakaitse ja seejärel komsomoliorganisatsioon.

Eriti tähtis koht kuulus ÜMU-le, kuhu koondusid eeskätt sulased, riigimõisate ja metsatöölised. Kuid esimestel kuudel ÜMU koondas oma ridadesse ka töötavat talurahvast ja maaintelligentsi, kes algusest peale tulid revolutsiooniga kaasa. Septembris 1940 oli Eestis juba kuni 500 ÜMU osakonda. Valdade ÜMU osakonnad arendasid mitmekülgset tegevust, milles peegeldus poliitilisele elule ärrganud maatööraha entusiasm.

Relvastatud organisatsiooni — Rahva Omakaitse — loomine ja olemasolu julgustas töörahvast maal. Komsomoliorganisatsioonid maakondades ja valdades osutasid hinnatavat abi Kommunistlikule Parteile. Paljudes valdades, kus puudusid parteiorganisatsioonid, täitis nende kohta komsomol.

Maakonna parteikomiteed tuginesid kõigis poliitilistes ja majanduslikes üritustes parteitutele aktivistidele. Nendest sai EKP oma ridadesse uut kaadrit, kellest oli maakondades, eriti aga valdades 1940. a. suvel suur puudus. Aasta lõpul töötasid valdades juba 28 parteiorganisatsiooni (252 kommunisti), 17 parteilas-kandidaadi gruppi (81 kommunisti), 4 parteilas-komsomoli gruppi (10 kommunisti) ja 51 üksikut kommunisti. Kokku tegutses maal sel ajal 394 kommunisti (202 partei liiget ja 192 kandidaati), mis moodustas vaid 18 protsenti vabariigis töötavate kommunistide üldarvust. Kuigi küla kommuniste oli suhteliselt vähe, tegid nad ära suure töö tänu sellele, et EKP maakonnakomiteed suutsid luua laiaulatusliku parteitu aktiivi ja suunata ta revolutsiooniliste ümberkorralduste teostamisele.

DIE GRÜNDUNG DER ORGANISATIONEN DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI ESTLANDS UND DES PARTEILOSEN AKTIVS AUF DEM LANDE IM JAHRE 1940

H. Tiido

Zusammenfassung

In der Zeit der sozialistischen Revolution im Jahre 1940 widmete die KPE große Aufmerksamkeit der Organisation der Arbeiterklasse, der werktätigen Bauern und der Intelligenz. Damit erzielte sie die Gründung eines umfangreichen parteilosen Aktivs, die Vereinigung der werktätigen Massen in Kampforganisationen, die Festigung des Bündnisses der Arbeiterklasse und der werktätigen Bauern.

Bei der Ausführung dieser Aufgaben spielten eine wichtige Rolle die von dem ZK der KPE in die Kreise (Bezirke) gesandten Bevollmächtigten der Partei, weil es an Parteifunktionären in den Parteikomitees der Kreise und Amtsbezirke (Gemeinden) sehr mangelte. Obwohl es in den Amtsbezirken ziemlich wenig Kommunisten und Parteiorganisationen gab, haben sie große Arbeit geleistet.

Die KPE konnte ein großes parteiloses Aktiv schaffen und es zur Durchführung revolutionärer Umgestaltungen einsetzen.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАБОТЫ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЭСТОНИИ ПО ВОССТАНОВЛЕНИЮ И РАЗВИТИЮ МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА РЕСПУБЛИКИ В 1945—1948 ГГ.

И. Сорокин

Кафедра истории КПСС

Напряженные, волнующие дни переживает весь мир накануне знаменательного исторического события — двадцать второго съезда КПСС. Грандиозная программа построения коммунистического общества имеет величайшее значение для всего человечества. А для народов нашей страны — это путь к решению очень многих чрезвычайно важных проблем недалекого коммунистического Завтра. Среди них — вопрос о дальнейшем развитии социалистического сельского хозяйства. В проекте Программы подчеркивается: «Создание, наряду с могучей промышленностью, процветающего, всесторонне развитого и высокопродуктивного сельского хозяйства — обязательное условие построения коммунизма.» Перед работниками деревни поставлена важнейшая задача — добиться изобилия продуктов для населения страны. Новая Программа КПСС определяет главное в мощном подъеме сельского хозяйства — всестороннюю механизацию и интенсификацию. Важнейшую роль в этом играет дальнейшее развитие материально-технической базы сельского хозяйства.

Задачи, поставленные Программой, своевременны, необходимы и являются результатом закономерного поступательного развития нашего общества.

Но такая постановка вопросов была бы невозможна без огромной работы партии, проведенной в послевоенный период.

В работе Коммунистической партии Советского Союза вопросы развития социалистического сельского хозяйства занимали и занимают важное место. В послевоенный период сельское хозяйство нашей страны достигло больших успехов. Решающую роль в развитии сельского хозяйства сыграли решения партии, принятые в течение 1953—1961 годов. На основе этих решений развернулся и продолжается мощный подъем

сельского хозяйства, достигнуты большие успехи в деле повышения материального уровня жизни советских людей. Больших успехов в развитии сельского хозяйства достигли и труженники эстонской деревни. Коммунистическая партия Эстонии, один из отрядов КПСС, в послевоенный период уделяла и уделяет внимание делу развития сельского хозяйства республики. Партийной организацией проделана большая работа и по восстановлению, развитию материально-технической базы сельского хозяйства. Однако работа партии в этой области не получила достаточного освещения в исследованиях историков партии. Данная статья не претендует на полное освещение всей работы партии в этой области. В ней делается попытка осветить лишь некоторые вопросы работы партии по восстановлению материально-технической базы сельского хозяйства Эстонской ССР в 1945—1948 гг.

Советская власть получила от буржуазного периода в Эстонии слабо развитую техническую базу сельского хозяйства. В период войны эта база была подорвана хозяйничанием немецких оккупантов. После освобождения Эстонии от немецких оккупантов не осталось ни одной МТС, ни одного совхоза, которые были созданы в предвоенные годы. Новейшие тракторы и сельскохозяйственные машины были полностью вывезены в Германию. В сельском хозяйстве нехватало сельскохозяйственных машин, не говоря уже о тракторах и комбайнах.

Как и перед всем народом, перед эстонскими трудящимися сразу после освобождения Советской Эстонии от немецких оккупантов стала огромная по трудности задача — восстановить народное хозяйство страны, залечить раны, нанесенные войной, и в дальнейшем превзойти довоенный уровень во много раз. В Советской Эстонии проблема восстановления разрушенного войной народного хозяйства тесно переплеталась с другой, не менее трудной. Перед эстонскими трудящимися стояла также задача построения нового социалистического общества. Коммунистическая партия Эстонии возглавила борьбу эстонских трудящихся. В решении этих задач одной из трудных была задача восстановления сельского хозяйства, его материально-технической базы.

Трудности восстановительного периода в республике заключались в том, что выполнять задачи восстановления народного хозяйства Эстонской ССР партийной организации приходилось, имея в своих рядах на мирной работе сравнительно малое количество коммунистов. Особенно малое число коммунистов было в сельском хозяйстве в 1945—46 годах. С освобождением Эстонской ССР от немецко-фашистских захватчиков сразу же создавались вновь партийные организации на местах, а также руководящие партийные органы уездного масштаба (укомы партии). На 1 января 1945 года были восстановлены укомы партии во

всех 10 уездах республики¹. На местах, в волостях в сельском хозяйстве коммунистов еще было мало. Объясняется это тем, что основная масса коммунистов находилась в армии или еще не возвратилась после эвакуации. Достаточно отметить такой факт — на 1 января 1945 года в производстве в сельском хозяйстве Эстонской ССР работало всего лишь 26 коммунистов, из которых 13 человек были кандидатами в члены партии².

В 1945 и 1946 гг. основная тяжесть руководства восстановлением сельского хозяйства республики лежала на уездных партийных органах. Укомы партии в основном руководили в деревне всем: и посевной кампанией, и уборочной, и другими вопросами восстановления сельского хозяйства. В первые два года укомы партии в значительной степени выполняли и функции первичных партийных организаций. Опора укомов партии в лице парторганизаций на предприятиях (в МТС и совхозах), в волостях была еще сравнительно немногочисленна. Во многих, даже в большинстве волостей, не существовало первичных организаций, в волостях работали в основном отдельные коммунисты; так, в Тартуском уезде в 1945 году всего лишь 3 первичных организации³.

Но в течение каждого года, из месяца в месяц росло количество коммунистов на местах, в волостях, на государственных предприятиях в сельском хозяйстве, среди крестьян. В машинно-тракторных станциях и в совхозах партийные организации после освобождения республики от немецко-фашистской оккупации создавались совершенно заново. В первые годы (1945—1946) после освобождения партийные организации в МТС и совхозах были также малочисленными. В связи с этим ЦК КПЭ вынужден был прибегать к созданию особых форм организаций. Во многих МТС и совхозах работали кандидаты в члены партии, а членов партии не было или их насчитывалось недостаточно, чтобы создать первичную парторганизацию. В таких случаях на местах создавались кандидатские группы, насчитывавшие одного или двух членов партии и несколько кандидатов в члены партии. Например, на 1 января 1946 года в Сааремаском уезде в машинно-тракторной станции существовала кандидатская группа, в которую входили три коммуниста, из них один был членом партии и два кандидатами в члены партии⁴. В это же время в Тартумаском уезде в машинно-тракторных станциях существовала кандидатская группа, в которой состояли один член партии и два кандидата в члены партии⁵. То же самое было и в других уездах. Создание кандидатских групп давало возмож-

¹ Архив Института истории партии при ЦК КПЭ (в дальнейшем в статье будет именоваться сокращенно — партархив), фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 3.

² Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 13, стр. 17.

³ Партархив, фонд 1, опись 1—74, ед. хр. 25, стр. 88.

⁴ Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 4, стр. 18.

⁵ Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 4, стр. 19.

ность сплотить коммунистов, а не оставлять их одиночками. Это была форма организации, из которой впоследствии, через короткое время, выросла основа партии — первичная партийная организация.

Другой формой организации на местах в совхозах и машинно-тракторных станциях были в эти годы партийно-комсомольские группы. Партийно-комсомольские группы создавались в совхозах и МТС из коммунистов и комсомольцев. Там, где не было возможностей по уставу создать первичную парторганизацию, но где были в наличии единичные члены партии, кандидаты и комсомольцы, они объединялись в единую организацию. Так, уже на 1 июля 1945 года в Сааремаском уезде в машинно-тракторной станции была создана партийно-комсомольская группа⁶. В этой группе состояли два коммуниста (один член партии и один кандидат в члены партии) и несколько комсомольцев. Партийно-комсомольская группа была создана на 1 января 1948 года в Пярнумаском уезде в одном из совхозов⁷. В этой группе состояли три коммуниста.

Партийно-комсомольские группы давали возможность объединять коммунистов и передовую часть молодежи там, где не было первичных организаций партии. Эти организации осуществляли руководящую роль на местах, они возглавляли работу по восстановлению МТС и совхозов, оказывали большое влияние на трудящиеся массы деревни.

Для начального периода восстановления сельского хозяйства республики характерно также наличие в МТС и совхозах членов и кандидатов в члены партии, которые не входили в состав местной партийной организации. Это происходило потому, что во многих МТС и совхозах не было ни первичных организаций, ни кандидатских и партийно-комсомольских групп. Например, в Тартумаском уезде на 1 января 1945 года в Алатскивиской МТС был всего лишь один кандидат в члены партии⁸. Но такое положение характерно лишь для 1945—46 гг.

В последующие годы (уже в 1947 г.) в МТС и совхозах республики растет количество первичных партийных организаций, которые объединяли все большее и большее число членов и кандидатов в члены партии. С 1947 года в МТС и совхозах не было больше коммунистов-одиночек, не входящих в первичную организацию партии.

С 1947 года первичная партийная организация становится полностью основной формой организации в машинно-тракторных станциях и в совхозах. Организационный период по созданию в МТС и совхозах партийных организаций к 1947 году в основном закончился. Рост парторганизаций в МТС и совхозах характеризуется следующими данными:

⁶ Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 5, стр. 12.

⁷ Партархив, фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 21, стр. 16.

⁸ Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 3, стр. 12.

Количество первичных организаций, кандидатских групп, партийно-комсомольских групп в МТС и совхозах ЭССР⁹

Годы	М Т С				Совхозы			
	первич. парторг.	кандид. группы	парт.-комсом. группы	одиноч.	первич. парторг.	кандид. группы	парт.-комсом. группы	одиноч.
На 1 янв. 1945	—	—	—	4	—	—	—	—
На 1 июля 1945	—	—	1	8	—	—	—	10
На 1 янв. 1946	2	2	1	21	2	—	—	22
На 1 июля 1946	9	—	—	9	7	—	—	4
На 1 янв. 1947	15	2	—	—	11	—	—	—
На 1 июля 1947	18	2	—	—	27	—	—	—
На 1 янв. 1948	22	—	—	—	38	4	1	1
На 1 июля 1948	22	—	—	—	47	3	1	—
На 1 янв. 1949	23	—	—	—	45	1	2	—

Из приведенных выше данных видно, что в машинно-тракторных станциях уже к 1949 году, когда началась сплошная коллективизация сельского хозяйства республики, почти во всех МТС были созданы первичные партийные организации. На 1 января 1949 года из 24 МТС только в одной еще не была создана первичная парторганизация. Уже к январю 1948 года в МТС не было ни кандидатских, ни партийно-комсомольских групп. Не было уже и коммунистов-одиночек. Первичные парторганизации к 1949 году окрепли и стали полностью ведущей и организующей силой в машинно-тракторных станциях. Это имело большое значение для проведения сплошной коллективизации в 1949—50 гг., так как партийные организации МТС проводили большую работу по организации колхозов и были основными парторганизациями на селе в этот период.

В совхозах в этот период также идет рост партийных организаций. В 1945 году в совхозах первичных организаций не было, в них работали лишь коммунисты-одиночки. К январю 1946 года в совхозах были созданы две первичные организации. В отличие от МТС, в которых кандидатские и партийно-комсомольские группы создавались в основном в 1946 г., в совхозах, наряду с усилением роста первичных парторганизаций, кандидатские и партийно-комсомольские группы создавались в основном в 1947 году. В результате роста количества коммунистов в совхозах к январю 1949 г. в 103 совхозах республики было создано

⁹ Таблица составлена по данным:

Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 13, стр. 17, 31, 45.
 „ „ „ фонд 1, опись 1—21, ед. хр. 10, стр. 25, 64.
 „ „ „ фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 26, стр. 29.
 „ „ „ фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 27, стр. 30.
 „ „ „ фонд 1, опись 1—23, ед. хр. 21, стр. 28, 69.

45 первичных партийных организаций, т. е. более, чем 43% совхозов имели свои первичные партийные организации. К этому времени почти все коммунисты в совхозах входили в первичные партийные организации, только в трех совхозах существовали одна кандидатская и две партийно-комсомольские группы.

Необходимо отметить, что 1 января 1949 г. в совхозах сеть первичных партийных организаций была слабее, чем в машинно-тракторных станциях. Это объясняется тем, что партийные кадры, которые возвращались из армии или из эвакуации, направлялись в основном в машинно-тракторные станции, которые играли большую роль в восстановлении сельского хозяйства республики. Роль МТС в деревне постоянно возрастала с приближением периода проведения коллективизации.

Как создавались и росли первичные парторганизации в МТС, видно на примерах отдельных уездов. В уезде Ярвамаа были созданы две машинно-тракторные станции. На 1 января 1946 г. в создаваемых МТС не работал ни один коммунист¹⁰. К июлю 1946 г. в МТС уезда Ярвамаа работал всего один коммунист, не входивший в организацию¹¹. Первая партийная организация в МТС Ярвамаа была создана к 1947 году. К началу 1948 г. первичная организация была создана и во второй МТС¹². Таким образом, в обеих МТС в 1948 году уже существовали первичные партийные организации.

В Тартумаском уезде были созданы 4 машинно-тракторные станции. Вначале, когда они создавались, на 1 января 1945 г. в МТС Тартумаа работал всего лишь один коммунист.¹³ К январю 1946 г. лишь в одной МТС уезда была создана кандидатская группа, которая состояла из 4 коммунистов. К июлю 1946 г. первичные партийные организации были созданы в двух машинно-тракторных станциях, эти организации насчитывали в своих рядах 10 коммунистов¹⁴. Через год первичные партийные организации были созданы во всех четырех машинно-тракторных станциях Тартумаского уезда¹⁵.

В Вырумаском уезде, так же как и в Ярвамаском уезде, в начале периода восстановления машинно-тракторных станций на 1 января 1945 года коммунистов не было¹⁶. Но уже в конце 1945 г. в одной из двух восстановленных машинно-тракторных станций (в Вырусской МТС) была создана первичная партийная организация, которая состояла на первых порах из четырех коммунистов¹⁷. Через полгода, к июлю 1946 г., первичная органи-

¹⁰ Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 3, стр. 9.

¹¹ „ „, фонд 1, опись 1—21, ед. хр. 3, стр. 12.

¹² „ „, фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 21, стр. 14.

¹³ „ „, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 3, стр. 12.

¹⁴ „ „, фонд 1, опись 1—21, ед. хр. 3, стр. 16.

¹⁵ „ „, фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 20, стр. 19.

¹⁶ „ „, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 3, стр. 8.

¹⁷ „ „, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 4, стр. 13.

зация была создана и во второй машинно-тракторной станции¹⁸. Таким образом, в обеих МТС Вырумаского уезда были созданы первичные партийные организации.

В течение всего восстановительного периода, наряду с ростом числа первичных партийных организаций в машинно-тракторных станциях и совхозах происходит рост и количества членов в первичных организациях.

Рост количества коммунистов в первичных парторганизациях в МТС ЭССР¹⁹

Годы	Всего первичных организаций	Из них с числом коммунистов:		
		до 5 чел.	от 6 до 10 ч.	от 11 до 15 ч.
На 1 янв. 1945	—	—	—	—
На 1 июля 1945	—	—	—	—
На 1 янв. 1946	2	2	—	—
На 1 июля 1946	9	8	1	—
На 1 янв. 1947	15	7	8	—
На 1 июля 1947	18	9	9	—
На 1 янв. 1948	22	12	10	—
На 1 июля 1948	22	11	11	—
На 1 янв. 1949	23	10	12	1

Таблица наглядно отражает качественные изменения, которые в течение четырех лет, предшествовавших коллективизации, произошли в качественном составе первичных партийных организаций машинно-тракторных станций республики. С ростом числа первичных организаций в МТС происходит и постепенный процесс увеличения этих организаций. Если в середине 1946 года из созданных девяти организаций восемь насчитывало в своих рядах коммунистов до пяти человека, то больше половины первичных парторганизаций в МТС к январю 1949 года насчитывало в своих рядах от 6 до 10 коммунистов. Из 23 первичных организаций 12 организаций насчитывало в своих рядах от 6 до 10 человек и одна парторганизация имела в своих рядах до 15 коммунистов. Это уже свидетельствовало о том, что основа партии — первичные парторганизации — окрепли в машинно-тракторных станциях, укрепились и имели теперь стабильный состав, который в дальнейшем постоянно пополнялся и рос количественно и качественно. Как росли первичные парторганизации в МТС отдельных уездов республики, видно на при-

¹⁸ Партархив, фонд 1, опись 1—21, ед. хр. 3, стр. 11.

¹⁹ Таблица составлена по данным:

Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 13, стр. 17, 31, 45.

„ „ „ фонд 1, опись 1—21, ед. хр. 10, стр. 25, 64.

„ „ „ фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 26, стр. 29.

„ „ „ фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 27, стр. 30.

„ „ „ фонд 1, опись 1—23, ед. хр. 21, стр. 28, 29.

мере Вильяндимаского уезда. На 1 января 1945 г. в создаваемых МТС Вильяндимаского уезда не было ни одной первичной организации²⁰. К январю 1946 года в одной МТС из трех уже была создана первичная парторганизация. В этой организации насчитывалось четыре члена партии и три кандидата в члены партии²¹. На 1 января 1947 года в МТС Вильяндимаского уезда были созданы уже две первичные парторганизации, причем в одной из них состояло не больше пяти коммунистов, а другая парторганизация имела в своих рядах от 6 до 10 коммунистов²². К январю 1948 года во всех трех машинно-тракторных станциях были созданы первичные парторганизации. Из этих трех парторганизаций в двух было от 6 до 10 коммунистов²³. К 1949 году в трех МТС Вильяндимаского уезда первичные организации имели в своих рядах: одна организация до 5 человек, одна организация от 6 до 10 человек и одна организация от 11 до 15 человек²⁴. Таким образом, во всех машинно-тракторных станциях Вильяндимаского уезда были созданы первичные организации, которые на месте проводили в жизнь политику партии.

На протяжении всего восстановительного периода партия укрепляла свои ряды и в совхозах республики. Первичные партийные организации в совхозах прошли в своем развитии в этот период путь от создания до превращения в сравнительно многочисленные организации. О постепенном увеличении количества первичных организаций и росте их рядов в совхозах Эстонской ССР говорят следующие данные²⁵:

Годы	Всего п.-орг. в совхоз.	Из них с числом коммунистов:			
		до 5 ч.	от 6 до 10 ч.	от 11 до 15 ч.	от 16 до 50 ч.
На 1 янв. 1945	—	—	—	—	—
На 1 июля 1945	—	—	—	—	—
На 1 янв. 1946	2	2	—	—	—
На 1 июля 1946	7	5	2	—	—
На 1 янв. 1947	11	8	1	2	—
На 1 июля 1947	27	18	7	1	1
На 1 янв. 1948	38	29	7	2	—
На 1 янв. 1949	45	29	13	3	—

²⁰ Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 3, стр. 6.

²¹ „ „ „ фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 4, стр. 11.

²² „ „ „ фонд 1, опись 1—21, ед. хр. 4, стр. 12.

²³ „ „ „ фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 21, стр. 11.

²⁴ „ „ „ фонд 1, опись 1—23, ед. хр. 15, стр. 22.

²⁵ Таблица составлена по данным:

Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 13, стр. 17, 31, 45.

„ „ „ фонд 1, опись 1—21, ед. хр. 10, стр. 25, 64.

„ „ „ фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 26, стр. 29.

„ „ „ фонд 1, опись 1—22, ед. хр. 27, стр. 30.

„ „ „ фонд 1, опись 1—23, ед. хр. 21, стр. 28, 29.

В совхозах первые первичные парторганизации были созданы к началу 1946 г. В 1946 году это были организации количественно мелкие, в которых насчитывалось три, четыре коммуниста. Но с каждым месяцем первичные партийные организации в совхозах росли в количественном отношении. Уже через полгода, к июлю 1947 г. из 27 организаций 9 имели в своем составе более 6 коммунистов. На 1 января 1949 г. из 45 имевшихся в совхозах организаций 16 организаций насчитывали в своих рядах от 6 и более коммунистов, что составляло 35,5% всех первичных организаций в совхозах.

Наряду с ростом первичных партийных организаций в машинно-тракторных станциях и совхозах республики из года в год шел рост общего количества членов и кандидатов в члены партии. Постоянно увеличивался передовой отряд трудящихся в МТС и совхозах Эстонской ССР. Рост рядов партии в МТС и совхозах происходит в этот период прежде всего за счет возвращения коммунистов из рядов Советской Армии на работу по мирному восстановлению. Эстонский национальный корпус, созданный в годы войны, был тем источником партийных кадров, который в первые послевоенные годы пополнял кадры работников всего народного хозяйства ЭССР, в том числе и сельского хозяйства республики. Наряду с этим на местах ряды партии пополнялись за счет приема в партию передовых тружеников в МТС и совхозах. С каждым годом увеличивался прием в партию лучших работников МТС и совхозов. В партию вступают передовые, сознательные рабочие, трактористы и др.

Во всех уездах республики постоянный рост рядов первичных партийных организаций в МТС и совхозах являлся закономерным явлением. Этот рост партии показывал глубокое доверие трудящихся масс к Коммунистической партии. В Вильяндимаском уезде еще на 1 июля 1945 г. в МТС и совхозах не было ни одного коммуниста. К январю 1946 г. в них работало уже 15 коммунистов²⁶. К январю 1947 г. в МТС и совхозах Вильяндимаа работало уже 26 коммунистов²⁷. А к июлю 1948 г. в МТС и совхозах Вильяндимаского уезда работало 52 коммуниста²⁸.

В 1945—1948 году в ЭССР ощущался острый недостаток опытных партийных кадров. Партийных кадров не хватало во всех отраслях народного хозяйства. Но несмотря на это, Центральный Комитет КПЭ уделял большое внимание укреплению партийными кадрами машинно-тракторных станций. В МТС направлялись опытные работники. В Вырусской МТС при создании первичной парторганизации в 1945 году секретарем был избран т. Матсевас Н., член партии с 1931 года, участник гражданской и Великой Отечественной войны. В Раплаской машинно-тракторной станции с ее основания работал член партии т. Калаус

²⁶ Партархив, фонд 1, опись 1—20, ед. хр. 4, стр. 11.

²⁷ „ „ „ фонд 1, опись 1—21, ед. хр. 4, стр. 12.

²⁸ „ „ „ фонд 1, опись 1—23, ед. хр. 15, стр. 22.

Э., который был назначен директором МТС. В ряд других станций ЦК КПЭ направил опытных работников, коммунистов с большим партийным стажем. Коммунисты работали в деревне в исключительно сложных условиях. К хозяйственным трудностям прибавлялись трудности политической обстановки. 1945—1948 годы — это годы, когда в деревне была обострена классовая борьба. Еще существовало кулачество, которое всеми средствами старалось задержать строительство социализма. Кулаки вместе с остатками бандитов-прислужников гитлеровских оккупантов совершали террористические акты против советских активистов, партийных работников. Коммунистам в деревне приходилось проводить линию партии, часто рискуя жизнью; находясь на мирной работе, быть в постоянной боевой готовности.

С первых дней освобождения Эстонии Коммунистическая партия уделяла большое внимание восстановлению и дальнейшему развитию материально-технической базы сельского хозяйства. 24 ноября 1944 г. вся территория Советской Эстонии была освобождена от немецких оккупантов.

Коммунистическая партия Советского Союза и Советское правительство уже в годы войны проявляли заботу о помощи пострадавшим от немецкой оккупации районам страны. В 1943 году было опубликовано постановление СНК СССР и ЦК ВКП(б) «О неотложных мерах по восстановлению хозяйства в районах, освобожденных от немецкой оккупации». Населению освобожденных районов была оказана большая помощь. Несмотря на трудности, вызванные войной, Эстонская ССР с первых дней освобождения получала также большую помощь со стороны братских республик для заживления ран, нанесенных фашистской оккупацией. В сентябре 1944 года было принято специальное постановление СНК СССР «О мерах неотложной помощи по восстановлению сельского хозяйства Эстонской ССР»²⁹. По этому постановлению была оказана помощь и в восстановлении МТС и МКПП в Эстонской ССР. Братские республики посылали в ЭССР для МТС и совхозов тракторы, сельскохозяйственные машины, стройматериалы и т. д. Так, за 1945 и 1946 годы в ЭССР было завезено 73 трактора для МТС и 15 тракторов для совхозов³⁰. В 1947 году только МТС республики получили от других республик 60 тракторов общей мощностью 1035 лошадиных сил³¹. Помощь братских республик сыграла важную роль в быстром восстановлении хозяйства Эстонской ССР после войны.

Коммунистическая партия Эстонии и Советское правительство с первого дня освобождения мобилизуют трудящиеся массы на мирную работу. 14 декабря 1944 г. постановлением СНК ЭССР и ЦК КП(б)Э намечается ряд первоочередных мероприятий по восстановлению сельского хозяйства ЭССР и в том числе

²⁹ История Эстонской ССР, второе изд., Таллин, 1958, стр. 638.

³⁰ «Советская Эстония» № 307, 31 декабря 1946.

³¹ Партархив, фонд 1, опись 1—37а, ед. хр. 146, стр. 132.

его материально-технической базы. В этом постановлении ЦК КП(б)Э обязал Наркомзем ЭССР восстановить 23 МТС и 250 МКПП (машинно-конно-прокатных пунктов). В каждой МТС должно было быть не менее 10 тракторов, а в каждом МКПП не менее 15 лошадей. Местные партийные и советские организации должны были в короткий срок провести большую работу по созданию вновь МТС и МКПП. Местные партийные организации должны были выявить и организовать сбор и приемку тракторов, машин и инвентаря, принадлежавших до войны МТС и МКПП. ЦК КП(б)Э и СНК ЭССР обязали всех граждан и организации, у которых были машины и тракторы, принадлежавшие МТС и МКПП, вернуть их. По этому же постановлению Госплан ЭССР был обязан выделить для МТС и МКПП местные стройматериалы и к 20 декабря разработать мероприятия по организации при МТС ремонтных мастерских и мастерских капитального ремонта в Тарту и Вильянди. Наркомзему ЭССР было предложено организовать к 10 января 1945 г. три школы трактористов и уже к 1 мая 1945 г. подготовить 450 трактористов для работы в МТС.

Работа местных партийных и советских организаций по созданию МТС и МКПП была большой и сложной. В республике не было своей базы сельскохозяйственного машиностроения, тракторостроения. Советская страна еще не закончила разгром немецко-фашистских захватчиков, а поэтому еще все хозяйство работало для военных целей. В этих условиях молодая Советская Эстония не могла еще получить в достаточном количестве новые тракторы для организации МТС. Поэтому в первый период необходимо было использовать те тракторы, сельскохозяйственные машины и инвентарь, который был на месте. Машинно-тракторным станциям, МКПП приходилось организовываться буквально на голом месте. Во многих вновь организуемых МТС не было хозяйственных построек, а во многих они были в очень плохом состоянии. Не было тракторов, сельскохозяйственных машин, необходимого инвентаря. Все это надо было найти здесь же в уезде, в волости, и разыскать немногие оставшиеся тракторы и сельскохозяйственные машины МТС. Эта трудная работа была проделана местными партийными и советскими органами в 1944—1945 гг. О трудностях восстановления МТС говорят следующие факты:

На март месяц 1945 г. в Пярнумаском уезде были созданы 3 машинно-тракторные станции. Эти МТС имели 32 маломощных колесных трактора, большая часть которых требовала основательного ремонта³². Такая же картина наблюдалась и во многих других уездах Эстонии. На 10 марта 1945 года в Ярвамаском уезде были созданы 2 МТС и собрано тракторов в количестве 21, из которых большинство требовало ремонта. В марте

³² Партархив, фонд 1, опись 1—74, ед. хр. 3, стр. 42.

месяце в Тартуской машинно-тракторной станции был всего один трактор, пригодный для работы. В течение двух месяцев МТС отремонтировала еще 8 тракторов³³.

Таким образом, организация машинно-тракторных станций шла с большими трудностями. Очень часто тракторы для МТС приходилось собирать из старых, делать из нескольких один, пригодный для работы. Так, в Раплаской МТС были собраны из старых тракторов 7 пригодных для работы³⁴.

Коммунистическая партия Эстонии уделяет с первых месяцев освобождения большое внимание вопросам организационного и хозяйственного укрепления МТС и МКПП. 6 января 1945 года ЦК КП(б)Э и СНК ЭССР приняли специальное постановление «О подготовке МТС и МКПП к весенне-полевым работам 1945 г.» По этому постановлению был утвержден план ремонтных работ (тракторов, с/х машин) для подготовки к весеннему севу.

Большим испытанием для работников сельского хозяйства, в том числе для работников МТС и МКПП, совхозов, была первая посевная кампания после освобождения страны от немецко-фашистских оккупантов. Она должна была показать результаты работы по восстановлению сельского хозяйства. В первой посевной кампании большую помощь должны были оказать крестьянским хозяйствам машинно-тракторные станции, МКПП и машинные товарищества. Уже к 20 февраля 1945 г., претворяя в жизнь решения ЦК КП(б)Э и СНК ЭССР, местные партийные и советские организации провели большую работу и достигли больших успехов в восстановлении материально-технической базы сельского хозяйства. Об этом свидетельствует тот факт, что на 20 февраля было восстановлено 23 машинно-тракторные станции и 228 МКПП. В МТС на 20 февраля числилось 208 тракторов, 125 тракторных плугов, 24 сеялки, 55 культиваторов, 30 молотилок³⁵.

Центральный Комитет Коммунистической партии Эстонии в 1945—1948 годах систематически на своих Пленумах рассматривал и обсуждал вопросы развития сельского хозяйства республики. В их числе важное место занимали и вопросы улучшения работы МТС и совхозов. В течение 1945—1946 годов вопросы работы машинно-тракторных станций, в числе других вопросов, пять раз обсуждались на Пленумах ЦК КПЭ, в 1948 году эти вопросы обсуждались три раза. В решениях ЦК КПЭ давался анализ работы МТС, отмечались недостатки, а также ставились конкретные задачи перед работниками МТС. Важное значение для улучшения работы машинно-тракторных станций имели решения 6-го Пленума ЦК КПЭ в 1945 году и решения XIV Пленума ЦК КПЭ в марте 1947 года.

³³ Партархив, фонд 1, опись 1—74, ед. хр. 5, стр. 106.

³⁴ «Советская Эстония» № 1, 3 января 1945.

³⁵ «Советская Эстония» № 63, 17 марта 1945.

Центральный Комитет КП(б)Э, местные партийные организации уделяют большое внимание вопросам подготовки первого весеннего сева в республике. В марте 1945 года состоялся Шестой Пленум ЦК КП(б)Э. Одним из основных вопросов на этом Пленуме был вопрос о подготовке к весеннему севу в ЭССР. С докладом по этому вопросу выступил т. Веймер. ЦК КПЭ дал детальный анализ хода подготовки к весеннему севу, состоянию сельского хозяйства республики, состоянию материально-технической базы республики и своими решениями вскрыл недостатки в работе местных партийных и советских органов по подготовке к весеннему севу. ЦК КПЭ определил центральные задачи партийных организаций и наметил пути по их выполнению.

Шестой Пленум Центрального Комитета КП(б)Э отметил успехи в проведении земельной реформы. На пленуме отмечалось, что в основном к 20 февраля 1945 года было закончено изъятие имущества у немецких пособников и врагов народа. МТС, МКПП и беднейшие крестьянские хозяйства в связи с этим получили большую помощь. На 20 февраля 1945 года у врагов народа и фашистских пособников было конфисковано: 141 трактор, 5419 лошадей, 10276 коров и много другого имущества. Из этого количества МТС получили 74 трактора, 72 лошади, 142 коровы. Машинно-конно-прокатные пункты получили 2332 лошади³⁶. Таким образом, МТС, помимо возвращения тракторов, ранее принадлежавших МТС (в 1941 году), получили большую часть тракторов, конфискованных у фашистских пособников и врагов народа.

Основное внимание ЦК КПЭ обратил на те недостатки, которые существовали в работе местных партийных и советских органов в деле подготовки к весеннему севу 1945 г. Особенно большие недостатки были вскрыты в подготовке МТС и МКПП к весеннему севу. ЦК КПЭ в своем решении отметил, что подготовка к весеннему севу проводится явно неудовлетворительно. Недостатки в деле подготовки к весеннему севу выразились прежде всего в том, что материально-техническая база МТС и МКПП оказалась не готовой. Народный Комиссариат Земледелия пустил на самотек оборудование и создание МТС и МКПП. Советское правительство оказало большую помощь делу восстановления МТС. На восстановление их государством было отпущено в этот небольшой период 3 млн. рублей. Наркомзем ЭССР из этих средств использовал на восстановление МТС всего лишь 6,6%. Еще до 1 марта МТС не были обеспечены полностью лесоматериалом для строительства необходимых помещений. До сих пор не было вывезено 20 тыс. фестометров лесоматериалов³⁷.

ЦК КПЭ отметил, что техническая база МТС находится в явно неудовлетворительном положении, не готова к проведению

³⁶ «Советская Эстония» № 63, 17 марта 1945.

³⁷ Там же.

весеннего сева в республике. До сих пор у многих пособников фашистских оккупантов еще не изъяты скот, сельскохозяйственный инвентарь, тракторы и сельхозмашины. Местные партийные организации и советские органы еще не приняли полностью мер по возвращению МТС тракторов и сельскохозяйственных машин, являющихся собственностью машинно-тракторных станций³⁸. Медленное выполнение решений партии и неудовлетворительная подготовка к весеннему севу, как отмечено ЦК КПЭ, объяснялись тем, что укомы партии и уездные исполнительные комитеты не уделяли должного внимания вопросам подготовки весеннего сева в республике, вопросам восстановления материально-технической базы сельского хозяйства.

ЦК КП(б)Э, рассмотрев положение о весеннем севе 1945 года, наметил ряд мероприятий по исправлению существующего положения с подготовкой к севу и восстановлению материально-технической базы. Уездные партийные комитеты и исполкомы были обязаны принять меры для проведения весеннего сева в короткие агротехнические сроки, на высоком агротехническом уровне. Центральный Комитет возложил на секретарей укомов КП(б)Э и председателей исполкомов обязанности по контролю за ремонтом тракторов и сельскохозяйственных машин по каждой МТС, совхозу и волости. В целях систематического контроля за ходом подготовки к весеннему севу укомы партии обязывались еженедельно заслушивать на заседании укома вопрос о ходе ремонта тракторов и сельскохозяйственных машин в уезде и немедленно принимать действенные меры по оказыванию помощи отстающим МТС, совхозам и волостям. Наркомзем ЭССР, управление совхозов, секретари укомов КП(б)Э должны были проверить в период с 10 апреля по 25 апреля готовность каждой МТС и каждого совхоза к весеннему севу. Укомы партии должны были провести эту проверку глубоко и тщательно. Укомы и органы Наркомзема должны были проверить наличие и качество инвентаря, подбор кадров в МТС и совхозах, наличие запасных частей и горючего. Каждая МТС и каждый совхоз должны были к этому времени быть готовыми полностью к началу весеннего сева. Для лучшей и качественной организации МТС и совхозов ЦК обязал Наркомзем ЭССР, Управление совхозов, а также секретарей укомов партии и председателей исполкомов собрать в МТС и совхозы все тракторы и сельскохозяйственные машины, являющиеся собственностью МТС и совхозов, где бы они ни находились, к 25 марта 1945 г. ЦК КПЭ указал, что МТС должны быть пополнены к этому сроку тракторами и необходимыми сельскохозяйственными машинами, изъятыми у пособников фашистских оккупантов, бежавших с фашистами врагов народа и кулаков.

Большое значение ЦК КП(б)Э придавал вопросам организа-

³⁸ Партархив, фонд 1, опись 1—74, ед. хр. 3, стр. 22.

ции политико-воспитательной работы в деревне и особенно в МТС, совхозах и МКПП. Пленум указал, что политическая работа по воспитанию масс является важнейшей задачей местных партийных органов — укомов партии. Особенно важной задачей в политической работе укомов была организация социалистического соревнования между МТС, совхозами, МКПП и отдельными трактористами. В целях развития социалистического соревнования в дальнейшем были учреждены переходящие Красные знамена для лучшей МТС. Укомы партии обязывались ЦК КП(б)Э организовать борьбу за завоевание этих знамен. Местные партийные организации (укомы) провели большую работу, направленную на выполнение важнейших задач, поставленных Шестым Пленумом.

Первый весенний сев в республике после войны был проведен успешно. Задачи, поставленные Центральным Комитетом, были выполнены. План весеннего сева по республике был успешно выполнен к 1 июня, а к 15 июня перевыполнен (106,1%). Весной 1945 года всего было посеяно 482,3 тыс. гектаров. Масовый сев был проведен в основном в 18 дней. В целом машинно-тракторные станции справились с севом. Весной 1945 г. МТС республики выполнили план тракторных работ на 118%. Совхозы выполнили план посевных работ на 116,3%. Машинно-тракторные станции и МКПП весной 1945 года обработали землю 9500 крестьянских хозяйств³⁹.

В феврале 1947 года вопросы работы партии по подъему сельского хозяйства в послевоенный период обсуждались на Пленуме ЦК ВКП(б). Пленум разработал конкретные мероприятия по восстановлению сельского хозяйства страны. В соответствии с решением Пленума ЦК ВКП(б), Центральный Комитет КПЭ разработал план восстановления сельского хозяйства Эстонской ССР, который обсуждался на 15 Пленуме в марте месяце 1947 года. Наряду с другими вопросами подъема сельского хозяйства, ЦК уделил большое внимание улучшению работы машинно-тракторных станций и совхозов. В числе мероприятий по подъему сельского хозяйства, ЦК КПЭ указал на большое значение повышения уровня механизации и технического оснащения сельскохозяйственного производства. Работа МТС и совхозов подверглась на Пленуме ЦК КПЭ глубокому анализу. Серьезно критиковались недостатки в хозяйственной деятельности МТС. Центральный Комитет отметил, что партийные организации МТС не добились еще максимального использования тракторов, что в работе допускаются еще случаи нарушения агротехнических требований при обработке земли, что в некоторых МТС бесхозяйственно хранились тракторы и машины. ЦК КП Эстонии определил основные задачи в работе МТС. Он указал на необходимость добиться расширения посев-

³⁹ Партархив, фонд 1, опись 1—74, ед. хр. 5, стр. 7.

ных площадей, повышения урожайности в крестьянских хозяйствах, улучшения использования тракторов и т. д.

В решении ЦК были даны конкретные мероприятия по улучшению хозяйственной деятельности МТС. Для повышения производительности труда указывалось на необходимость закрепления тракторных бригад за волостями, составления графика ухода за тракторами, введения в некоторых МТС двухсменной работы. Большое внимание уделялось укреплению ремонтной базы МТС.

Задачами, которые поставил ЦК КПЭ, первичные организации МТС и совхозов руководствовались во всей последующей работе. Вопросами работы МТС и совхозов постоянно занималось также и Бюро ЦК КПЭ. На заседаниях Бюро ЦК КПЭ рассматривались самые разнообразные вопросы работы МТС. Например, только в 1946 году были приняты постановления по таким вопросам, как усиление руководства партийных организаций делом использования тракторов в МТС, совхозах и кооперативных товариществах, о ремонте тракторов и сельскохозяйственных машин в МТС и совхозах, об организации социальности в МТС и совхозах и т. д. ЦК КПЭ своими решениями и постановлениями оказывал непосредственную конкретную помощь в работе первичным партийным организациям МТС и совхозов.

Период с 1944 по 1948 год характеризуется тем, что в сельском хозяйстве Советской Эстонии господствует единоличное хозяйство. До второй половины 1947 года в республике не существовало ни одного колхоза, да и в 1947 году их было всего лишь пять. В этих условиях осложнялась работа партийных организаций по развитию технической базы и особенно по ее использованию. Аграрная реформа, проведенная советской властью, дала в руки трудового крестьянства землю. В результате проведения земельной реформы до 1947 года (включительно) было создано 27400 новых хозяйств, а 17700 хозяйств получили прирезки земли. Этим хозяйствам нужно было оказать большую помощь в проведении сельскохозяйственных работ, особенно большую помощь нужно было оказать новоземельцам. Эта задача целиком легла на плечи машинно-тракторных станций, а также кооперативных машинных товариществ. В период 1945—1948 гг. в сельском хозяйстве государственными социалистическими предприятиями были МТС и совхозы. Они являлись опорными пунктами советской власти в сельском хозяйстве. Через МТС и совхозы осуществлялся партийный союз рабочего класса и крестьянства. В руках МТС и совхозов сосредоточивалась государственная техника (тракторы и сельскохозяйственные машины). Совхозы также были призваны сыграть роль показательных хозяйств, которые должны были убедить крестьянство в преимуществах крупного социалистического хозяйства. Машинно-тракторные станции оказывали экономическую по-

мощь крестьянским хозяйствам и проводили большую политическую работу по разъяснению политики советской власти в деревне. МТС являлись и экономическими, и политическими центрами жизни в деревне.

В 1945 году по постановлению ЦК КП(б) Эстонии в начале года было восстановлено сначала 23 машинно-тракторные станции, а затем в середине года была организована еще одна МТС.

В течение 1945—1948 гг. число МТС в республике оставалось неизменным (кроме 1945 г.). Это объясняется тем, что в послевоенный период восстановление машинно-тракторных станций, их тракторного парка шло за счет тракторов, которые имелись в республике, за счет возвращения старых тракторов, которые до войны были в МТС, а также за счет конфискованных тракторов, изъятых у кулаков и немецких пособников. Увеличение тракторного парка шло в основном внутри существующих МТС, без увеличения количества МТС.

Число совхозов в течение 1945—1948 гг. постоянно увеличивалось. Совхозы Эстонской ССР специализировались по животноводческому направлению. В 1946 году в республике был 91 совхоз, а в 1948 году уже 103 совхоза.

В период 1945—1948 гг. в республике тракторы и с/х машины находились в машинно-тракторных станциях, совхозах, машинных кооперативных товариществах и у частных владельцев. Специфика этого периода заключается в том, что в связи с преобладанием в сельском хозяйстве республики единоличного крестьянского хозяйства, часть тракторов находится в руках единоличников. Советская власть изымает в этот период у частных лишь те тракторы, которые ранее (до войны) принадлежали МТС, а также конфискует их у немецких пособников и врагов советской власти.

Трактор является основным средством механизации полевых работ, поэтому для характеристики материально-технической базы и ее состояния важнейшим показателем является прежде всего наличие тракторов в республике и мощность тракторного парка. На 1 июля 1945 года в республике было 1578 (физических) тракторов. А на конец 1948 года их насчитывалось уже 1900 штук⁴⁰.

По всей республике в период 1945—1948 гг. количество тракторов увеличилось на 20 с лишним процентов. Нужно отметить, что количество тракторов в республике за этот период увеличилось по сравнению с более поздними годами сравнительно немного.

В течение 1945—1948 гг. вместе с ростом общего количества тракторов увеличивается и общая мощность тракторного парка республики. Об увеличении общей мощности тракторного парка свидетельствуют следующие данные: на 1 июля 1945 года общая

⁴⁰ Данные ЦСУ ЭССР, Динамика показателей по статистике сельского хозяйства ЭССР (1945—1955 гг.).

мощность тракторного парка в ЭССР составляла 17,8 тыс. л. с.; в конце 1948 года она исчислялась 32,4 тыс. л. с.⁴¹

Эти данные показывают, что если с 1945 по 1948 год общее количество тракторов в республике выросло на 20 с лишним процентов, то к 1949 году мощность тракторного парка выросла по сравнению с 1945 годом на 82%. Таким образом, из приведенных данных видно, что увеличение тракторного парка республики шло в основном за счет увеличения мощности тракторного парка, а не за счет количества тракторов. Из братских республик поступали в Советскую Эстонию более мощные и совершенные тракторы, чем старые тракторы иностранных марок. Из братских республик завозились мощные тракторы марки НАТИ, Универсал, СХТЗ.

В ходе укрепления материально-технической базы сельского хозяйства республики укреплялись и МТС, и совхозы, что было необходимым условием для подготовки массовой сплошной коллективизации. В 1945 г. машинно-тракторные станции республики насчитывали 304 (физ.) трактора⁴². В течение 1946—1948 гг. количество тракторов в МТС и совхозах увеличивается:⁴³

Год	Количество тракторов в МТС	% увеличения по отнош. к 1946 г.	Прирост в абсолютных цифрах	Мощность тракторного парка в МТС	% увеличен. мощн. тракт. парка по отношению к 1946 г.	Прирост мощн. тракт. парка МТС по отн. к 1946 г. в абсол. цифр.
1946	355	100	—	6,1 тыс. л. с.	100	—
1947	417	117,7	62	7,9 тыс. л. с.	129,5	1,8 тыс. л. с.
1948	522	147	167	9,1 тыс. л. с.	149,1	3 тыс. л. с.

С 1946 года количество тракторов выросло в МТС к 1948 г. на 47%, или на 167 тракторов. В это же время мощность тракторного парка МТС выросла на 49%, или на 9 тыс. л. с. За два года общая мощность тракторного парка МТС выросла на 3 тыс. л. с. Если учитывать, что в 1946 г. она составляла 6 тыс. л. с., то нужно признать, что рост в течение двух лет на 3 тыс. л. с. довольно большой для условий восстановительного периода.

Такие же темпы роста тракторного парка наблюдаются и в

⁴¹ Данные ЦСУ. Динамика показателей по статистике сельского хозяйства ЭССР (1945—1955 гг.).

⁴² Партархив, фонд 1, опись 37 а, ед. хр. 6, стр. 106.

⁴³ Данные ЦСУ. Динамика показателей по статистике сельского хозяйства ЭССР (1945—1955 гг.).

совхозах республики в период 1946—1948 гг. Следующая таблица характеризует этот рост: ⁴⁴

Год	Количество тракторов в совхозах	% увеличения кол-ва тракт. по отношению к 1946 году	Прирост тракторов в абс. цифрах	Мощность тракторного парка в совхозах	% увелич. мощн. тракт. парка совхоз. по отнош. к 1946 г.	Прирост мощн. тракт. парка по отнош. к 1946 г. в абсол. пифрах
1946	160	100	—	2,7 тыс. л. с.	100	—
1947	186	110,6	26	3,5 тыс. л. с.	129,6	0,8 тыс. л. с.
1948	228	142,4	68	4,7 тыс. л. с.	174	2 тыс. л. с.

За период с 1946 по 1948 год количество тракторов в совхозах республики выросло с 160 штук. в 1946 г. до 228 тракторов в 1948 г., т. е. на 42,4%. За это же время общая мощность тракторного парка в совхозах республики выросла с 2,7 тыс. л. с. до 4,7 тыс. л. с., или на 74% по сравнению с 1946 годом. Таким образом, Коммунистическая партия и Советское правительство уделяли большое внимание вопросу укрепления материально-технической базы МТС и совхозов республики. В основном, новая техника, лучшая по качеству, поступала в государственные социалистические предприятия — в МТС и совхозы. Роль машинно-тракторных станций в обработке крестьянских полей в течение всего этого периода повышается. МТС становятся все больше и больше центрами хозяйственной жизни в деревне.

Несмотря на то, что в машинно-тракторных станциях еще в конце восстановительного периода преобладали старые тракторы иностранных марок, завоза 30-х годов, с ростом мощности тракторного парка МТС оказывают все в больших размерах помощь единоличным крестьянским хозяйствам в обработке полей. Размер и виды работ, которые выполнялись в крестьянском хозяйстве машинно-тракторной станцией, определялись договором между МТС и каждым крестьянским хозяйством. Договор заключался весной каждого года. МТС в плановом порядке осуществляли помощь крестьянам.

В основном, в соответствии с политикой Коммунистической партии и социалистического государства, машинно-тракторные станции оказывали помощь в обработке полей беднякам и середнякам в деревне. Особенно большую помощь от МТС получали хозяйства новоземельцев, т. е. те, кто получил по аграрной реформе землю из рук Советской власти. 24 машинно-тракторные станции республики в 1945 году оказали помощь в обра-

⁴⁴ Данные ЦСУ. Динамика показателей по статистике сельского хозяйства ЭССР (1945—1955 гг.).

ботке земли 20 тысячам бедняцким и середняцким хозяйствам, в 1946 году эта помощь была оказана уже 32 тысячам хозяйствам, а в 1947 году МТС обработали землю 35 тысяч крестьянских хозяйств⁴⁵.

Из года в год растет удельный вес машинно-тракторных станций и их хозяйственное значение в подьеме сельского хозяйства Эстонской ССР. Росло количество крестьянских хозяйств, которым МТС обрабатывали землю. В то же время непрерывно растет в течение всего периода количество тракторных работ, производимых МТС. Если в 1946 г. МТС сделали в хозяйствах 64 тысячи гектаров в мягкой пахоте тракторных работ, то в 1948 году этих работ было произведено уже 107 тысяч га мягкой пахоты⁴⁶. С увеличением тракторного парка объем тракторных работ в течение двух лет возрастает на 67 процентов. Обрабатывая землю крестьянских хозяйств при помощи тракторов и сельскохозяйственных машин в сжатые сроки и на высоком агротехническом уровне, МТС своей работой непосредственно убеждали крестьянские массы в преимуществах крупного машинного коллективного хозяйства, убеждали в правильности политики Советской власти.

В течение всего периода 1945—1948 годов МТС успешно выполняли государственные планы сельскохозяйственных работ, и в этом большая заслуга первичных партийных организаций машинно-тракторных станций. В своей повседневной работе первичные партийные организации руководствовались решениями и указаниями центральных органов партии.

Первичные партийные организации проделали большую работу по восстановлению и улучшению работы МТС и совхозов. При анализе работы первичных парторганизаций МТС необходимо учесть, что они были сравнительно малочисленными в 1945—1948 годах. В половине МТС парторганизации насчитывали в своих рядах в 1948 году до пяти коммунистов. Это обстоятельство во многом осложняло партийную работу. Основное внимание, особенно в 1945—1946 годах, первичные парторганизации уделяли организационному и хозяйственному укрупнению самих машинно-тракторных станций. В работе первичных парторганизаций МТС главное место занимали вопросы лучшего использования техники, организации социалистического соревнования внутри МТС, создания и укрепления общественных организаций (профсоюзной, комсомольской и др.), повышения идейно-теоретического уровня коммунистов МТС и т. д. Это объясняется тем, что МТС еще только организовывались, переживали период становления.

Характерным примером работы первичной парторганизации МТС данного периода является работа первичной организации

⁴⁵ История Эстонской ССР, Таллин, 1958, стр. 651.

⁴⁶ Данные ЦСУ. Динамика показателей по статистике сельского хозяйства ЭССР (1945—1955 гг.).

Вильяндиской машинно-тракторной станции. Первичная парт-организация в этой МТС была создана 15 августа 1945 года. Вначале парторганизация состояла всего из трех членов партии⁴⁷. Однако уже к декабрю 1946 года в ней было 6 коммунистов. К моменту создания парторганизации в МТС не было ни комсомольской, ни профсоюзной организации. Соревнование в МТС не было организовано. В течение 1945—1946 гг. и в последующий период первичная парторганизация главное внимание уделяла улучшению хозяйственной деятельности МТС. Об этом говорит тот факт, что за период с ноября 1945 года по декабрь 1946 года в организации было проведено 18 партсобраний. На собраниях хозяйственные вопросы обсуждались 29 раз.⁴⁸

В это же время вопросы политического характера обсуждались 19 раз. Партийная организация МТС уделяла большое внимание организации социалистического соревнования. В течение 1945—1946 гг. по инициативе партийной организации соцсоревнованием было охвачено большинство работников МТС. Договоры о соревновании заключались между тракторными бригадами, а также и внутри бригад между отдельными трактористами. Результаты соревнования и его ход освещались на специальной доске, а также обсуждались на общих собраниях работников МТС и на партсобраниях.

Партийная организация постоянно контролировала работу МТС. На открытых и закрытых партсобраниях систематически обсуждались вопросы хода ремонта тракторов и сельскохозяйственных машин, подготовки МТС к весеннему севу, хода полевых работ в МТС и МКПП, результатов уборки урожая и т. п. Например, на партсобрании 21 февраля 1946 года обсуждался вопрос о ходе ремонта, 24 мая — о ходе полевых работ и т. д.⁴⁹ На партсобраниях принимались конкретные решения по обсуждаемым вопросам, которые нацеливали работников МТС на ликвидацию недостатков в работе. Партийная организация в отдельные периоды напряженной работы МТС закрепляла коммунистов на конкретных участках.

Партийная организация МТС создала первичную организацию комсомола. К 1946 году в комсомольской организации было 7 членов⁵⁰. Была создана и профсоюзная организация. 2 члена партии имели партийное поручение — помогать комсомольской и профсоюзной организации в их работе.

Под руководством партийной организации Вильяндиская МТС в 1945—1946 гг. достигла серьезных успехов. В течение этого периода МТС 4 раза была награждена за работу. Трижды она завоевывала переходящее Красное Знамя и один раз была

⁴⁷ Партархив, фонд 431, опись 431—1, ед. хр. 1, стр. 1.

⁴⁸ „ „, фонд 431, опись 431—1, ед. хр. 1а, стр. 31.

⁴⁹ „ „, фонд 431, опись 431—1, ед. хр. 1а, стр. 3, 10.

⁵⁰ „ „, фонд 431, опись 431—1, ед. хр. 1 а, стр. 31.

награждена денежной премией за перевыполнение плановых заданий.

Однако необходимо отметить, что в работе парторганизации Вильяндиской МТС были и серьезные недостатки, которые наблюдались во многих парторганизациях МТС республики. И одним из таких недостатков было увлечение чисто хозяйственными вопросами. Парторганизация Вильяндиской МТС, занимаясь разрешением хозяйственных вопросов, слабо и недостаточно проводила работу по воспитанию масс, а также работу по поднятию идейно-теоретического уровня самих коммунистов. Об этом свидетельствует, например, тот факт, что в 1946 году для работников МТС и крестьян не было прочитано ни одной лекции, а бесед и чток газет было проведено всего 26⁵¹. В 1947 году лекций и бесед проводилось мало. В МТС был организован политкружок, но работал он нерегулярно. Как отмечалось неоднократно на партсобраниях, парторганизация Вильяндиской МТС слабо руководила и работой комсомольской организации. Такие же недостатки в партийно-политической работе наблюдались в этот период и в работе парторганизаций Выруской, Кеениской и ряда других машинно-тракторных станций. Объясняются эти недостатки тем, что МТС в 1945—1948 годы переживали организационный период, и опыт партийной работы был еще недостаточным.

Таким образом, в трудный послевоенный период под руководством КП Эстонии в республике были созданы машинно-тракторные станции и совхозы. В течение 1945—1948 гг. постоянно увеличивалась роль МТС в хозяйственной и политической жизни деревни. Из года в год увеличивалось число крестьянских хозяйств, которым МТС помогали в обработке земли. МТС республики провели большую работу по убеждению крестьянских масс в преимуществах крупного социалистического хозяйства. Работой машинно-тракторных станций руководили партийные организации, которые в 1945—1946 годах были созданы в подавляющем большинстве МТС. Партийные организации МТС достигли серьезных успехов в деле хозяйственного укрепления машинно-тракторных станций. Создание МТС, проделанная ими работа по оказанию помощи трудовым массам крестьянства явились важным условием в подготовке сплошной коллективизации сельского хозяйства Эстонской ССР.

⁵¹ Партархив, фонд 431, опись 431—1, ед. хр. 5, стр. 1, 2, 3, 4, 5—7, 9, 10.

EKP MÕNINGATEST KÜSIMUSTEST VABARIIGI PÕLLUMAJANDUSE MATERIAALSE TEHNILISE BAASI TAASTAMISEL JA ARENDAMISEL AASTAIL 1945—1948

I. Sorokin

NLKP ajaloo kateeder

Resümee

Artiklis «EKP mõningatest küsimustest vabariigi põllumajanduse materiaalse tehnilise baasi taastamisel ja arendamisel aastail 1945—1948» valgustab autor Kommunistliku Partei tööd põllumajanduse materiaalse tehnilise baasi taastamisel Eesti NSV-s, peamiselt masina-traktorijaamades ja hobulaenutuspunktides. See teostus aastatel 1945—1946. Artiklis näidatakse masina-traktorijaamade osatähtsust eesti küla majandusliku ja poliitilise elu arengus ning Kommunistliku Partei suunavat tegevust nende töö parandamisel 1945.—1948. a. Juhtivat osa masina-traktorijaamade töös etendasid parteialgorganisatsioonid. Autor käsitleb nende loomist ja kasvu aasta-aastalt. Valgustatakse ka parteiorganisatsiooni tööd masina-traktorijaamade majanduslikul ja poliitilisel tugevdamisel.

Artiklis selgitatakse, millist abi masina-traktorijaamad partei juhtimisel osutasid töötavale talurahvale. Nii näiteks harisid nad 1947. a. 35 000 talu maad.

Masina-traktorijaamad oma tööga valmistasid ette põllumajanduse üleviimist sotsialistlikele alustele.

EINIGE FRAGEN ZUR ARBEIT DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI ESTLANDS IN BETREFF DES WIEDERAUFBAUS UND DER ENTWICKLUNG DER MATERIELL-TECHNISCHEN GRUNDLAGE DER LANDWIRTSCHAFT IN DER SOZIALISTISCHEN SOWJETREPUBLIK ESTLAND (1945—1948)

I. Sorokin

Zusammenfassung

In seinem Aufsatz behandelt der Verfasser die produktive Tätigkeit der Kommunistischen Partei, hauptsächlich bei der Wiederherstellung der Maschinen- und Traktorenstationen und der Pferde-Leihpunkte. Unter der zielbewußten Leitung der Partei wurden die Maschinen- und Traktorenstationen und die Pferde-Leihpunkte schon im Jahre 1945—1946 wiederhergestellt.

Es wird die Bedeutung der Maschinen- und Traktorenstationen

im wirtschaftlichen und politischen Leben des estnischen Dorfes erhellt. Ebenso wird die Tätigkeit der Kommunistischen Partei hinsichtlich der Verbesserung der Arbeit der Maschinen- und Traktorenstationen in den Jahren 1945—1948 beleuchtet.

Die führende Rolle in der Tätigkeit der Maschinen- und Traktorenstationen wurde durch die primären Parteiorganisationen verwirklicht. Der Autor zeigt in seiner Arbeit, wie in den Maschinen- und Traktorenstationen Parteiorganisationen gegründet wurden und wie ihre Reihen von Jahr zu Jahr gewachsen sind. Ebenso werden Arbeitsfragen der Parteiorganisationen hinsichtlich der wirtschaftlichen und politischen Stärkung der Maschinen- und Traktorenstationen behandelt.

In der Abhandlung ist die Rede vom Beistand, den die Maschinen- und Traktorenstationen unter der Leitung der Partei zu Gunsten der werktätigen Bauernschaft geleistet haben. So haben die Maschinen- und Traktorenstationen im Jahre 1947 das Land von 35 tausend Bauernwirtschaften bebaut.

Durch ihre Arbeit haben die Maschinen- und Traktorenstationen die Umgestaltung der Landwirtschaft auf sozialistischer Grundlage vorbereitet.

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПАРТИЙНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ
ЭСТОНСКОЙ ССР ПО ПОДГОТОВКЕ И ПОВЫШЕНИЮ
КВАЛИФИКАЦИИ РУКОВОДЯЩИХ КОЛХОЗНЫХ КАДРОВ
И СПЕЦИАЛИСТОВ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА
В 1949—1953 ГГ.**

И. Волков

Кафедра истории КПСС

Главной силой партийного и государственного руководства являются кадры, без правильного подбора и расстановки которых невозможно успешное проведение в жизнь политики партии. В условиях развернутого строительства коммунистического общества роль и значение кадров неизмеримо возросли, т. к. гигантски увеличился размах хозяйственного и культурного строительства, повысилась творческая энергия масс. Поэтому партия требует, чтобы подбор кадров и проверка исполнения на деле стали главным в руководящей деятельности центральных и местных партийных органов. В проекте Программы Коммунистической партии Советского Союза указывается, что решающее значение в руководстве хозяйством имеет подбор, воспитание и выдвижение кадров, которые непосредственно руководят предприятиями и колхозами, занимаются организацией производства и его управлением.

Решая задачи дальнейшего подъема сельскохозяйственного производства, Коммунистическая партия в современных условиях использует положительный опыт прошлых лет для укрепления колхозов и совхозов кадрами руководителей.

Коммунистическая партия Эстонии, руководствуясь ленинским кооперативным планом и учитывая наличие необходимых для коллективизации условий, осуществила перевод мелкого индивидуального крестьянского хозяйства на рельсы крупного социалистического хозяйства. Осуществление коллективизации поставило перед Компартией Эстонии задачу создания и воспитания руководящих колхозных кадров и специалистов сельского хозяйства. Разрешение проблемы кадров являлось важнейшим политическим и организационным вопросом, от которого зависело решение и остальных вопросов колхозного строительства.

В связи с этим приобретает значимость и актуальность обобщение опыта работы партийной организации республики по созданию и воспитанию кадров сельского хозяйства.

Вопросы коллективизации в Эстонской ССР привлекли внимание ряда исследователей. Но, к сожалению, до сих пор в нашей историко-партийной литературе не имеется специальных исследований, освещающих деятельность Компартии Эстонии по подготовке кадров сельского хозяйства. В 1959 году была издана брошюра Е. Шмидта «Подготовка кадров с высшим и средним специальным образованием в Советской Эстонии»,¹ которая в целом заслуживает положительной оценки. Однако в ней отведено незначительное место кадрам специалистов сельского хозяйства и недостаточно показана работа по подготовке руководящих колхозных кадров.

В настоящей статье делается попытка обобщить некоторые стороны деятельности партийной организации республики по подготовке и повышению квалификации руководящих колхозных кадров и специалистов сельского хозяйства в период массовой коллективизации и укрупнения колхозов в Эстонии (1949—1953 гг.). Источниками для статьи явились решения съездов и пленумов ЦК КПСС и ЦК КП Эстонии, материалы партийного архива ЦК КПЭ, архива Министерства сельского хозяйства ЭССР, материалы сельскохозяйственных учебных заведений, а также периодическая печать. В статье использован ряд партийных документов предшествующих лет, имеющих непосредственное отношение к указанному периоду.

Принимая программу колхозного строительства, Коммунистическая партия Эстонии, руководствуясь решениями ЦК КПСС, разработала конкретные мероприятия, направленные на обеспечение подготовки и повышения квалификации колхозных кадров и специалистов сельского хозяйства. Состоявшийся в апреле 1947 года XVI пленум ЦК КП Эстонии обязал партийные и сельскохозяйственные органы обеспечить МТС, машинно-конно-прокатные пункты, совхозы и сельскохозяйственные товарищества необходимым количеством специалистов — полеводов, животноводов и т. д. В этих целях Министерству сельского хозяйства ЭССР было предложено расширить сеть сельскохозяйственных школ, чтобы к концу 1949 года в каждом уезде было не менее одной школы, готовящей кадры для удовлетворения потребностей уезда.

Согласно решению пленума, начиная с 1947/48 учебного года, был установлен 4-годичный срок обучения в техникумах полеводства, садоводства, механизации сельского хозяйства, землеустройства и зоотехникумах. Пленум потребовал укомплектовать техникумы квалифицированными преподавателями и улучшить

¹ E. Schmidt, Kesk- ja kõrgema haridusega kaadri ettevalmistamisest Nõukogude Eestis, Tallinn 1959.

качество учебы в них. Было решено осуществить переподготовку преподавательского состава сельскохозяйственных учебных заведений путем проведения в период летних каникул учебно-методических семинаров.²

В 1947 году в Эстонской ССР были созданы первые пять колхозов. 25 октября 1947 года Совет Министров ЭССР и ЦК КП(б) Эстонии приняли постановление «О подготовке колхозных кадров», в котором предусматривалось провести с 1 декабря 1947 года трехмесячные курсы по подготовке руководящих кадров колхозов в количестве 30 человек и курсы по подготовке счетоводов и инструкторов колхозного счетоводства — 50 человек.³

В период развернувшегося колхозного строительства XXIV пленум ЦК КП(б)Э в октябре 1948 года обязал партийные, советские и сельскохозяйственные органы обратить серьезное внимание на организацию обучения всех колхозных кадров и специалистов сельского хозяйства, на повышение их агрономических и зоотехнических знаний. Для этого было намечено в течение декабря 1948 года, января и февраля 1949 года организовать месячные курсы председателей и счетоводов колхозов, трехнедельный семинар специалистов агроучастков, зооветучастков и уездных отделов сельского хозяйства для изучения ими современных достижений советской сельскохозяйственной науки и техники и решений партии и правительства по вопросам колхозного строительства. В уездах намечалось провести семинары с бригадирами, звеньевыми, заведующими животноводческими фермами и председателями ревизионных комиссий.

XXIV пленум ЦК КП(б)Э потребовал повысить уровень политического воспитания учащихся в сельскохозяйственных учебных заведениях, улучшить изучение передовой советской биологической науки, преподавание основ колхозного строительства и изучение передового опыта колхозов ЭССР и других республик.

V съезд Компартии Эстонии (декабрь 1948 г.) поручил ЦК КП(б)Э и Совету Министров ЭССР обеспечить проведение широких мероприятий по массовой подготовке руководящих кадров, чтобы в ближайшее время через сеть курсов обеспечить подготовку и переподготовку всех председателей колхозов, счетоводов, бригадиров и заведующих фермами.⁴

В декабре 1950 года, когда в республике было коллективизировано свыше 90% крестьянских хозяйств, состоялся X пленум ЦК КП(б)Э. В постановлении «О задачах республиканской партийной организации по дальнейшему подъему сельского хозяйства Эстонской ССР» пленум отметил, что серьезным тормозом в развитии сельского хозяйства являлся недостаток руководя-

² Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—37, ед. хр. 45, л. 179.

³ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—74, ед. хр. 24, л. 141—142.

⁴ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—18, ед. хр. 5, л. 17.

щих кадров и специалистов высшей и средней квалификации, в особенности агрономов, инженеров-механизаторов, механиков, председателей колхозов. Для разрешения стоящих перед сельским хозяйством задач, пленум предусмотрел организовать широкую подготовку специалистов и кадров массовых квалификаций. Совету Министров ЭССР было поручено организовать в 1951 году сельскохозяйственную академию в городе Тарту для подготовки специалистов с высшим образованием, а также обеспечить в течение 1951—1955 гг. подготовку в сельскохозяйственных техникумах не менее 3200 специалистов средней квалификации.⁵

Создание руководящих колхозных кадров в Эстонской ССР началось еще до осуществления массовой коллективизации. С декабря 1947 года в республике начали работать трехмесячные курсы по подготовке руководящих кадров. В 1948 году согласно решению февральского пленума ЦК ВКП(б) и XVI пленума ЦК КП(б)Э в Кехтна была открыта двухгодичная государственная школа подготовки руководящих колхозных кадров и шестимесячные курсы с общим количеством слушателей 400 человек. Школа была организована на базе бывшего Кехтнаского института домоводства — одного из лучших в Эстонии учебных заведений по технической оснащенности, постройкам и земельным угодиям. С 1951 года школа была переведена на 3-летний, а курсы повышения квалификации при ней — на одногодичный срок обучения.

Программа Кехтнаской школы руководящих колхозных кадров была составлена в расчете на то, чтобы окончившие школу приобрели широкие знания по организации и ведению коллективного хозяйства. В школе изучались специальные предметы: организация колхозного производства, животноводство, растениеводство, механизация и электрификация сельского хозяйства, финансы и учет, земледелие и почвоведение, селекция и семеноводство, пчеловодство, мелиорация, а также общеобразовательные предметы: эстонский язык, русский язык, физика, математика, химия, история СССР. Окончившие школу получали диплом техника-организатора.

На шестимесячных курсах переподготовки председателей колхозов слушатели приобретали необходимые знания по организации труда в колхозе, счетоводству, основам агротехники и животноводству.

Центральный комитет КП Эстонии уделял много внимания работе школы руководящих колхозных кадров. В 1949 году, в период сплошной коллективизации в республике, вопросы работы школы рассматривались на бюро ЦК КП(б)Э в феврале, мае, июле, августе, сентябре, октябре и декабре месяцах.⁶ Бюро

⁵ Партархив ЦК КПЭ; ф. 1, оп. 1—18, ед. хр. 158, л. 275.

⁶ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—62, ед. хр. 24, л. 90; ед. хр. 26, л. 54; ед. хр. 28, л. 136, 179; ед. хр. 27, л. 222.

ЦК КП(б)Э в постановлении от 23 февраля 1949 года «О работе государственной школы руководящих колхозных кадров» обязало Харьюмаський уком партии и Министерство сельского хозяйства ЭССР укомплектовать полностью школу и курсы высококвалифицированными преподавателями, организовать помощь со стороны преподавателей отстающим учащимся, улучшить внешкольную работу и культурный досуг учащихся. Особое внимание бюро обратило на улучшение изучения практики ведения крупного социалистического хозяйства.⁷

Выполняя решения бюро ЦК КП(б)Э, уком партии укомплектовал школу квалифицированными преподавателями. В 1951 году из 19 преподавателей школы 13 имели высшее образование, 3 незаконченное высшее и 3 преподавателя — среднее образование.⁸

Много внимания уделялось повышению идейно-теоретического уровня и деловой квалификации преподавателей. Почти все они прошли курсы повышения квалификации, для них были организованы семинары, экскурсии в передовые колхозы, научно-исследовательские учреждения, сортоиспытательные хозяйства Эстонской ССР. Были также организованы экскурсии в Ленинградскую сельскохозяйственную школу подготовки председателей колхозов, на опытные станции и в учебные хозяйства Ленинградской области.

В школе работали две предметные комиссии: по общеобразовательным и специальным предметам. Комиссии оказывали большую помощь молодым преподавателям в подготовке к занятиям.

Прием слушателей в школу проводился комиссией, в состав которой входил секретарь ЦК КП(б)Э, председатель Совета Министров ЭССР, министр сельского хозяйства и директор школы. Согласно решению бюро ЦК КП(б)Э от 1 октября 1949 года был установлен такой порядок приема в школу и на курсы, при котором кандидатуры на учебу обязательно утверждались волкомами КП(б)Э и волисполкомами.⁹

Преобладающее большинство поступавших в Кехтнаскую школу являлись работниками колхозов. В 1949 году из 102 принятых в школу слушателей было 50 председателей колхозов, 7 членов правлений, 20 колхозников, остальные рабочие и служащие.¹⁰

Партийная организация школы организовала для учащихся ряд экскурсий в колхозы, совхозы, МТС Эстонской ССР, Ленинградской, Московской и других областей. Экскурсии помогли глубже усвоить теоретический материал и ознакомиться с размахом и видами работ в сельском хозяйстве Эстонии и братских

⁷ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—62, ед. хр. 24, л. 90.

⁸ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 103, ед. хр. 57, л. 125.

⁹ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—62, ед. хр. 28.

¹⁰ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—37-а, ед. хр. 197, л. 92.

республик. Перед учащимися выступали председатели передовых колхозов — Х. Ольбрей, Х. Марранди, передовая доярка Э. Пекк, передовые бригадиры А. Рааге, К. Роо и другие.¹¹

В школе работало 10 учебных кабинетов и 4 лаборатории. Теоретическая учеба сочеталась с практической работой на учебных полях и с производственной практикой в передовых колхозах. Для этого Министерством сельского хозяйства ЭССР было выделено около 30 колхозов, которые имели многоотраслевые хозяйства и отличались хорошей организацией труда. После окончания практики в школе проводились конференции по итогам практики. В конференциях принимали участие преподаватели, слушатели, председатели колхозов, в которых проходила практика. На конференциях обобщался накопленный опыт, пропагандировались лучшие приемы и методы передовиков колхозов, делались предложения по дальнейшему улучшению организации практики.¹²

Школа и учебно-опытное хозяйство являлись постоянным местом посещения различными организациями и делегациями колхозов. Здесь проходили учебную и производственную практику многие учащиеся сельскохозяйственных техникумов и школ. Колхозы часто присылали своих бригадиров, агрономов и зоотехников в школу для получения консультаций.

В учебно-опытном хозяйстве школы были достигнуты высокие производственные показатели. В 1952 году, например, средний удой на одну корову составил 3 899 килограммов. Учебно-опытное хозяйство школы снабжало колхозы Эстонской ССР высокопродуктивным скотом.¹³

Партийная организация школы наладила тесную связь с выпускниками. Председатели колхозов, агрономы, окончившие школу и курсы, часто приезжали в школу за получением консультаций, выступали перед молодыми слушателями, обменивались опытом своей работы.

За период с 1950 года, когда состоялся первый выпуск из школы, по 1953 год школу окончило 162 человека.¹⁴ Шестимесячные и одногодичные курсы с 1948 по 1953 год окончило 1086 человек.¹⁵ Кроме того, при школе руководящих колхозных кадров в период массовой коллективизации работали курсы повышения квалификации бригадиров, заведующих животноводческими фермами, бухгалтеров и других колхозных кадров. К кон-

¹¹ Текущий архив МСХ ЭССР. Годовой отчет Эстонской средней сельскохозяйственной школы по подготовке председателей колхозов за 1952/53 уч. г., стр. 30.

¹² Там же, стр. 10.

¹³ Там же, стр. 81.

¹⁴ Текущий архив МСХ ЭССР. На основании годовых отчетов Эстонской средней сельскохозяйственной школы по подготовке председателей колхозов за 1950—1953 гг.

¹⁵ Архив МСХ ЭССР, дело 10/63, л. 3.

цу 1950 года эти курсы окончило свыше 600 человек.¹⁶ Таким образом, с 1948 по 1953 год в общей сложности школу и различные курсы при ней окончило свыше 1800 руководящих работников колхозов.

Многие из окончивших школу подготовки руководящих колхозных кадров показали себя на практической работе хорошими организаторами и руководителями. Школу окончил председатель колхоза имени Сталина Йыгеваского района тов. Лаур Х. А., председатель колхоза «Харгла» Валгаского района тов. Саар И. Х., председатель колхоза «Большевик» Раплаского района тов. Пыдер Л. Я. и многие другие работники, которые вывели свои артели в число передовых в республике.

Потребности республики в руководящих колхозных кадрах были велики и не могли быть удовлетворены за счет выпускников школы. Поэтому важной формой подготовки руководящих колхозных кадров оставались краткосрочные курсы. Партийная организация Эстонской ССР в период развернувшегося колхозного строительства организовала многочисленные курсы по подготовке и повышению квалификации руководящих кадров колхозов. Курсы были организованы при сельскохозяйственных техникумах и школах, в Эстонской сельскохозяйственной академии. В осенне-зимний период 1949—1950 гг. на краткосрочных курсах и семинарах учебу прошли 21 688 руководящих работников колхозов, в том числе 2 279 председателей, 3 195 бригадиров полеводческих бригад, 1 930 звеньевых, 5 930 заведующих животноводческими фермами, 4 541 счетовод, 1 469 председателей ревизионных комиссий.¹⁷ Повышение квалификации руководящих колхозных кадров продолжалось и в период укрупнения колхозов. Только за первые три квартала 1951 года курсы повышения квалификации окончило 11 150 руководящих работников колхозов.¹⁸

Однако в работе партийной организации республики по подготовке руководящих колхозных кадров имели место существенные недостатки. В 1949 году план подготовки председателей колхозов, бригадиров полеводческих бригад и заведующих животноводческими фермами был выполнен лишь на 75,1%, а план подготовки кадров массовых квалификаций на 83%. Некоторые местные партийные комитеты, например, Пярнуский, Хаапсалуский несерьезно относились к отбору кандидатур для направления в школу и на курсы. Пярнуский райком партии, например, направил на курсы председателей колхозов человека, который не справлялся с работой на прежних руководящих местах.¹⁹

Несерьезное отношение к отбору кандидатур для направления на учебу выражалось также в том, что в школу и на курсы

¹⁶ Там же.

¹⁷ Архив МСХ ЭССР, 1950, дело 16/12, л. 83.

¹⁸ Архив МСХ ЭССР, 1951, дело 16/12-п, л. 8.

¹⁹ «Советская Эстония» № 199, 23 августа 1953.

иногда посылались люди, не обладавшие необходимыми деловыми качествами. Поэтому после окончания школы их нельзя было использовать на руководящей работе в колхозах. Из окончивших в 1950 году двухгодичный срок обучения 36 человек только 11 работали председателями колхозов.²⁰ В 1952 году из школы было выпущено 65 человек, окончивших 3-годовалый срок обучения, а председателями колхозов было рекомендовано только 34 человека.²¹

Несмотря на указанные недостатки, работа партийной организации республики по подготовке и повышению квалификации руководящих колхозных кадров имела исключительно большое значение в укреплении колхозов кадрами в период развернувшегося колхозного строительства, когда республика наиболее остро испытывала недостаток в руководителях колхозов.

Обеспечение социалистического сельского хозяйства Эстонской ССР кадрами специалистов производилось двояким путем: во-первых, за счет использования кадров специалистов сельского хозяйства, подготовленных в буржуазной Эстонии, во-вторых, путем подготовки новых кадров. Второй путь являлся главным в создании квалифицированных специалистов сельского хозяйства.

В буржуазной Эстонии было мало специалистов сельского хозяйства, и их главная роль состояла в поднятии уровня так называемых «образцовых хозяйств», т. е. хозяйств кулаков, а широкие бедняцко-средняцкие массы крестьянства оставались без агрономической помощи. Подготовка кадров специалистов полностью определялась аграрной политикой эстонской буржуазии, направленной на укрепление позиций кулачества. За период с 1919 по 1939 год, т. е. за 20 лет господства буржуазии, было подготовлено 608 специалистов с высшим образованием (313 агрономов, 219 ветеринаров и 76 специалистов лесного хозяйства) и 780 специалистов со средним образованием.²²

Компартия Эстонии сразу после восстановления советской власти призвала трудящуюся интеллигенцию — инженеров, агрономов, врачей и других специалистов объединиться с партией, профсоюзами, трудящимся крестьянством и принести свои знания на службу народу. Член ЦК КПЭ, председатель СНК ЭССР товарищ И. Лауристин на митинге трудящихся города Таллина 24 июля 1940 года, обращаясь к интеллигенции, говорил: «Мы призываем по примеру интеллигенции Советского Союза нашу интеллигенцию, которая не по своей вине, а по вине обстоятельств должна была часто идти вместе с политикой чер-

²⁰ Текущий архив Совета Министров ЭССР. Постановление Совета Министров ЭССР от 15 октября 1952 г. «Об использовании на работе колхозников, окончивших среднюю школу по подготовке председателей колхозов.»

²¹ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 157, ед. хр. 16, л. 89.

²² «Eesti Statistika» 1940, стр. 229; «Sotsialistlik Põllumajandus» 1957, nr. 10, стр. 453.

ной реакционной клики, мы призываем ее итти вместе с доведе-
нием до конца великих начинаний.»²³

В резолюции IV съезда КП(б)Э в 1941 г. указывалось на то, чтобы «больше и смелее привлекать к работе кадры старых специалистов, которые лояльно и честно желают работать на благо трудового народа, советской власти, проверять их по результатам практической деятельности в социалистическом строительстве, всячески поддерживая их в работе.»²⁴

Партийная организация республики в послевоенный период проделала большую работу по использованию и перевоспитанию старых кадров специалистов сельского хозяйства, по оказанию им практической помощи в работе. Благодаря этому, большинство из них приобщилось к социалистическому строительству в Эстонской ССР. К концу 1957 года в республике работало 356 специалистов с высшим образованием и 583 со средним образованием из числа кадров старых специалистов.²⁵ Это составляло 16,5% от общего числа всех специалистов сельского хозяйства республики. Многие из них добились замечательных успехов в работе. В числе лучших специалистов можно назвать имена зоотехника колхоза имени Ленина Раплаского района тов. Савели Р. Я., старшего агронома совхоза «Луунья» Ваба-метса О. Й., председателя колхоза «Юриээ» Раплаского района Кууземетса Х. Ю., агронома колхоза «Октообри Выйт» Харьюского района Васък Й. Й. и многих других.

Наряду с использованием старых специалистов в республике была широко развернута работа по подготовке новых кадров специалистов сельского хозяйства. Необходимость подготовки новых кадров диктовалась, во-первых, тем, что потребность в них намного превышала наличие старых специалистов, во-вторых, и это главное, — социалистическая система сельского хозяйства в Эстонской ССР требовала подготовки качественно иных специалистов высокой квалификации, стоящих на уровне современных требований колхозного строительства.

Подготовка и повышение квалификации кадров специалистов осуществлялись под руководством партийной организации республики в вузах, сельскохозяйственных техникумах и школах, а также путем создания разнообразных курсов.

Восстановление советской власти в Эстонии создало все условия для развития народного образования. Если в буржуазной Эстонии более 40% детей не оканчивало начальных школ, то при советской власти было введено обязательное семилетнее образование, которое в 1949 году было осуществлено в объеме

²³ Газета «Kommunist» nr. 22, 25. VII 1940 (орган ЦК КП(б)Э и СНК ЭССР).

²⁴ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis. Dokumente ja materjale, Tallinn 1960, стр. 374.

²⁵ Подсчитано автором на основе данных отдела руководящих кадров МСХ ЭССР на 1 декабря 1957 г.

99,1 процента.²⁶ Особенно большое внимание партия уделила развитию народного образования в сельской местности. Если в 1939 году в Вырумаском уезде было 102 начальных и неполных средних школы и одна средняя школа, в которых было 284 преподавателя и обучалось 9 056 учащихся, то в 1947/48 учебном году в уезде насчитывалось 30 начальных, 90 семилетних и 5 средних школ, в которых работало 663 преподавателя и обучалось 14 575 учащихся. Кроме того, в уезде работало 4 техникума, одна школа рабочей молодежи и пять школ деревенской молодежи.²⁷

В Эстонской ССР была проведена реорганизация высшего образования. Отмена платы за обучение, выдача стипендий широко открыли двери в вузы детям рабочих и крестьян. Используя опыт РСФСР и других старших республик, в ряде городов Эстонской ССР были организованы курсы для рабочей молодежи, которая в условиях буржуазной Эстонии прервала обучение и не получила среднего образования.

Из года в год увеличивалось количество студентов сельскохозяйственного факультета Тартуского государственного университета. Если в 1945/46 учебном году на этом факультете обучалось 323 студента, то в 1948/49 учебном году уже 667 студентов.²⁸ В условиях буржуазной Эстонии очень мало женщин получало высшее сельскохозяйственное образование. В качестве участковых ветеринарных врачей женщин не утверждали. Поэтому до восстановления советской власти в Эстонии специальность ветврача приобрело только 14 женщин.²⁹ В 1948/49 учебном году на агрономическом отделении ТГУ обучалось 150 женщин, на ветеринарном — 62, на лесотехническом — 20 женщин.³⁰

Руководствуясь ленинским положением о том, что в любой школе направление преподавания определяется составом лекторов, Тартуский горком партии и парторганизация университета уделяли главное внимание политическому воспитанию профессорско-преподавательского состава. В основу политико-воспитательной работы были положены постановления партии по идеологическим вопросам. В августе 1949 года бюро ЦК КП(б)Э приняло постановление «О работе Тартуского госуниверситета», которое было направлено на дальнейшее повышение идейно-политического воспитания преподавателей и студентов. Бюро обязало Тартуский горком партии и парторганизацию университета коренным образом улучшить руководство воспитательной и учебной работой университета.³¹

²⁶ «Eesti Bolševik» 1949, nr. 9, стр. 50.

²⁷ «Rahva Hääl» nr. 58, 10 марта 1948.

²⁸ Архив ТГУ. Отчет от учебной работе ТГУ за 1940—1949 гг.

²⁹ «Tartu Riiklik Ülikool» nr. 17, 13 мая 1950.

³⁰ Архив ТГУ. Отчет о работе ТГУ за 1948/49 уч. г., л. 98.

³¹ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—37, ед. хр. 72, л. 190—194.

Тартуский горком партии и парторганизация университета организовали изучение профессорско-преподавательским составом марксистско-ленинской теории. В 1949 году в вечернем университете марксизма-ленинизма занималось 94 преподавателя, в 1950 году — 120 преподавателей.³²

В целях повышения качества преподавания по инициативе парторганизации ТГУ ряд профессоров и преподавателей были направлены в Москву и Ленинград для ознакомления с организацией учебного процесса в вузах. В университете проводились конференции, посвященные достижениям передовой науки, совещания преподавателей, на которых обсуждались вопросы связи теории с практикой в процессе преподавания. Значительная работа по улучшению преподавания была проведена на сельскохозяйственном факультете. Партийная организация стремилась к тому, чтобы лекции и практические занятия на факультете проходили в более тесной связи с задачами колхозного строительства. Практические занятия проводились в колхозах и совхозах.

За период с 1945 по 1951 год Тартуский госуниверситет подготовил около 500 специалистов сельского хозяйства, из которых свыше 400 специалистов было подготовлено в 1949—1951 гг.³³

Победа колхозного строя в республике резко увеличила потребности в специалистах сельского хозяйства и требовала подготовки кадров новых специальностей — инженеров-механизаторов, землеустроителей и других крайне необходимых специалистов. Удовлетворить потребности в этих кадрах можно было путем создания специального высшего сельскохозяйственного учебного заведения. По представлению партийных и советских органов республики Совет Министров Союза ССР 4 ноября 1950 года принял постановление об организации в Эстонской ССР сельскохозяйственной академии. X пленум ЦК КП(б) Эстонии (декабрь 1950 года) на основе указанного постановления поручил Совету Министров ЭССР организовать на базе сельскохозяйственного факультета Тартуского университета сельскохозяйственную академию.³⁴

В 1951 году в Тарту была открыта Эстонская сельскохозяйственная академия (ЭСХА), в которой работало шесть факультетов: агрономический, зоотехнический, ветеринарный, механизации сельского хозяйства, лесной, землеустройства и мелиорации.

Вопросы воспитательной, научной и учебной работы стояли в центре внимания партийной организации академии. В марте 1952 года состоялось открытое партийное собрание ЭСХА, обсуждавшее вопрос о задачах по улучшению работы кафедр.

³² Архив ТГУ. Отчет о работе ТГУ за 1949/50 уч. г., стр. 30—31.

³³ Архив ТГУ. На основании годовых отчетов ТГУ.

³⁴ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—18, ед. хр. 158, л. 275.

В решении собрания указано, что постоянное внимание парт-организации должно быть направлено на подготовку высоко-идейных кадров, преданных родине, способных обеспечить нашу науку новыми открытиями. Для дальнейшего улучшения работы кафедр собрание постановило широко развивать критику и самокритику, борьбу мнений при обсуждении научно-исследовательских работ, стенограмм лекций и конспектов. Собрание предложило ректорату, деканам и заведующим кафедрами организовать творческое сотрудничество работников науки с колхозной и совхозной практикой таким образом, чтобы работа кафедр содействовала внедрению достижений науки в сельскохозяйственное производство.³⁵

В июле 1952 года партийное бюро ЭСХА рассмотрело вопрос о состоянии работы учебного хозяйства «Раади». Постановление бюро было направлено на дальнейшее повышение качества учебной работы и более тесное увязывание теоретического материала с практическими задачами сельского хозяйства.³⁶

В академии работала методическая комиссия, которая вскрывала недостатки идейно-теоретического характера в лекциях профессоров, доцентов и преподавателей, а также оказывала помощь молодым преподавателям академии.

В целях обмена опытом работы и повышения уровня лекций и практических занятий ряд профессоров и преподавателей ЭСХА ознакомились с работой кафедр почвоведения, агрономии, организации социалистического сельского хозяйства в Латвийской сельскохозяйственной академии и Сельскохозяйственной академии имени К. А. Тимирязева.³⁷

Парторганизация академии заботилась о повышении идейно-политического уровня профессорско-преподавательского состава. Большинство профессоров и преподавателей окончило вечерний университет марксизма-ленинизма, посещало лекторий при Тартуском отделении общества по распространению политических и научных знаний. Для них были организованы мичуринские семинары, философский семинар, проводились научные конференции.

В 1951 году в академии обучался 1251 студент, в следующем учебном году количество студентов увеличилось до 1511 человек.³⁸ Подавляющее большинство поступающих были дети колхозников и рабочих. Из принятых в 1952/53 учебном году 400 человек было 180 детей колхозников и 124 детей рабочих.³⁹

Политико-воспитательная работа среди студентов велась, с одной стороны, на лекциях и практических занятиях по общественным наукам и специальным предметам, с другой стороны,

³⁵ Партархив ЦК КПЭ, ф. 148, оп. 28, ед. хр. 56, л. 18—26.

³⁶ Там же, л. 49.

³⁷ Текущий архив ЭСХА. Отчет о работе ЭСХА за 1952/53 уч. г., л. 32.

³⁸ Там же. Отчет о работе ЭСХА за 1951/52 и 1952/53 уч. г.

³⁹ Там же. Отчет о работе ЭСХА за 1952/53 уч. г., л. 134.

проводился ряд мероприятий, направленных на политическое воспитание будущих специалистов. Ежегодно проводились научно-теоретические конференции студентов, организовывались лекции на политические и научные темы, перед студентами выступали видные ученые из братских союзных республик и Эстонской ССР, передовики сельского хозяйства, новаторы колхозного и совхозного производства. В академии работало студенческое научное общество (СНО). Число членов кружков СНО в 1952 году составляло 866 человек, из которых 45 процентов были комсомольцами.⁴⁰ В кружках разрабатывались актуальные темы, имеющие практическое значение для сельского хозяйства республики. Студенческое научное общество установило тесные связи со студентами сельскохозяйственных вузов Прибалтийских республик, Ленинграда и Москвы.

Положительную работу по воспитанию студентов проделала комсомольская организация академии. В 1952/53 учебном году комсомольская организация насчитывала в своих рядах 619 членов.⁴¹ По инициативе комитета комсомола в академии была организована лекторская группа из 20 студентов-комсомольцев. В течение 1952/53 учебного года группой была прочитана 31 лекция на политические и другие темы. Студенты выступали с лекциями в колхозах и совхозах. Во время летних каникул 1953 года лекционную работу в разных колхозах вело 220 студентов академии.⁴²

Большую помощь в работе партийной организации академии оказал Тартуский горком партии. В 1952 году на заседании бюро горкома обсуждался вопрос о работе первичной парторганизации академии. Горком вскрыл ряд недостатков в учебно-воспитательной и научно-исследовательской работе академии и помог коммунистам устранить эти недостатки.⁴³ В 1953 году заведующий школьным отделом Тартуского горкома выступил на открытом партсобрании академии с вопросом о политико-воспитательной работе. На бюро горкома слушались вопросы о партийном руководстве комсомолом.⁴⁴

В течение 1952 и 1953 годов Эстонская сельскохозяйственная академия выпустила 303 специалиста с высшим образованием.⁴⁵ Выпускники академии пользуются заслуженным авторитетом среди работников сельского хозяйства. Хорошо проявили себя на работе председатель колхоза «Койт» Раплаского района Варес Лиа, зоотехник колхоза «Тулевик» Тартуского района Роосвее К. и другие воспитанники академии.

Наряду с подготовкой кадров специалистов с высшим обра-

⁴⁰ Текущий архив ЭСХА. Отчет о работе ЭСХА за 1952/53 уч. г., л. 130.

⁴¹ Партархив ЦК КПЭ, ф. 148, оп. 28, ед. хр. 56, л. 97.

⁴² Текущий архив ЭСХА. Отчет о работе ЭСХА за 1952/53 уч. г., л. 130.

⁴³ Партархив ЦК КПЭ, ф. 148, оп. 28, ед. хр. 13, л. 109.

⁴⁴ Партархив ЦК КПЭ, ф. 3471, оп. 2, ед. хр. 3, л. 113.

⁴⁵ Текущий архив ЭСХА. На основании годовых отчетов ЭСХА за 1951/52 и 1952/53 уч. гг.

зованием партийная организация республики уделяла большое внимание подготовке специалистов со средним образованием. В первые годы восстановления советской власти в Эстонии начали создаваться сельскохозяйственные техникумы.* К концу 1948 года в республике работало 12 техникумов, в том числе 5 полевых, 4 зоотехнических, садоводский, техникум механизации, техникум землеустройства и мелиорации. Если в буржуазной Эстонии готовили специалистов средней квалификации только по двум специальностям — агрономии и садоводству, то в Советской Эстонии эти кадры готовились по 9 специальностям.

Буржуазное правительство за все время своего пребывания у власти не построило ни одного учебного корпуса для сельскохозяйственных учебных заведений. При советской власти только за десятилетие с 1950 по 1960 год построено пять крупных учебных корпусов для сельскохозяйственных техникумов на 2 200 учащихся, что почти в пять раз превышает число мест учащихся средних сельскохозяйственных учебных заведений в 1939 году.⁴⁶

С ростом колхозного строительства увеличивается количество учащихся в техникумах. Если в 1947/48 учебном году на первые курсы было принято 540 учащихся, то в 1949/50 учебном году принято 600 учащихся, а в 1953/54 учебном году — 720 учащихся.⁴⁷ В период массового колхозного движения в 1949 году в техникумы по рекомендации колхозов и местных партийных организаций было направлено 213 комсомольцев, 332 члена колхозов и детей колхозников.⁴⁸ Общее число учащихся в сельскохозяйственных техникумах в 1948/49 году составляло 1230 человек, а в 1952/53 учебном году — 2 500 человек.⁴⁹

Местными партийными органами проделана определенная положительная работа по улучшению состава преподавателей техникумов. В 1949 году в техникумы было направлено 25 новых преподавателей, окончивших Тартуский госуниверситет.⁵⁰ В последующие годы техникумы постоянно пополнялись преподавателями с высшим образованием. В 1951/52 учебном году из 183 преподавателей техникумов 80 имели высшее образование, 55 незаконченное высшее и 47 среднее образование.⁵¹

В целях повышения политического уровня преподавателей во всех техникумах были организованы кружки по изучению марк-

* В буржуазной Эстонии не было сельскохозяйственных техникумов. Подготовка кадров со средним образованием осуществлялась в трех- и четырехгодичных школах.

⁴⁶ «Коммунист Эстонии» 1960, № 7, стр. 22.

⁴⁷ Текущий архив МСХ ЭССР. Отчет управления кадров «О работе сельскохозяйственных техникумов за 1951/52 и 1952/53 уч. г.»

⁴⁸ Там же.

⁴⁹ «Sotsialistlik Põllumajandus» 1949, nr. 9, стр. 523.

⁵⁰ Там же.

⁵¹ Текущий архив МСХ ЭССР. Отчет управления кадров МСХ ЭССР «О работе сельскохозяйственных техникумов за 1951/52 уч. г.», л. 76.

систско-ленинской теории, истории СССР, Конституции СССР. Для преподавателей был проведен ряд семинаров, совещаний и курсов. Например, проводились семинары по организации социалистического сельского хозяйства, республиканские совещания ответственных земельных работников, на которых присутствовали преподаватели техникумов. Во время летних каникул 1952 года был проведен 10-дневный семинар преподавателей по вопросам методики преподавания и обмена опытом работы.⁵² В начале 1953 года при Вьямеласком зоотехникуме были заслушаны доклады «Достижения биологической науки и перестройка преподавания биологических дисциплин», «О внедрении передового опыта в учебном хозяйстве Вьямелаского зоотехникума», происходил обмен опытом педагогической работы преподавателей.⁵³

Ряд преподавателей техникумов был направлен на курсы повышения квалификации, организованные управлением учебных заведений Министерства сельского хозяйства СССР при сельскохозяйственной академии имени К. А. Тимирязева. В 1952 году повышали свою квалификацию путем заочного обучения 38 преподавателей.⁵⁴

Учебно-воспитательная работа учащихся техникумов строилась на основе решений августовской (1948 г.) сессии Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук имени В. И. Ленина, а также трудов Тимирязева, Мичурина, Лысенко. Центральный комитет Компартии Эстонии уделял много внимания улучшению работы техникумов. В октябре 1946 года бюро ЦК КП(б)Э приняло постановление «О серьезных недостатках политико-воспитательной и учебной работы сельскохозяйственных школ и техникумов». В постановлении указывалось на факты воспитания учащейся молодежи в духе чуждой идеологии, на недостаточное изучение курса истории СССР, на невыполнение учебных планов и пропуски занятий.⁵⁵ В октябре 1947 года было принято постановление бюро ЦК КП(б)Э «О состоянии и задачах политико-воспитательной и учебной работы в вузах и техникумах Эстонской ССР», направленное на дальнейшее улучшение работы сельскохозяйственных учебных заведений.⁵⁶

В апреле 1952 года бюро ЦК КП(б)Э приняло постановление «О состоянии подготовки кадров в техникумах Министерства сельского хозяйства Эстонской ССР».⁵⁷ Эти решения сыграли большую роль в усилении контроля со стороны местных

⁵² Там же, л. 18.

⁵³ Там же. Отчет управления кадров МСХ ЭССР «О работе сельскохозяйственных техникумов за 1952/53 уч. г.», л. 19.

⁵⁴ Там же.

⁵⁵ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—3, ед. хр. 209, л. 49.

⁵⁶ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—3, ед. хр. 220, л. 153.

⁵⁷ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 74, ед. хр. 128, л. 120.

партийных органов за учебно-воспитательной работой и улучшении производственной практики учащихся техникумов. В большинстве техникумов отсутствовали партийные организации, поэтому основную работу по политическому воспитанию учащихся проводили комсомольские организации. В Ряпинском садоводческом техникуме, например, комсомольская организация работала в тесном контакте с дирекцией и преподавателями. Комсомольцы боролись за повышение дисциплины и успеваемости. По инициативе комсомольской организации в техникуме проводились политинформации, лекции и беседы на различные темы, организовывались вечера вопросов и ответов; читательские конференции, работали кружки художественной самодеятельности, выпускались стенгазеты. Комсомольцы и учащиеся старших курсов выступали с лекциями в колхозах и совхозах.⁵⁸

Активно работали комсомольские организации в Вана-Выйдуском, Вяймеласком, Антласком и других техникумах. Комсомольские организации оказали большое влияние на учащуюся молодежь, о чем свидетельствует рост числа комсомольцев. К концу 1951/52 учебного года комсомольцы составляли 80,3 процента от общего числа всех учащихся техникумов.⁵⁹

За период с 1949 по 1953 год сельскохозяйственные техникумы подготовили 1 479 специалистов,⁶⁰ т. е. на 582 специалиста больше, чем за предшествующие четыре послевоенных года, и в два раза больше, чем было подготовлено специалистов со средним образованием за 20 лет в буржуазной Эстонии. Характерной особенностью подготовки кадров в период коллективизации является не только увеличение количества специалистов по полеводству и животноводству, но также подготовка новых специалистов по механизации, мелиорации и бухгалтерскому учету, которые раньше не готовились.

Наряду с подготовкой специалистов со средним образованием, партийные и советские органы республики организовали подготовку кадров массовых квалификаций в сельскохозяйственных школах, где готовились кадры агротехников, техников-животноводов, птицеводов, счетных работников, плодоовощеводов, садоводов и т. д. В 1948/49 учебном году в ЭССР работало 11 сельскохозяйственных школ, из которых 8 с двухгодичным и 3 школы с одногодичным сроком обучения.⁶¹ В связи с массовой коллективизации в республике сельскохозяйственные школы стали основной формой подготовки квалифицированных кадров массовых профессий. В целях быстрого удовлетворения потребностей республики в этих кадрах, в 1948 году в школах был установлен одногодичный срок обучения (за исключением

⁵⁸ «Talurahvaleht» nr. 89, 27 июля 1950.

⁵⁹ Текущий архив МСХ ЭССР. Отчет управления кадров МСХ ЭССР «О работе сельскохозяйственных техникумов за 1951/52 уч. г.», л. 200.

⁶⁰ Там же. По данным управления кадров МСХ ЭССР.

⁶¹ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 90, ед. хр. 11, л. 4.

школы плодоовощеводства и садоводства). В школы принимались лица независимо от возраста. Это дало возможность повысить квалификацию и приобрести знания тем пожилым практикам, которые работали в колхозах и совхозах бригадами, заведующими фермами, счетоводами.

Учитывая то, что основной отраслью сельского хозяйства ЭССР является животноводство, Совет Министров ЭССР и ЦК КП(б)Э в 1949 году реорганизовали полеводческие школы в Авандусе и Коляля в школы животноводства, а Куремаскую школу контроль-ассистентов — в школу ветфельдшеров. Во всех школах в качестве основного предмета было введено животноводство.⁶²

В связи с возросшей потребностью в квалифицированных кадрах бригадиров полеводческих бригад, заведующих фермами и других колхозных работников, в 1952 году 8 сельскохозяйственных школ были реорганизованы в одногодичные школы по подготовке бригадиров-полеводов, бригадиров-плодоовощеводов, заведующих животноводческими фермами, заведующих птицеводческими фермами, заведующих пчеловодческими пасаеками, младших ветеринарных фельдшеров, счетоводов колхозов.

С началом массовой коллективизации резко увеличивается количество учащихся школ. В 1949 году в сельскохозяйственные школы было принято 900 учащихся, т. е. в два раза больше, чем в предшествующем году. В числе принятых было 148 комсомольцев, 2 члена КПСС, 715 колхозников, 87 детей колхозников.⁶³

Райкомы партии через комсомольские организации и дирекции осуществляли руководство школами, боролись за повышение уровня политико-воспитательной работы. В сельскохозяйственных школах работало 22 учебных кабинета. Производственную практику учащиеся проходили в передовых колхозах, МТС и ветлечебницах. Во всех школах работали педагогические советы и методические комиссии.

С 1949 по 1953 год сельскохозяйственные школы подготовили 3 553 специалиста массовых профессий.⁶⁴ Это почти в пять раз больше, чем было подготовлено за предшествующий послевоенный период.

Многие воспитанники сельскохозяйственных техникумов и школ проявляли себя хорошими специалистами и организаторами колхозного производства. В числе лучших можно назвать председателя колхоза «Ныукогуде Пыллумеес» Харьюского района Кулвере В. К., председателя колхоза «Орумяз» Эльваского района Таур Л., председателя колхоза имени К. Маркса Хийумаского района Мяги О. А., зоотехника колхоза «Рахва Выйт»

⁶² «Talurahvaleht» nr. 84, 14 июля 1949.

⁶³ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 1—37, ед. хр. 148, л. 92.

⁶⁴ Текущий архив МСХ ЭССР. По данным управления кадров МСХ ЭССР за 1949—1953 гг.

Харьюского района Неттан Э. Х., агронома колхоза имени Калинина того же района Ребане М. В. и других.

Кроме подготовки кадров специалистов сельского хозяйства, партийная организация республики провела ряд мероприятий по повышению квалификации специалистов. При Тартуском государственном университете (до 1951 года), Эстонской сельскохозяйственной академии, сельскохозяйственных техникумах были созданы разнообразные курсы по повышению квалификации специалистов сельского хозяйства. Например, в 1951 году на курсах повышали свою квалификацию 180 агрономов, 165 зоотехников, 80 ветеринарных работников. Для руководящей работы в колхозах на курсах было подготовлено 83 специалиста.⁶⁵ В этом же году было проведено 25 республиканских семинаров по повышению квалификации агрономов, зоотехников, заведующих сельскохозяйственными отделами райисполкомов, работников районных групп агропропаганды, в которых приняло участие 1 428 человек.⁶⁶ Для специалистов преподавателей агрозоотехнических курсов ежемесячно организовывались семинары.

Наряду с положительными сторонами в работе партийной организации республики по подготовке кадров были серьезные ошибки, особенно в планировании подготовки специалистов сельского хозяйства. Учитывая перспективы развития отраслей сельского хозяйства, главное внимание нужно было обратить на обеспечение кадрами основной отрасли животноводства. Однако на зоотехнический факультет Эстонской сельскохозяйственной академии с 1951 по 1954 год принималось по 25 студентов, и только с 1955 года контингент приема был увеличен до 75 человек. В течение 1945—1953 годов в Эстонской ССР было подготовлено в вузах 38 зоотехников с высшим образованием. За этот же период было подготовлено более 300 специалистов лесного хозяйства, т. е. почти в 10 раз больше, чем специалистов для основной отрасли сельского хозяйства. В 1953 году на работу в сельское хозяйство было направлено 16 зоотехников с высшим образованием, в этом же году в республике было подготовлено 75 художников.⁶⁷ Сельскохозяйственные техникумы к концу 1953 года подготовили всего 320 младших зоотехников.⁶⁸ Недостатки планирования подготовки специалистов по животноводству привели к тому, что потребности республики в этих кадрах длительное время не удовлетворялись.

Неудовлетворительно планировалась подготовка механизаторских кадров с высшим и средним образованием. Только в 1955 году состоялся первый выпуск инженеров-механизаторов из Эстонской сельскохозяйственной академии (46 человек). Ме-

⁶⁵ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 103, ед. хр. 57, л. 90.

⁶⁶ Там же.

⁶⁷ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 157, ед. хр. 19, л. 172.

⁶⁸ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 149, ед. хр. 7, л. 236.

ханизаторов со средним образованием к 1953 году было подготовлено 106 человек, т. е. почти в пять раз меньше, чем специалистов по садоводству.⁶⁹

Некоторые местные партийные органы несерьезно относились к вопросу комплектования сельскохозяйственных техникумов и школ, в результате чего план набора и выпуска специалистов не выполнялся. В 1949/50 учебном году план приема в техникумы был выполнен на 93,7 процента, а в следующем году лишь на 85,5 процента.⁷⁰ План приема в сельскохозяйственные школы в течение 1950—1953 гг. выполнялся на 76—90 процентов.⁷¹

Имели место и недостатки в распределении специалистов. Большинство специалистов не направлялось непосредственно на работу в колхозы, МТС и совхозы, а шло в аппарат Министерства сельского хозяйства и его местные органы. В сентябре 1953 года из общего количества агрономов, ветврачей и ветфельдшеров, занятых в системе Министерства сельского хозяйства ЭССР, в колхозах работало только 8,4%, в МТС — 16,2%, в совхозах 13,1%, а остальные 62,3% специалистов находились в аппарате МСХ, учебных заведениях и других учреждениях.⁷²

В республике недостаточно использовалась возможность заочного обучения для подготовки специалистов сельского хозяйства. В сельскохозяйственных техникумах до 1953 года не было подготовлено заочно ни одного специалиста.⁷³ В сельскохозяйственной академии первый выпуск заочников был в 1953 году, причем было выпущено лишь 3 специалиста.⁷⁴

Пленум ЦК КП Эстонии (апрель 1953 г.), принявший постановление «О мерах по улучшению подбора и подготовки сельскохозяйственных кадров», обязал партийные и советские органы систематически осуществлять мероприятия по подготовке и повышению квалификации руководящих работников и специалистов сельского хозяйства. Пленум потребовал улучшить руководство сельскохозяйственными учебными заведениями, обеспечить переподготовку специалистов, не имеющих законченного сельскохозяйственного образования, чтобы в течение 4—5 лет они получили высшее или среднее образование. Совету Министров Эстонской ССР было поручено разработать мероприятия по значительному увеличению приема студентов в сельскохозяйственную академию и техникумы республики. Пленум обязал партийные органы и первичные парторганизации улуч-

⁶⁹ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 157, ед. хр. 19, л. 172.

⁷⁰ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 157, ед. хр. 16, л. 7.

⁷¹ Текущий архив МСХ ЭССР. На основании справок управления науки и учебных заведений.

⁷² Текущий архив МСХ ЭССР. На основании справки управления кадров МСХ ЭССР от 9 сент. 1953 г.

⁷³ Текущий архив МСХ ЭССР. По данным управления науки и учебных заведений.

⁷⁴ Текущий архив ЭСХА. По данным заочного отделения.

шить политическое воспитание всех сельскохозяйственных кадров.⁷⁵ Решения этого пленума ЦК КПЭ имели большое значение в деле дальнейшего улучшения подготовки кадров специалистов сельского хозяйства.

* * *

Проблема создания руководящих колхозных кадров и специалистов сельского хозяйства в Эстонской ССР была непосредственно связана с осуществлением плана построения социализма в республике. От правильного и своевременного решения этой проблемы зависел успех колхозного движения. Победа колхозного строя в свою очередь содействовала обеспечению высоких темпов социалистической индустриализации. Создание и воспитание сельскохозяйственных кадров способствовало дальнейшему развёртыванию культурной революции в эстонской деревне.

Формирование новых людей в эстонской деревне, строителей социализма и коммунизма, является наиболее примечательным результатом социалистического преобразования сельского хозяйства Эстонии. Такой рост сельскохозяйственных кадров, тесно связанных с широкими массами трудящихся, было бы бессмысленно искать в деревне буржуазной Эстонии, где система единоличного хозяйства не создавала условий для роста кадров среди батраков и бедняков, задавленных эксплуатацией и беспросветным существованием.

Созданные под руководством Компартии Эстонии в 1949—1953 гг. кадры руководителей колхозного производства сыграли большую роль в утверждении колхозного строя в Эстонской ССР. Они преодолели трудности, связанные с социалистическим переустройством сельского хозяйства, и первыми в республике накапливали опыт по руководству крупными коллективными хозяйствами. Проведенная партийной организацией республики работа по созданию и воспитанию руководящих колхозных кадров и специалистов положительно сказалась на хозяйственной деятельности колхозов.

Но в рассматриваемый период партийной организации республики не удалось обеспечить все колхозы и МТС квалифицированными руководителями и специалистами. Большинство руководящих кадров и специалистов не имело необходимой подготовки. Основными причинами этого, на наш взгляд, являлись следующие. Во-первых, в такой сравнительно короткий промежуток времени (1949—1953 гг.) невозможно было подготовить достаточное количество квалифицированных кадров сельского хозяйства, чтобы обеспечить ими все колхозы и МТС. Для этого

⁷⁵ Партархив ЦК КПЭ, ф. 1, оп. 157, ед. хр. 16, л. 17.

нужно было более длительное время. Во-вторых, в послевоенный период главное внимание партийной организации республики было обращено на восстановление и быстрое развитие промышленности. Туда были направлены лучшие партийные, советские, хозяйственные руководители и кадры специалистов. В-третьих, крупные недостатки в руководстве сельским хозяйством, обусловленные культом личности, грубое извращение принципа материальной заинтересованности — отрицательно сказались на укреплении колхозов и МТС кадрами, не вызвали стремления у специалистов идти на работу в сельское хозяйство, сковывали рост и инициативу колхозных кадров. В-четвертых, ошибки и недостатки в планировании подготовки кадров сельского хозяйства также отрицательно сказывались на обеспечении колхозов и МТС квалифицированными руководителями и специалистами.

Огромные резервы колхозного производства, которые еще более возросли с укрупнением колхозов, использовались неполностью. В Эстонии было немало отстающих колхозов, а средние и передовые колхозы далеко не исчерпали возможностей своего роста. Задачи крутого подъема сельского хозяйства требовали коренного улучшения руководства МТС и колхозами. Пути к решению этих задач были указаны в постановлениях сентябрьского (1953 г.) и последующих пленумов ЦК КПСС и в решениях XX съезда нашей партии.

После сентябрьского Пленума ЦК КПСС 1953 г. партийной организацией республики были устранены недостатки в планировании подготовки кадров специалистов по механизации сельского хозяйства и животноводству. Значительно улучшилась работа заочных отделений Эстонской сельскохозяйственной академии и техникумов. Партийные органы настойчиво боролись за устранение ошибок и недостатков в расстановке и распределении специалистов сельского хозяйства.

Решения партии об укреплении связи школы с жизнью и дальнейшем совершенствовании системы народного образования в нашей стране послужили основой для улучшения подготовки специалистов сельского хозяйства республики.

За пять лет после сентябрьского Пленума ЦК КПСС с 1954 по 1958 гг. в республике было подготовлено 1740 специалистов с высшим образованием⁷⁶ и 3256 специалистов со средним образованием,⁷⁷ что в общей сложности более чем в два раза превышает количество подготовленных специалистов сельского хозяйства в 1949—1953 гг. Если в 1953 году в системе министерства сельского хозяйства ЭССР работало 2 240 специалистов с высшим и средним образованием, то в 1960 году число этих спе-

⁷⁶ Текущий архив ЭСХА. Годовые отчеты ЭСХА за 1953/54—1957/58 уч. гг.

⁷⁷ Текущий архив МСХ ЭССР. По данным управления науки и учебных заведений за 1958 г.

циалистов составляло свыше 7 тысяч.⁷⁸ В 1953 году в колхозах республики работало 2 специалиста с высшим и 113 со средним образованием, а в 1960 году в колхозах было 270 специалистов с высшим и 1 464 со средним образованием.⁷⁹

Опираясь на материальную помощь, оказанную партией и правительством сельскому хозяйству Эстонии, и мобилизовав коллективы артелей на подъем сельского хозяйства, руководящие кадры и специалисты преодолели длительное отставание многих экономических слабых колхозов.

На январском Пленуме ЦК КПСС 1961 г. было отмечено, что в Эстонской ССР за последние семь лет усилились темпы роста продукции животноводства. В 1960 году по сравнению с 1953 годом производство мяса увеличилось на 86%, в том числе свинины — в 2 раза, производство молока — на 94% и яиц — на 84%.⁸⁰ По производству мяса и молока на 100 гектаров сельхозугодий Эстонская ССР в 1960 году заняла второе место в Советском Союзе.

Дальнейший подъем сельского хозяйства — задача первоочередной важности. Решающее значение для резкого увеличения производства продуктов земледелия и животноводства приобретает организаторская работа, подбор, подготовка и воспитание кадров. Поэтому вопросы дальнейшего совершенствования подготовки кадров сельского хозяйства должны находиться в центре внимания партийной организации республики.

EESTI NSV PARTEIORGANISATSIOONI TEGEVUS KOLHOOSIDE JUHTIVA KAADRI JA PÖLLUMAJANDUSE SPETSIALISTIDE ETTEVALMISTAMISEL JA KVALIFIKATSIOONI TÕSTMISEL AASTAIL 1949—1953

I. Volkov

NLKP ajaloo kateeder

Resümee

Eesti NSV põllumajandusliku kaadri loomise ja kasvatamise küsimust on veel vähe uuritud ja valgustatud partei ajaloo alases kirjanduses. Käesolevas artiklis on püütud üldistada mõningaid vabariigi parteiorganisatsiooni kogemusi kaadri ettevalmistamisel põllumajanduse sotsialistlikel alustel ümberkorraldamise perioodil.

Artiklis on näidatud ЕКР Keskkomitee otsuste osa põllumajan-

⁷⁸ Текущий архив МСХ ЭССР. По данным управления кадров за 1960 г.

⁷⁹ На основании тех же источников.

⁸⁰ «Правда» № 16, 16 января 1961.

dusliku kaadri ettevalmistamise ja parteikomiteede praktilist tegevust nende otsuste elluviimisel. Kolhooside juhtivat kaadrit Eesti NSV-s hakati looma juba enne üldist kollektiviseerimist. 1948. a. avati Kehtnas riiklik kolhooside juhtiva kaadri ettevalmistamise kool.

Põllumajanduse varustamine spetsialistidega lahenes kahel viisil: esiteks — vanade spetsialistide ärakasutamine, teiseks — uue kaadri ettevalmistamine. Teine tee on peamine. Autor analüüsib, kuidas vabariigi parteiorganisatsioon valmistab põllumajanduse spetsialiste ette kõrgemates koolides, põllumajandustehnikumides ja -koolides, ning näitab printsiipaalset erinevust spetsialistide ettevalmistamisel Nõukogude Eestis võrreldes kaadripoliitikaga kodanlikus Eestis. Ajavahemikus 1949 kuni 1953 valmistati Eesti NSV-s ette üle 2700 kõrgema ja keskkaridusega põllumajanduse spetsialisti — peaaegu kaks korda rohkem kui kodanliku diktatuuri kahekümne aasta jooksul Eestis.

EKP suunamisel kolhoosidele loodud juhtiv kaader etendas tähtsat osa kolhoosikorra kindlustamises ja edasiarendamises Eesti NSV-s.

DIE ARBEIT DER PARTEIORGANISATION DER ESTNISCHEN SSR ZUR VORBEREITUNG UND QUALIFIKATIONSERHÖHUNG DES LEITENDEN KADERS DER KOLCHOSE UND DER LAND- WIRTSCHAFTSSPEZIALISTEN IN DEN JAHREN 1949—1953

I. Volkov

Zusammenfassung

Im Artikel wird die Rolle des ZK der Estnischen Kommunistischen Partei zur Vorbereitung des landwirtschaftlichen Kadern und die praktische Arbeit der Parteiorganisationen bei der Verwirklichung dieser Beschlüsse gezeigt. Die Vorbereitung des leitenden Kadern der Kolchose begann in der ESSR schon vor der allgemeinen Kollektivisierung. Im Jahre 1948 wurde in Kehtna eine staatliche Schule zur Vorbereitung des leitenden Kadern der Kolchose eröffnet.

Das Kaderproblem der Landwirtschaft wurde: 1) durch die Verwendung der alten Fachleute, 2) durch die Vorbereitung des neuen Kadern gelöst. Der zweite Weg ist der Hauptweg. Der Verfasser analysiert die Arbeit der Parteiorganisationen zur Vorbereitung der Spezialisten der Landwirtschaft in den Hochschulen, Landwirtschaftstechniken und Schulen und zeigt den prinzipiellen Unterschied zwischen der Vorbereitung der Spezialisten

in Sowjetestland und der Kaderpolitik im bürgerlichen Estland. Im Zeitraum von 1949 bis 1953 wurden mehr als 2700 Spezialisten für die Landwirtschaft mit höherer und mittlerer Bildung vorbereitet, diese Zahl ist fast zweimal größer als die Zahl der Spezialisten während der 20-jährigen bürgerlichen Diktatur in Estland.

Die unter der Führung der EKP herangebildeten leitenden Kader der landwirtschaftlichen Produktion der Kolchose spielten eine große Rolle in der weiteren Festigung und Entwicklung der Kollektivwirtschaft in der Estnischen SSR.

SISUKORD — ОГЛАВЛЕНИЕ

A. Blumfeldt. Eesti föderalistide programmiliste ja organisatsiooniliste seisukohtade kriitika	3
A. Блумфельдт. Критика программных и организационных взглядов эстонских федералистов. <i>Резюме</i>	20
A. Blumfeldt. Kritik der Standpunkte der estnischen Föderalisten im Programm und in der Organisation der Partei. <i>Zusammenfassung</i>	21
A. Tolк. Ühisrinde leninliku taktika võit tööliklassi parteides ning ametiühingutes Eestis aastail 1933—1935	23
A. Толк. Победа ленинской тактики единого фронта в партиях рабочего класса и профсоюзах Эстонии в 1933—1935 гг. <i>Резюме</i>	53
A. Tolк. Der Sieg der leninschen Taktik der Einheitsfront in den Parteien der Arbeiterklasse und in den Gewerkschaften Estlands in den Jahren 1933—1935. <i>Zusammenfassung</i>	54
V. Ruus. Eestimaa Kommunistliku Partei tegevus tarbijate kooperatsiooni sotsialistlikul ümberkorraldamisel Eesti NSV-s aastail 1940—1941	56
B. Руус. О деятельности Коммунистической партии Эстонии по социалистическому преобразованию потребительской кооперации в Эстонии в 1940—1941 гг. <i>Резюме</i>	70
V. Ruus. Über die Tätigkeit der Kommunistischen Partei Estlands bei der sozialistischen Umgestaltung der Konsumgenossenschaften in der ESSR in der Jahren 1940—1941. <i>Zusammenfassung</i>	71
Г. Тидо. Создание партийных организаций и беспартийного актива на селе в 1940 году	73
H. Tiido. EKP organisatsioonide ja parteitu aktiivi loomine maal 1940. aastal. <i>Resümee</i>	85
H. Tiido. Die Gründung der Organisationen der Kommunistischen Partei Estlands und des parteilosen Aktivs auf dem Lande im Jahre 1940. <i>Zusammenfassung</i>	86
И. Сорокин. Некоторые вопросы работы Коммунистической партии Эстонии по восстановлению и развитию материально-технической базы сельского хозяйства республики в 1945—1948 гг.	87
I. Sorokin. EKP mõningatest küsimustest vabariigi põllumajanduse materiaalse tehnilise baasi taastamisel ja arendamisel aastail 1945—1948. <i>Resümee</i>	109
I. Sorokin. Einige Fragen zur Arbeit der Kommunistischen Partei Estlands in betreff des Wiederaufbaus und der Entwicklung der materiell-technischen Grundlage der Landwirtschaft in der Sozialistischen Sowjetrepublik Estland (1945—1948). <i>Zusammenfassung</i>	109
И. Волков. Деятельность партийной организации Эстонской ССР по подготовке и повышению квалификации руководящих колхозных кадров и специалистов сельского хозяйства в 1949—1953 гг.	111
I. Volkov. Eesti NSV parteiorganisatsiooni tegevus kolhooside juhtiva kaadri ja põllumajanduse spetsialistide ettevalmistamisel ja kvalifikatsiooni tõstmisel aastail 1949—1953. <i>Resümee</i>	132
I. Volkov. Die Arbeit der Parteiorganisation der Estnischen SSR zur Vorbereitung und Qualifikationserhöhung des leitenden Kadern der Kolchose und der Landwirtschaftsspezialisten in den Jahren 1949—1953. <i>Zusammenfassung</i>	133

Тартуский государственный университет
г. Тарту, ул. Юликооли, 18

ТРУДЫ ПО ИСТОРИИ КПСС I,
посвященные XXII съезду КПСС.

На эстонском, русском и немецком языках

Toimetaja J. Kalits
Korrektoirid H. Vals, A. Pravdin
ja L. Brafmann

Ladumisele antud 8. IX 1961. Trükkimisele antud
30. X 1961. Paber 60 × 92, 1/16. Trükipoognaid 8,5.
Trükiarv 500. MB-08011. Tellimuse nr. 7865. Hans
Heidemanni nim. trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. II

Hind 51 kop.